Anul XXI
nr.11-12
(243-244)
noiembrie
- decembrie
2015

Contrafort

24 pagini
6 lei R. Moldova
2 lei România

Revistă de literatură şi dialog intelectual

ISSN 1857-1603

Editor: Fundaţia Culturală Contrafort
Cu sprijinul Institutului Cultural Român

Apare lunar la Chişinău. Fondată în 1994
http://www.contrafort.md
E-mail: contrafort@moldnet.md

Poezie şi diplomaţie

Cărţi semnate de Mariana Codruţ şi Bogumił Luft

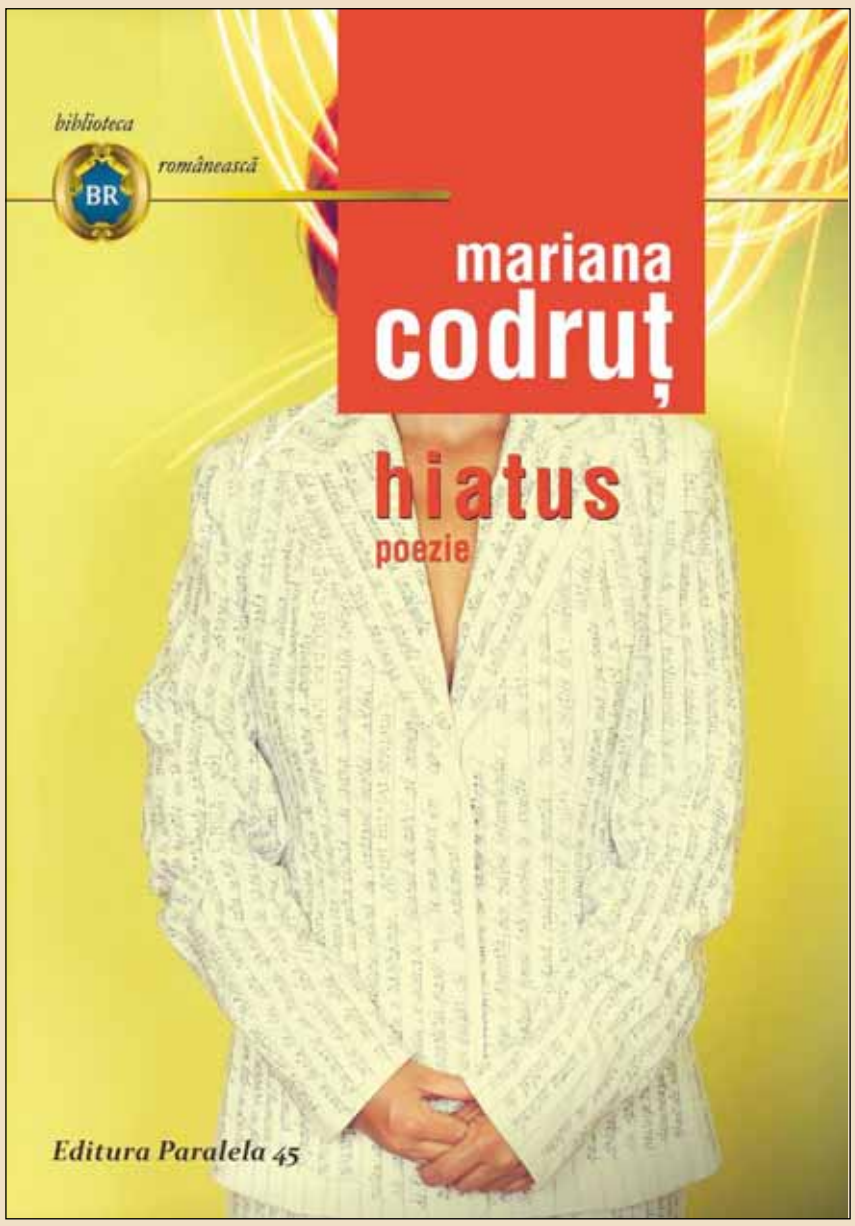

- „Stat captiv”, mod de folosire
- Dialog Nina Corcinschi – Andrei Ţurcanu
- Proză de Boris Cremene şi Vlad Grecu
- Mircea V. Ciobanu despre poezia lui Emilian Galaicu-Păun
- Tineri basarabeni la Bucureşti: Rusanda Cojocaru şi Tudor Cojocariu
- Campania „AICI este Europa Liberă”: interviuri cu Valentina Ursu şi Galina Voleanschi
- Doi corifei ai artei basarabene: Valentina Rusu-Ciobanu şi Lazăr Dubinovschi
- Literatura germană contemporană: Hans Magnus Enzensberger : „Cei care aduc groaza. Eseu despre perdantul radical”

Aliona Grati: Paul Goma la 80 de ani. Portretul unui revoltat

15112 >
9 771857 160117 >

Viaţa, filmul şi romanul

Gâlceava vieţii cu filmul. Nu-mi vine deloc să mă refer la cotidianul societăţii moldave. Un gust mai leşios, o imagine mai tristă şi mai deznădăjduitoare, o secătuire mai adâncă de puteri lăuntrice ar fi greu de imaginat. Societatea noastră trece printr-un devastator cataclism moral şi valoric. Ideea de încredere (în sinceritate, onoare, cuvânt, promisiune, angajament) s-a spart. Clasa politică, instituţiile statului, societatea civilă – toate s-au devalo-

de
Maria Şleahtiţchi

rizat. „Om politic", „deputat", „ministru", „guvernator", „judecător", „procuror", „comentator", „media" au ajuns adesea cuvinte de ocară. Ironia amară domină atitudinile cetăţeanului faţă de mesagerii politicului. În prim-planul evenimentelor ajung indivizi de serie, din compromişi în mai compromişi, şterşi, păpuşi de lut ce alcătuiesc o masă amorfă menită să anuleze orice contur, orice tresărire de personalitate. Cultura comunicării, limbajul cultivat sunt substituite de argou, de gesticulaţie specifică „zonei" şi budoarului. Eroii noştri-s „saltimbancii şi nerozii". Ei lansează „bombe informatice", declanşează „scandaluri la vârf", alimentează *breaking* news-urile la scăricică naţională. Totu-i contaminat de falsitate. Lumea clocoteşte, cad guverne, se instituie altele rapid, fără inutile frământări şi discursuri blazate. Băgaţi într-o bulă de vid, cineva ne dă-n carusel deasupra hăului. Ilogismul s-a instaurat în miezul sec al lumii noastre. Un personaj politic controversat jongla în discursurile sale liniar-flegmatice cu un dicton preferat: „Viaţa bate filmul", dar viaţa, ca o domnişoară capricioasă, a cedat, în cele din urmă. Locul termenilor s-a schimbat: azi, filmul bate viaţa.

Despre romanele vieţii, pe scurt. Îl întrebam pe scriitorul Ghenadie Postolache de ce în ultimul său roman, *Elegia unui picaj* (2013), destinul lui Ion – reprezentantul tipic al vieţii politice de după 2009 – este întreţesut în exces, îmi părea, cu scene erotice şi relaţii de adulter. Frustrările, neîmplinirile politice şi financiare ale personajului se pervertesc într-o nesăţioasă poftă de femei. „Pentru că asta este realitatea şi pentru că asta este viaţa lui", îmi răspunse autorul. *Elegia unui picaj* face radiografia prezentului. Personajele lui Ghenadie Postolache se mişcă printre noi. Val, bunăoară, are un atelier de reparaţii auto „în cartierul Buiucani", Ion devine membru al unui partid „centrist", format prin 2007 – o aluzie lesne de descifrat. Realizat în ideea reprezentării veridice a realităţii, romanul dezvăluie viaţa omului politic din Republica Moldova, a cărui integritate este vulnerabilizată de trecutul kaghebist, de picare în tot felul de capcane întinse de indivizi obscuri, dar influenţi. Ei dirijează din spatele cortinei mişcarea în scena vieţii politice. Ion intră într-un picaj iremediabil. Îşi pierde familia, îl părăsesc oamenii dragi, care i-au fost aproape vreme îndelungată, şi sfârşeşte asasinat. Protagonistul din romanul lui Ghenadie Postolache este o fiinţă dramatică, devorată de propriile frustrări şi dileme, pe care politicul îl înstrăinează şi însingurează definitiv.

O paralelă subtilă se impune între suspansul angoasant şi sentimentul de captivitate pe care îl trăieşte societatea moldavă şi atmosfera claustrării instituită în romanul lui Alexandru Vlad *Ploile amare* (Charmides, 2012). Coborând spre realităţile secolului trecut, autorul reprezintă un fragment de viaţă dintr-un sat românesc aşezat în apropierea unui mare râu. În urma ploilor care au durat mai bine de jumătate de an, tot spaţiul este invadat de ape. Lumea devine captiva apelor tulburi. *Ploile amare* este, fără îndoială, un roman de atmosferă. Mottoul subliniază o dată în plus acest lucru: „Întotdeauna lucrurile oglindite în ape tulburi prind din culoarea a ceea ce tulbură apa" (*Despre lucrurile oglindite în apele tulburi,* Leonardo). Flancat de destinul a doi protagonişti – Alexandru, preşedintele colectivei, şi Pompiliu, un tânăr profesor venit de curând în localitate şi aşezat în gazdă la Alexandru –, romanul are în centrul construcţiei destinul lui Brodea şi al enigmaticei Anca. După detenţia politică, fostul preot greco-catolic Brodea revine în satul său de baştină, angajându-se la ferma de păsări. Frumoasa Anca reprezintă imaginea personajului absent. Ea este o poveste, o enigmă, o himeră, este şi nu este, ca să se descopere în final că fusese omorâtă încă în 1954. Anul 1954 este reperul temporal cel mai de jos al istoriei povestite în roman: este anul încarcerării lui Brodea, al colectivizării forţate, al unei crime abominabile, al schimbării radicale a vieţii. Acţiunea se desfăşoară după douăzeci de ani, în 1974, iar ploile şi apele tulburi dezleagă seria de taine ale acestei lumi amare, în disoluţie morală. Pompiliu, tânărul profesor, aduce lumea şi istoria ei în lumina adevărului.

Revenind la noi, cei de aici şi de acum, care urmărim halucinanta căutare a caravanei furate, intrăm în zona incredibilului. Parcă am locui într-un roman detectivist cu elemente SF. Senzaţia că am fi hipnotizaţi, că înţelegem tot, dar că ni s-au luat puterile de a acţiona ne macină. Deşi cu semnificaţii total diferite, amestecul de tragic şi ironic compatibilizează întru câtva căutările miliardului subtilizat din averea statului cu detectarea autorului urmelor apărute inexplicabil în curtea unei închisori. Romanul *Urma* (Bucureşti, Cartea Românească, 2014) este primul roman semnat de poetul Adrian Alui Gheorghe. Naratorul reconstituie atmosfera închisorii din Aiud, în care sunt încarceraţi deţinuţii politici. Spaţiul închis, lumea captivă constituie şi pentru scriitorul Adrian Alui Gheorghe locul de propulsie a subiectului romanesc. La Aiud, în dimineaţa zilei de 18 noiembrie 1960, gardienii descoperă câteva urme pe zăpada proaspătă. Urmele „veneau dinspre gardul de sârmă ghimpată" şi „duceau spre pavilioanele deţinuţilor", dar nu se întorceau de acolo. Anecdota prin care se pune pe rol un subiect de factură poliţistă îi permite autorului să dezvăluie într-un spaţiu destul de restrâns (doar 148 de pagini) drama deţinuţilor politici şi dimensiunea grotesc-că a personalului din gardă. Amestecul de dramatism şi farsă asigură partea de inedit a perspectivei narative. Ceea ce impresionează, peste alte calităţi ale romanului, este disponibilitatea autorului de a crea scene de umor povestind o istorie de un tragism incomensurabil. Finalul romanului atribuie demnităţii umane sens: cine îşi poate râde în momente fără soluţii, cine îi poate râde duşmanului în faţă are şanse de supravieţuire, chiar dacă moartea fizică s-a împlinit.

20 noiembrie 2015

■

„Solenoid" de Mircea Cărtărescu

Noul roman al scriitorului, de 840 de pagini, a fost lansat la Târgul de Carte Gaudeamus 2015.

„Vreau să scriu o dare de seamă despre anomaliile mele. În viaţa mea obscură, în afara oricărei istorii, şi pe care doar o istorie a literaturii ar fi putut-o fixa în taxinomiile ei, s-au întâmplat lucruri care nu se întâmplă, nici în viaţă şi nici în cărţi. Aş fi putut scrie despre ele romane, dar romanul tulbură şi ambiguizează sensul faptelor. Aş putea să le păstrez pentru mine, cum le-am ţinut până acum, şi să mă gândesc la ele până-mi crapă capul în fiecare seară în care stau ghemuit sub pătură, pe când afară ploaia izbeşte furios în geamuri. Dar nu mai vreau să le păstrez doar pentru mine. Vreau să scriu un raport, deşi nu ştiu încă în ce fel şi ce-am să fac cu paginile astea. Nu ştiu nici dacă e timpul potrivit pentru asta. Încă n-am ajuns la nicio concluzie, la nicio coerenţă, faptele mele sunt vagi fulgerări în netezimea banală a celei mai banale vieţi, mici crevase, mici inadvertenţe. Formele astea informe, aluziile şi insinuările, accidentele de teren uneori insignifiante în sine, dar căpătând, luate-mpreună, ceva străin şi obsedant, au nevoie de o formă ea însăşi nouă şi neobişnuită ca să poată fi relatate. Nu roman şi nici poem, căci ele nu sunt ficţiune (sau nu pe de-a-ntregul), nici studiu obiectiv, fiindcă multe dintre faptele mele sunt singularităţi ce nu se lasă reproduse nici măcar în laboratoarele minţii mele." (*Mircea Cărtărescu*)

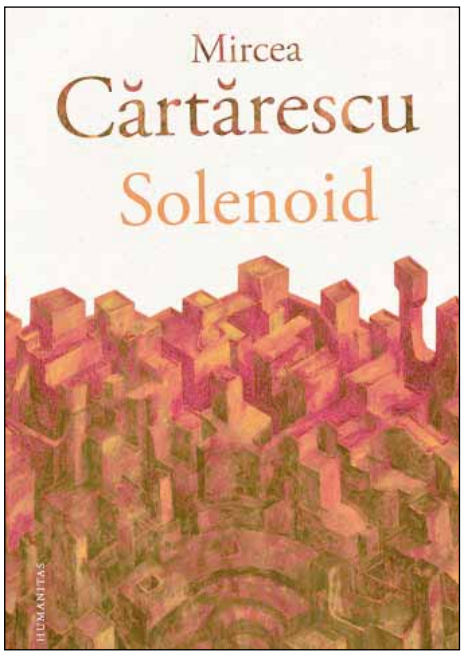

Revista *Contrafort* poate fi procurată (inclusiv numere mai vechi) la librăria „Pro Noi/Luceafărul" de la parterul Uniunii Scriitorilor din Moldova (str. 31 August nr. 98. Telefon: 022 237541) şi la sediul redacţiei.

Această revistă a fost tipărită cu sprijinul Ministerului Afacerilor Externe – Departamentul Politici pentru Relaţia cu Românii de Pretutindeni - www.dprp.gov.ro

Conţinutul acestei reviste nu reprezintă poziţia oficială a Departamentului Politici pentru Relaţia cu Românii de Pretutindeni

MINISTERUL AFACERILOR EXTERNE
DEPARTAMENTUL POLITICI PENTRU RELAŢIA CU ROMÂNII DE PRETUTINDENI

Contrafort

ISSN 1857-1603

Editori:
*** Fundaţia Culturală Contrafort**
*** Cu sprijinul Institutului Cultural Român**

Director: **Vasile Gârneţ**
Redactor-şef: **Vitalie Ciobanu**

Redactori asociaţi:
Grigore Chiper, Nicolae Spătaru, Eugenia Bojoga, Vladimir Bulat, Lucreţia Bârlădeanu, Iulian Ciocan, Constantin Cheianu
Procesare computerizată:
Vitalie Stelea

Secretar de redacţie: Ana Druţă
Corector: Aleutina Saragia

Adresa pentru corespondenţă:
2012, Chişinău,
Bd Ştefan cel Mare, 134,
Oficiul poştal 12,
Căsuţa poştală nr. 155

Sediul redacţiei Contrafort:
str. 31 august nr. 98,
Chişinău, Republica Moldova,
tel./fax 022 23 24 79
e-mail: contrafort@moldnet.md
web: http://www.contrafort.md

Publicaţie înregistrată la Ministerul Justiţiei al Republicii Moldova la 5 mai 1995, nr. 10602137

Orice reproducere a textelor, fotografiilor şi ilustraţiilor apărute în *Contrafort* se va face numai cu acordul scris al redacţiei. Revista aşteaptă colaborările dumneavoastră fără a se obliga să le publice pe toate şi integral. Materialele nu trebuie să depăşească 7 000 de semne (cu spaţii) de calculator. Manuscrisele nepublicate nu se recenzează şi nu se înapoiază. Responsabilitatea pentru conţinutul textelor publicate în *Contrafort* revine integral autorilor.

◆

Invităm autorii din Basarabia şi România să expedieze pe **adresa pentru corespondenţă** a redacţiei exemplare din cărţile nou-apărute, pentru a fi prezentate şi recenzate. Invitaţia este valabilă şi pentru toate revistele de cultură.

Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Indice de abonament pentru Republica Moldova - 30692.

Abonamente:
6 luni - 36 lei;
12 luni - 72 lei.

Format A-3, tipar ofset.
Tiraj: 800 ex.
Vizitatori lunar pe web site: 15 000

Tipărit la Î.S. „Combinatul Poligrafic din Chişinău", str. Mitropolit Petru Movilă nr. 35, mun. Chişinău.
MD-2004
Tel. 022 23 32 05.
Com. 51065

„Stat captiv”, mod de folosire

Se încheie un an în care am trăit cu toţii o mare revelaţie cognitivă: Republica Moldova este un stat captiv. Această sintagmă, „stat captiv”, răsună în presa scrisă şi la TV, în adunări publice de zeci de mii de oameni şi în reuniuni ONG-iste cu participare externă. În ultima lună a reverberat şi sub bolţile Parlamentului, rostită de politicieni din fosta alianţă pro-europeană, şi chiar a căpătat rezonanţe vaticinare în gura unui prim-ministru, care nu mai avea ce pierde: ştia că va fi demis în aceeaşi zi de către o parte dintre colegii de coaliţie şi de opoziţia pro-rusă, la fel cum cu două săptămâni înainte şeful său de partid, aflat într-o situaţie mult mai dramatică, vorbise ca de la amvon, apocaliptic, invocând nevoia instaurării unei lumi mai bune şi mai drepte în locul sistemului corupt la care fusese complice...

Aşadar, „stat captiv” ori „stat capturat”, şi asta după ce ne familiarizaserăm cu alte îmbinări de cuvinte angoasante: „stat falit” şi „stat eşuat”, cu referire la Republica Moldova, cea care şi-a imaginat, după 1991, că poate deveni un stat în deplinul înţeles al cuvântului, rupt de matricea sa românească, şi a rămas la porţile zăvorâte ale Europei, incapabilă să se autoguverneze. Sunt termeni analogi, exprimă aceeaşi stare de fapt dezastruoasă, dar totuşi distincţi, subsecvenţi, aş spune, legaţi printr-un raport de cauză şi efect.

Falimentează o întreprindere, o firmă, o bancă, un SRL. Eşuează un proiect, o afacere, o investiţie, o strategie, chiar şi animată de cele mai nobile intenţii. Eşecul sau falimentul sunt consecinţa finală a unei succesiuni de împrejurări, la originea cărora se află un calcul greşit, o incapacitate managerială sau, în cazul Republicii Moldova, încălcarea flagrantă a unor regulamente de funcţionare din partea celor chemaţi să le respecte cu sfinţenie, de vreme ce sunt plătiţi din banii contribuabililor. Violarea unor norme morale. Când instituţiile statului, cum sunt procuratura, judecătoriile, organismele de supraveghere a băncilor, audiovizualului, de combatere a corupţiei, de verificare a integrităţii demnitarilor, de armonizare a condiţiilor în care activează agenţii economici ş.a.m.d., nu-şi fac datoria prescrisă de lege, ci servesc anumite grupuri de interese politice şi de afaceri, putem vorbi cu certitudine despre un *stat captiv*.

S-a împlinit un an de la furtul miliardului de dolari din băncile moldoveneşti – un „tun” care s-a dat în preajma alegerilor din 30 noiembrie 2014 –, şi în acest răstimp am aflat că în Republica Moldova nu guvernul, nu preşedinţia, nu parlamentul – structuri eligibile, reprezentative ale puterii de stat –, nu ele decid asupra treburilor ţării. La noi ultimul cuvânt îl are un centru ocult de putere, situat în afara câmpului legal şi constituţional, care scapă controlului public. O putere criminală, mascată, despre care până de curând, mai exact, până la arestarea lui Vlad Filat, ex-prim-ministru şi fost lider PLDM, nu era recomandabil să vorbeşti, chiar dacă toată lumea ştia despre cine este vorba. Ca în filmele *horror* cu iz mistic: numele răului nu trebuia rostit, pentru a nu-l trezi din amorţire, pentru a nu-i stimula pornirile sangvinare.

În aparenţă, ne comportăm normal: ne ducem la serviciu, adoptăm legi şi programe de reforme, vorbim despre integrarea europeană, organizăm alegeri, ne reunim în seminare consacrate implementării nu ştiu căror „standarde UE”, dar totul e o cacealma, o hologramă, un simulacru. Suntem marionete într-o piesă scrisă de altcineva, al cărei subiect nu contează, protagoniştii şi figuranţii au roluri convenţionale şi interşanjabile. Vă amintiţi de tânărul Neo din filmul *Matrix*, care până să cunoască realitatea – când a ales pilula roşie, a cunoaşterii, nu cea albastră, a recăderii în inconştienţă – trăise cu senzaţia obscură că ceva nu este în regulă, că viaţa nu-i aparţine, că e prizonierul unei închisori invizibile din care nu poate evada. Dacă n-am fi şi noi în interiorul maşinăriei infernale, ar trebui să recunoaştem că este ceva fascinant în această experienţă...

Fenomenul statului captiv – cum se ajunge aici, cum funcţionează, cu ce consecinţe – ar merita să fie obiectul unui studiu, la care să-şi dea contribuţia nu doar politologii, juriştii şi criminaliştii, dar şi psihologii, antropologii şi psihanaliştii. În final ar putea fi chemaţi şamanii şi taumaturgii, care prin descântecele lor bolborosite să alunge deochi-ul, să destrame malefica vrajă... Starea aceasta de „captivitate a statului” nu e uşor de explicat: este ca radiaţia de la Cernobîl, nu se vede, nu se simte, dar te ucide. Şi dacă tot suntem pe terenul referinţelor cultural-religioase, să mai spunem că cea mai mare abilitate a diavolului e să te facă să crezi că el nu există...

Într-un stat ale cărui instituţii nu răspund interesului public, ci capriciilor unei persoane private, securitatea naţională şi siguranţa fiecărui cetăţean sunt în mare pericol. Am aflat în acest an că Vlad Plahotniuc – căci aşa îl cheamă pe marele regizor şi combinator din spatele cortinei – ţine în fruntea structurilor de drept şefi inamovibili, de care nu se poate dispensa. Sunt pilonii imperiului său invizibil. Plahotniuc controlează fluxuri financiare prin diverse firmecăpuşă şi întreprinderi-monopol, tot el domină piaţa media şi de publicitate din Moldova: are în proprietate 4 televiziuni şi 3 posturi de radio, deţine 4 din cele 5 frecvenţe naţionale, iar pe a cincea, a Televiziunii Publice, o stăpâneşte indirect prin CCA şi prin Consiliul de Observatori, unde şi-a asigurat majoritatea. Plahotniuc este beneficiarul direct al expulzării TVR din Moldova în perioada regimului Voronin, iar unul dintre membrii Consiliului Coordonator al Audiovizualului de la Chişinău, care a înclinat balanţa deciziei în chestiunea acestui rapt ruşinos, crainicul Valeriu Frumusachi, are astăzi un talk-show în *prime-time* la una dintre televiziunile oligarhului.

Când nimeni nu pune preţ pe lege, când corupţia s-a întins precum celulele canceroase, iar ignoranţa şi mentalităţile paternaliste, asistenţiale, sunt întreţinute printr-o campanie deliberată de sărăcire a populaţiei, apar diverşi aventurieri, falşi salvatori, de fapt hoţi de drumul mare. Renato Usatîi, manevrat de Moscova, este un „izotop” al regimului pe care l-a instaurat Plahotniuc, o sculă a acestuia în lupta cu rivalii săi politici, cum este încarceratul Filat, fostul „coleg” de guvernare. Odată cu lansarea lui Usatîi au fost abandonate ultimele zdrenţe ale ipocriziei. Pe scena politică au răbufnit moravurile „de lagăr” rusesc. Comparat cu limbajul de puşcăriaş al celui care se situează azi în fruntea clasamentului încrederii la moldoveni – l-am numit pe Usatîi –, discursul lemnos al comuniştilor încă mai conserva ceva decent. Au coborât la nivelul ultimei bolgii dantești şi metodele de intimidare: vidanje răsturnate în toiul nopţii pe treptele adversarilor politici, interceptări telefonice ilegale, aruncate în spaţiul public, difuzarea pe Internet a unor filmuleţe erotice cu politicieni indezirabili... Renato e numai o gură care vorbeşte, lipsită de „complexe burgheze”, şi o face adesea direct din cadă, în pielea goală, cu un Kalaşnikov în mână, dar sursa de inspiraţie a emisiilor sale fetide o poţi deduce cu uşurinţă, dacă te întrebi: *qui prodest?*

Şi România a tolerat mult timp acest fenomen, ba chiar l-a încurajat prin complicitatea unor demnitari, probabil şantajabili. Dubla identitate a lui Plahotniuc-Ulinici era bine cunoscută autorităţilor de la Bucureşti, dar a ieşit la iveală abia graţie unei investigaţii de presă. În timp ce mii de oameni protestau împotriva mafiei în centrul Chişinăului, fostul prim-ministru Ponta îi făcea vizite de curtoazie primului oligarh al Moldovei, fără a se sinchisi că legitimează – el, premier al unui stat membru al Uniunii Europene – un personaj care operează în culise. L-am întrebat odată pe un politician român de ce îl frecventează pe Plahotnuc „cel-fără-de-funcţii”, şi interlocutorul meu a răspuns, surprins şi oarecum jenat, că nu are încotro, „e un om cu influenţă aici, nu-l putem neglija”. Cât de moralmente vulnerabilă este o asemenea atitudine nu trebuie demonstrat. Ce au avut de câştigat din această mezalianţă reprobabilă proiectele noastre strategice, de interconectare energetică dintre România şi Republica Moldova, podurile peste Prut sau gazoductul Iaşi-Ungheni-Chişinău, se ştie de asemenea: nimic! Proiectele au fost abandonate şi sabotate, pentru că dăunau puşculiţei criminale a oligarhului. Abia blocarea celor 150 de milioane de euro se către preşedintele Klaus Iohannis, promise guvernanţilor de la Chişinău de Victor Ponta, care între timp a demisionat sub presiunea străzii, a marcat o schimbare de atitudine din partea Bucureştiului.

Şi în Occident „poveştii de succes”, cum era gratulată în anii 2010-2014 Republica Moldova, în cancelarii de stat şi în media, i-au luat locul aprecieri de genul „stat capturat”, „fief oligarhic”, „bombă cu ceas care poate în orice minut să arunce în aer stabilitatea regională”. Nimeni nu mai are opinii preconcepute cu privire la natura regimului de la Chişinău. Noutatea este că se vorbeşte deschis despre asta...

Unii cred că, aflată sub tirul demascărilor, oculta lui Plahotniuc îşi are zilele numărate. N-aş fi atât de sigur. Lumea se scufundă în nebuloasa unei confruntări de proporţii care îi pune sub semnul întrebării viitorul. Vor avea occidentalii, inclusiv românii, iniţiativa de a mobiliza nişte mecanisme de coerciţie – anchetatori, judecători, gărzi financiare – pentru a scoate Moldova din captivitatea oligarhică? Sau poate Rusia, între două bombardamente în Siria şi Ucraina, îşi va manifesta vocaţia misionară şi ne va mai „elibera” o dată? Orice este posibil, numai nu şi iluzia că cineva – bunul samaritean din afară – ne va apăra de noi înşine, ne va imuniza de ispita de a ne chivernisi, afirma social sau pur şi simplu de a ne rezolva problemele, apelând la soluţii „neortodoxe”. Pentru că aceasta-i lupta pe care-o ducem: cu geamănul nostru malign. Ne-a plăcut să apelăm la o „autoritate” mai presus (sau mai prejos) de orice morală, de orice lege scrisă sau nescrisă, şi am sfârşit în prizonieratul acesteia. De aceea, nu există scurtături, nu există răspunsuri uşoare. E o cale presărată cu ţepi pe care trebuie s-o străbatem până la capăt, altfel nu vom înţelege nimic din ce ni se întâmplă, altfel ne vom considera victime inocente şi coşmarul se va relua...

Răul se hrăneşte din viciile umane, dar şi Binele se răspândeşte la fel – prin contagiune, prin înlănţuirea virtuţilor. „Dacă se vor găsi zece oameni drepţi, cetatea aceea nu va fi distrusă!”... Haideţi să-i căutăm împreună.

Vitalie CIOBANU

Carte românească la zi

Librăriile CARTIER

Librăria din Centru,
bd. Ştefan cel Mare, nr.126, Chişinău.
Tel.: **022 21 42 03**.
E-mail: librariadincentru@cartier.md

Librăria din Hol,
str. Bucureşti, nr. 68, Chişinău.
Tel.: **022 24 10 00**.
E-mail: librariadinhol@cartier.md

www.cartier.md

Întoarcerea lui Bogumił Luft

de
Vitalie Ciobanu

O duminică de început de octombrie, caldă şi luminoasă, în redacţia ziarului *Rzeczpospolita*, la Varşovia. Eram singurul bărbat într-o echipă de scriitoare, din care mai făcea parte un critic de film şi prietena noastră de la Institutul Polonez din Bucureşti, Luiza Săvescu. Domnul şef-adjunct şi comentator al secţiei „Opinii” ne-a întâmpinat în prag, zâmbindu-ne larg, românește: „Bine aţi venit!”. Purta cravată şi o cămaşă albă cu mânecile suflecate, o ţinută „casual”, obişnuită într-o redacţie. Dezinvoltura sa era la fel de firească, precum un atribut vestimentar care completează în chip fericit caracterul unei persoane. Mai târziu, după ce dl Bogumił Luft a ajuns ambasador în Republica Moldova, am evocat acest episod – întâlnirea din toamna lui 2005 pe care, două zile mai târziu, aveam să o completez cu o alta, la sediul *Gazetei Wyborcza*, unde l-am avut ca amfitrion pe Adam Michnik. Se întâmplase cu o săptămână înaintea primul tur al alegerilor prezidenţiale, câştigate în cele din urmă de Lech Kaczynski, preşedintele partidului „Lege şi Justiţie”, în faţa lui Donald Tusk, liderul „Platformei civice”, astfel încât discuţia noastră nu putea evita temele de politică internă de la Varşovia şi, bineînţeles, asemănările şi diferenţele dintre cele două societăţi în tranziţie: română şi poloneză.

Dialogul nostru a continuat la Chişinău cu prilejul unor evenimente culturale, la care participau intelectuali, scriitori şi oameni politici din Polonia şi din România, bucurându-ne mereu de atmosfera prietenoasă pe care o întregea cu subtilitate şi empatie doamna Ana Maria Luft. Din păcate pentru noi, basarabenii, mandatul de ambasador al domnului Luft nu a durat decât doi ani, între 2010-2012, dar am avut mereu senzaţia că agitaţia, (pseudo) reformele şi numeroasele crize politice cu care ne-am confruntat, după opt ani „armonioşi” de regim Voronin, aveau nevoie de prezenţa şi reflecţia lucidă a domniei sale. Oricum, revenit la Varşovia, Bogumił Luft a rămas cu ochii pe lumea românească, inclusiv pe evoluţiile din R. Moldova. Şi cea mai eclatantă dovadă că nu ne-am putut sustrage privirii sale exigente o reprezintă cartea pe care a scris-o: **Românii în goana după happy-end** (Polirom, 2015). După ce s-a bucurat de un succes notabil în faţa publicului polonez, versiunea de la Polirom a cărţii domnului Luft are toate şansele să rupă gura târgului (şi nu doar la Gaudeamus mă refer, unde a fost lansată), ci chiar să devină un best-seller în genul studiilor semnate de Lucian Boia. În prezentarea de pe coperta a patra a cărţii, Adam Michnik confirmă această impresie: „Istoria României citită în paginile eseului lui Luft e ca un drog – dă dependenţă”.

Ca structură şi intenţionalitate volumul lui Bogumił Luft poate fi asemuit cu *România, ţară de frontieră a Europei* a istoricului român amintit mai devreme, carte scrisă pentru un public străin, dornic să aibă un „comprimat” de istorie şi civilizaţie românească. Bogumił Luft însă adaugă şi un fel de jurnal personal, întreţesut, „topit” între filele cronicii sale, din perioada când a fost ziarist şi apoi ambasador în cele două state româneşti. Realizează o serie de portrete memorabile ale unor personaje politice cu care a comunicat, sintetizează capitole complicate din istoria românilor – destinul regalităţii, mişcarea legionară, rezistenţa anticomunistă din munţi, disidenţa intelectuală de dinainte de 1989, avatarurile cultului catolic de o parte şi alta a Prutului, revoluţia din decembrie, mineriadele... până la victoria lui Klaus Iohannis în alegerile din noiembrie 2014. De asemenea, întreprinde „excavaţii” cu valoare afectivă, istorii colaterale, pilduitoare pentru condiţia omului în istorie.

Încercând să-i definim genul, specificul, aş putea spune că volumul dlui Luft este un fel de răspuns la întrebarea: cum ai descrie, precis şi memorabil, sintetic şi semnificativ, fizionomia unei ţări, „sufletul” unei naţiuni, pe un spaţiu restrâns, încât să faci un public străin să le îndrăgească, ţara şi naţiunea?... E o provocare căreia nu oricine i-ar face faţă. Nu orice român. Nu pentru că i-ar lipsi talentul sau spiritul de observaţie, ci dintr-un motiv mai „teluric” dacă vreţi: ca *insideri*, ca oameni care ne fierbem zi de zi în această lume în care ne-am născut, avem adesea orizontul obturat, ne copleşesc detaliile şi nuanţele care ne pot devia discursul şi, în consecinţă, crea publicului alogen o impresie falsă. Bogumił Luft este, cred, mult mai avantajat din acest punct de vedere: are şi cunoaşterea intimă, profundă a mediului românesc, dar şi detaşarea necesară a alterităţii, recte: capacitatea de a fi imparţial, fără a-şi trăda propriile sentimente şi afinităţi pe care nu ezită să le declare: *„Această carte nu este obiectivă, pentru că mie pur şi simplu îmi plac românii. Îmi plac de asemenea fraţii lor basarabeni, indiferent dacă se consideră români sau nu. Ceea ce nu înseamnă că această carte nu e adevărată, fiindcă sentimentele de prietenie deschid nu de puţine ori ochii asupra realităţii adevărate mai eficace decât aşa-zisul obiectivism rece, care adesea se scufundă inconştient în stereotipuri – adevăruri atinse însă de o invaliditate severă.*” (p. 263)

Autorul face această mărturisire, flatantă pentru noi, la finalul unui traseu destul de lung şi sinuos. Structura cărţii nu reproduce cronologia sentimentelor sale faţă de români, ci urmăreşte alte raţiuni, strict auctoriale. 25 februarie 2002: e ziua sosirii lui Bogumił Luft la Chişinău, care vine cu trenul de la Bucureşti după 14 ore de drum. Alegerea Republicii Moldova ca primă haltă a călătoriei sale scriptice urmăreşte o strategie deliberată: e un mod de a câştiga din start cititori nu numai în Polonia, dar şi în România, aruncându-i la marginea civilizaţiei – Basarabia postsovietică e un ţinut la fel de necunoscut şi sălbatic şi pentru mulţi români din dreapta Prutului, un *no man's land*, pentru care îţi trebuie multă răbdare şi capacitate de înţelegere: *„Cei 90 de kilometri rămaşi până la Chişinău* (din gara Ungheni – *n.m.*) *parcurşi în decurs de trei ore reprezintă încoronarea unei călătorii către o altă lume. Soarele de iarnă se înalţă încet şi fără convingere, desprinzând din întuneric contururile dealurilor nostalgice şi vaste, întinse până la orizont, care conferă peisajului Basarabiei o frumuseţe imposibil de redat. Vidul este umplut din când în când de satele sărăcăcioase, cenuşii, care se revarsă în văi. Şi de pădurile care par a mărturisi faptul că există viaţă aici de sute de ani şi că nu s-a împăcat cu destinele sumbre ale acestei ţări. Călătoria este lungă nu doar din pricina stării precare a şinelor de cale ferată moldoveneşti. Călătoria este lungă pentru că ţara asta este departe.”* (p. 10) O însemnare ce s-ar potrivi şi unui călător occidental din secolul XIX, care descinde pe tărâmurile neguroase ale Transilvaniei, îmbibate de legende şi poveşti înfiorătoare...

Bogumił Luft ne propune o anamneză pătrunzătoare a stărilor de lucruri din Basarabia de după declararea independenţei şi până la anii de glorie şi ruşine ai guvernării pretins pro-europene de după 2009. Calitatea sa de ziarist (este trimis în Moldova de cotidianul *Rzeczpospolita*) şi ulterior dexterităţile şi flerul de diplomat îl ajută să descopere partea ascunsă a evenimentelor: de pildă, protestele anticomuniste organizate de PPCD în iarna lui 2002 – a fost singurul ziarist străin care a stat o noapte întreagă în orăşelul de corturi din faţa parlamentului şi preşedinţiei comuniste – şi alte contradicţii şi enigme neelucidate ale epocii Voronin, cum au fost, şapte ani mai târziu, incendierea acelorași sedii de stat în aprilie 2009, după ce steagul românesc fusese înfipt, provocator, în vârful acestor clădiri de către indivizi asistaţi de poliţişti în uniforme, dar şi aglomerarea de maşini care aveau în spate numere de înmatriculare din Transnistria şi moldoveneşti în faţă. Vorbeşte despre represiunea brutală asupra tinerilor şi despre schimbarea la faţă a lui Iurie Roşca: *„Volta tribunului popular proromân începuse deja cu patru ani mai devreme, atunci când deputaţii lui creştin-democraţi votaseră în mod surprinzător pentru candidatura lui Voronin la un al doilea mandat prezidenţial, iar Roşca devenise vicepreşedinte al Parlamentului. Electoratul lui din timpul primăverii anticomuniste a anului 2002 l-a considerat trădător şi i-a întors spatele. Cariera de trei luni a lui Roşca în guvernul comuniştilor aflat în declin a devenit cuiul pentru coşciugul lui politic.*” (p. 44) Surprinde miza frământărilor lingvistice de la noi şi coliziunea simbolurilor: *„Lupta politică referitoare la istorie îşi face loc în mod discret şi pe străzile capitalei sub formă de happening: şoferii leagă de antenele maşinilor eşarfe în dungi portocalii şi negre, pentru a-şi exprima ataşamentul prorus faţă de gloria sovietică, sau în culorile steagului moldovenesc şi românesc, pentru a-şi exprima părerea că sovieticii au fost ocupanţii.”* (p. 52) ş.a.

Conceptul cărţii este centrat oarecum pe titlu, istoriile fişate de autor par a căuta răspunsul la întrebarea: poate o colectivitate să-şi vadă împlinite visele, să ajungă la un final fericit? Oricum, titlul **Românii în goana după happy-end** induce o senzaţie de frivolitate şi uşoară deriziune: un popor care nu-şi ia în serios destinul, care joacă la mai multe capete, schimbă prea des alianţele (cum n-au făcut-o polonezii!), cedează teritorii fără luptă, aleargă după himere, nu-şi asumă responsabilităţi şi efortul nespectaculos, dar rodnic, al edificării în adâncime. Extinzând zona dubiului, am spune că noţiunea de „happy-end” nu se prea potriveşte cu existenţa unui popor din estul Europei. Ba nici măcar – după cum, mai nou, o constatăm oripilaţi – „norocoşilor” occidentali. Cine-şi mai aduce aminte de iluziile care-l însufleţeau pe Fukuyama, când îşi scria *Sfârşitul istoriei*?

Sunt conjecturile mele, nu ale lui Bogumił Luft. Verdictul său la adresa românilor este incomparabil mai pozitiv: *„Îi respect pe români pentru formidabilul succes istoric pe care l-au obţinut, constituind în secolul al XIX-lea, dincolo de diferenţele culturale, o comunitate naţională solidă şi un stat comun, care nu a mai fost apoi şters de pe harta Europei.”* (p. 263) Este dovada acelei perspective care nouă, ca oameni ai locului, ne lipseşte. Ar fi bine să ne-o însuşim nu spre a ne relaxa spiritul critic, ci pentru a ne mobiliza la realizarea unor acte de construcţie naţională, asumate de înaintaşii noştri în condiţii mult mai vitrege, e drept că şi animaţi de mai mult idealism, de o mai mare *poftă de noutate* decât dezabuzaţii lor urmaşi.

Despre „happy-end” putem vorbi în cazul relaţiilor bilaterale, Varşovia-Bucureşti. Voind să combată un anumit complex de superioritate al compatrioţilor săi, Bogumił Luft reconstituie episodul exilului polonez în România, după dubla invadare a ţării de trupele naziste şi sovietice în septembrie 1939. Peste 50 000 de refugiaţi polonezi, între care guvernul de la Varşovia şi 25 000 de soldaţi şi ofiţeri, dornici să ajungă în Franţa, au fost găzduiţi de statul român până aproape de încheierea războiului. În septembrie 1994, la Bucureşti, ambasadorul Bogumił Luft a organizat pentru prima dată comemorarea acelor evenimente. Alianţa româno-polonă a fost puternică pe timpurile mareşalului Józef Piłsudski şi are un prezent la fel de motivant, când vine vorba de flancul estic al NATO. A cunoscut secvenţe pregnante şi pe timpuri comuniste, un exemplu fiind spitalul „Budimex” din Bucureşti, construit de ingineri polonezi după cutremurul din 4 martie 1977.

Dar cred că cel mai bine expresia „happy-end” se aplică la nivel de persoane. Spre finalul cărţii sale, domnul Luft relatează meticulos, întreţinând cu iscusinţă suspansul, meandrele prieteniei dintre două tinere – Maria Błażewka şi Georgeta Romaşcanu – care s-au cunoscut în vara anului 1937 într-o tabără de cercetaşi româno-polonă din sudul Carpaţilor. O relaţie dramatică şi emoţionantă, un arbore genealogic populat cu figuri legendare, de comandanţi români de război şi idile romantice, şi încununat cu naşterea Anei Maria Luft, soţia autorului nostru. Un adevărat subiect de roman despre destinul a două popoare greu încercate, reflectându-se diamantin în istoria unei familii...

Ca în filmele americane, în care eroul, după lungi peripeţii şi peregrinări, reuşeşte să-şi ia revanşa, la fel s-a întors şi Bogumił Luft pe meleagurile noastre cu această carte de amintiri şi reflecţii despre Polonia şi România, despre români şi polonezi. Întoarcerea lui instituie deopotrivă un act de justiţie şi o declaraţie de iubire, căreia îi răspundem cu reciprocitate: prietenii trebuie preţuiţi.

Bogumił Luft, ***Românii în goana după happy-end.*** Traducere de Ana Maria Luft. Editura Polirom, 2015

▣

Inocenţa ca amintire

Virgil Botnaru se alătură pleiadei bălţene de literaţi. Este născut în preajma Bălţiului, mai exact la Sângerei. Este bălţean doar prin studii şi formaţie, nu şi prin locul în care a ales să se stabilească.

Volumul său de poeme, intitulat în engleză, **Return to innocence**, după celebra melodie a grupului german *Enigma* (la sfârşitul volumului vom descoperi şi un poem scris în engleză, o parafrază), a apărut la Editura Casa de pariuri literare, în colecţia *Falanga basarabeană*, se pare

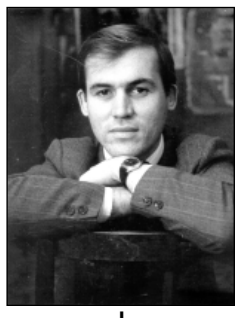

de
Grigore Chiper

abandonată.

Volumul are, în ciuda celor vreo 50 de pagini, 2 mottouri, 4 cicluri, o postfaţă semnată de Anatol Moraru şi o referinţă a lui Radu Vancu.

Mai sunt şi două poeme puse în faţă, înaintea ciclurilor de versuri propriu-zise. Probabil că menirea lor este, ţinând seama şi de stilul abrupt-realist, de a realiza o introducere în universul său liric. În primul text, după ce (anti)eroul stă în troleu alături de o tipă butonând un telefon şi are picioarele desfăcute şi după ce e zdruncinat tot drumul, coboară „la staţia victoria" „ca din pat". Cel de al doilea e un flash decupat din perioada studenţiei: clipele de dinaintea întâlnirii studentului cu profesorul sunt dublate de scene livreşti, cu trimitere, aici, la Virginia Woolf. Tonul este grav, realismul frust, impregnat cu detalii picante, trecând frecvent într-o poantă care descreţeşte fruntea. Anatol Moraru aminteşte de „experienţa existenţială, oscilând, la limita minimalismului, între o poezie a cotidianului, uşor contaminată de mizerabilism, şi a stărilor de angoasă, anxietate".

Poemele sunt în general scurte, unele chiar scurtissime, indiferent de ciclul din care fac parte. Acest tip de poem este caracteristic în primul rând poeţilor conceptuali, care caută să prindă în chenar o idee sau un ghem de idei poetice. Acolo unde ideea este rarefiată, poemul ia aspectul unei imagini sau al unui cumul de imagini. Îmi place că Virgil Botnaru nu este doar un poet cerebral, alergând după abstracţii pentru care e dotat. Cu rare excepţii, nu e nici constructor de imagini ermetice. Poetul caută o logică, o esenţă, o ieşire dintr-o anumită situaţie obişnuită, „ajustată" la rangul de poezie.

Poezia erotică sau poate poezia alterităţii feminine cu care încropeşte dialoguri subtile ocupă un loc important în creaţia sa: „Pentru V., I., R. şi toate celelalte" (e primul motto). Aceste *persoane* converg spre conturarea unui portret generic feminin, cu funcţie eminamente poetică. În *poem*, femeia este pusă în relaţie cu chinurile lui Hristos, iar titlul acestui text, dar şi al altora (bunăoară, *poezie*) mă îndeamnă să presupun că femeia este cea care generează arte poetice. În tot cazul, femeia e unul dintre principalele mobiluri ale poeziei, ca şi tristeţea, singurătatea, insomnia etc.

Bineînţeles că nu toate poemele sunt la fel de inspirate, nu toate ideile şi imaginile clare, nu toate poantele salvatoare. E ca în poemul *13*, în care figurează, sub forma de tablou amintit din copilărie, o nepotrivire între ceea ce i se spunea mereu acasă între rude şi ceea ce sesizează despre el o persoană străină. E ca acelaşi poem văzut uneori de poet şi de cititor.

Volumul consemnează sfârşitul unei vârste, al unui mediu familiar şi al unei etape. După scenele de inocenţă, poemul *Return to innocence* proclamă sfârşitul, perturbarea acesteia şi intrarea într-o lume grăbită, de care telefonul sunând în plină noapte (mai mult decât simbolic) te va ţine de acum încolo legat. Paradisul casei „cu pomii tunşi/ până la piele", al pâinii şi vinului „pentru orice desfătare/ de taină", al „liniştii ca nicăieri" este sufocat de zăpuşeala de vară, de „un august/ de combinat siderurgic", pe fundalul căruia se derulează „iniţierea". E ca şi cum o persoană autistă s-ar trata brusc.

Poemele-instantanee atestă calitatea de observator a autorului. Ba trece matinal pe lângă o catedrală, părându-i-se că „dumnezeu doarme", ba un maidanez seamănă cu „o sacoşă suflată de vânt", ba vede o „cămaşă părăsită/ la marginea drumului".

Poemele gnomice au secretele lor, pe care Virgil Botnaru le descoperă şi le valorifică în cele mai bune texte. Unul ar fi apelul la definiţia metaforică, prin care versul sau strofa devine autosuficientă: „cerul e un geam stricat de îngeri" (*zile de naştere*), „timpul se-ngroapă/ într-un ceas bătrân" (*lentile*), „noapte diformă/ precum un corp de femeie bătrână" (*beţie cu maximilian*). Altul ar fi detaliul strecurat discret: „pantofii lui tulburau/ băltoacele de pe trotuar// ea aştepta pe-o bancă/ picior peste picior// i-a mângâiat îndelung/ umerii lui firavi/ i-a muşcat buzele// apoi l-a întrebat dacă are bani// ceasul bătu miezul nopţii/ era din nou singur// degeaba îmbrăcase costumul lui tata" (*undeva*).

Am citit un volum bun, pentru că am găsit poezie bună în el. Îi dau dreptate lui Anatol Moraru, care zice că „Virgil Botnaru nu e un poet monocord, registrele se schimbă, într-o coerenţă cu temperatura şi tonalitatea trăirilor transpuse".

Jocuri pe ruinele realităţii

Maria Pilchin traversează o carieră literară cumva tipică, de la optzecişti încoace, pentru profilul scriitorului modern basarabean: de a îmbrăţişa cam toate genurile (eseu, publicistică, critică, inclusiv de întâmpinare, poezie, proză). Volumul său **Poeme cu Ivan Gogh**, apărut la o editură prestigioasă din România, ca urmare a unui concurs desfăşurat la Botoşani, bine primit de critica literară de pe ambele maluri ale Prutului, apare după ce debutase cu altul de critică literară.

Postura de factotum a literatului basarabean este dictată de dimensiunea literaturii locale şi de locul ei într-o societate atomizată, confuză, sfâşiată de contradicţii. Categorii cum ar fi criticul pur sau poetul pur au dispărut. De exemplu, generaţia '80 este prima generaţie de scriitori care nu a dat niciun critic de profesie, în schimb aproape toţi reprezentanţii săi au făcut/ fac critică literară curentă. Cum se vede, situaţia nu s-a schimbat în ceea ce priveşte generaţiile mai tinere.

Trebuie amintit, în acelaşi context, că Maria Pilchin a publicat şi o proză scurtă în volumul *Cartea prozei scurte 2015*, proză, altfel, bine comentată în cronicile la volum. Aşadar, nu este exclus ca scriitoarea să debuteze şi cu un volum de proză.

Răsfoind volumul de versuri, se remarcă forma scurtă a poemelor (şi proza din antologia menţionată are doar câteva pagini). Într-un timp atât de grăbit este un privilegiu să lucrezi pe suprafeţe mici, cu comprimate, să ştii să selectezi detaliul, să opreşti textul atunci când aparent ar fi putut curge, uneori, la nesfârşit.

De la titlul cărţii, poemul liminar şi mai încolo te izbesc jocurile de cuvinte, dar şi jocul grafic sau al limbilor. Cu rare excepţii, ludicul este subordonat temelor sociale, politice sau intime. Trebuie precizat că poeta este una angajată în problemele istoriei şi ale actualităţii, deloc simple, şi cărora doreşte să le dea o „rezolvare". Atunci când îi iese în cale un joc, nu rezistă ispitei. Dacă râul este heraclitean, de ce să nu apară şi Heracles? Odată ce exprimă nostalgia unui păr roşu, unde îl mai poţi recupera dacă nu în Piaţa Roşie? Jocurile frecvente sunt legitimate de tonul general jucăuş. Or, aceste jocuri au menirea de a crea o tonalitate destinsă într-o tematică tensionată.

Din poemul *Ivan Gogh* am decupat o atitudine specifică generaţiilor mai noi de intelectuali, sătui până în gât de mitinguri şi manifestări stradale. Mai este sonorizată şi dorinţa intelectualului tânăr de a se cultiva, de a se afirma estetic şi de a trăi pur şi simplu normal, „păcat" de care fusese acuzată pe timpuri (dar şi în recidivări) generaţia optzecistă. „ei strigau cu pancartele/ noi ne iubeam/ nebun şi paradiziac/ jos sus/ strigau ei/ toate culorile/ curcubeului politic/ se revărsau în urbe/ şi noi citeam". Mesajul este recognoscibil la Cheianu şi la alţi optzecişti.

Maria Pilchin nu este o indiferentă sau o apatică, aşa cum nici optzeciştii nu au fost/ nu sunt. Problemele cu care se confruntă tânărul stat moldovenesc, forţat de împrejurări să-şi construiască o statalitate proprie, o preocupă în permanenţă. Iar un poet nu poate să propună decât o soluţie artistică: „să ne naştem apoi în/ piaţa marii adunări naţionale/ şi solomon să decidă/ câtă carne din noi/ e valahă şi câtă rusnacă" (*judecata lui solomon*). E şi o replică aici la „Eminescu să ne judece".

Trebuie spus că istoria, cultura şi literatura alimentează foarte multe poeme, oferindu-i scenarii de rescriere şi reformulare a realităţilor din familie sau din agora. De regulă, scenariile aplicate sunt halucinante. Ideea care se degajă din toate aceste meditaţii cu privire la lumea care ne înconjoară este o chemare de a ne asuma trecutul şi de a clădi o societate din ce avem pentru a evita drumul unor continue sacrificii.

Poeta are un fel tranşant de a se exprima atât pe marginea istoriei şi a politicii, cât şi a vieţii cotidiene. Scenele de viaţă mizerabilă, decupată dintr-un cămin sau din alte locuri, sunt parcurse şi date la o parte, rând pe rând, pentru a înălţa un imn dragostei sau familiei, cu toate atributele aferente, pe care nu se sfieşte să le mărturisească. Cartea este în fond despre dragoste şi familie, despre relaţia în dragoste şi familie, iar anturajul existenţial şi istoric este cel care le bruiază neîncetat. Dragostea îşi face loc printre dărâmăturile de realism, iar obstacolele ivite sunt la graniţa insurmontabilului. Până şi fundalul cultural apare strâmtorat, chircit, aproape strivit.

Amintirile sunt concentrate spre un singur punct: fosta URSS, realităţile ei, luminile şi umbrele care continuă să învăluie. Ceea ce se întâmplă în RM de la proclamarea independenţei este un fel de prelungire a URSS-ului. „timpul are o legătură ascunsă" (*oraş fără zăpezi*), este convinsă autoarea. „şi eu şi tu şi toată generaţia/ de fetiţe născute în anii 80/ suntem vera cea mică născută/ pentru prosperitate/ şi bunăstare sovietică" (*malenikaya vera*). Trecutul şi prezentul se ciocnesc. Din coliziunea lor nu se naşte o lume în care să te simţi măcar liniştit: „maşa a fugit din/ pădurea cu urşi/ maşa a fugit din ţara/ în care oamenii erau egali/ egali cu zero/ mi-e frică însă şi de/ ecuaţia zilei de azi". Pentru că trecutul şi prezentul formează aceeaşi matrioşkă ce „stă ca un lar/ la colţul patului" (*pupa rusa*).

Spaţiul cultural este probabil unicul care nu îi dă frisoane şi nu îi creează angoase. În aceste poeme revine buna dispoziţie, ca în poemul lui Alecsandri cu juna Rodica, imagine, altminteri, utilizată şi de autoare.

Virgil Botnaru, ***Return to innocence***, Editura Casa de pariuri literare, Bucureşti, 2015

Maria Pilchin, ***Poeme cu Ivan Gogh***, Ed. Paralela 45, Piteşti, 2015

■

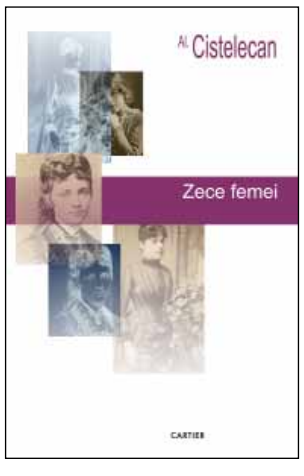

Al. Cistelecan, ***Zece femei.*** Editura Cartier (colecţia *Rotonda*), 160 pag.

„De câţiva ani încoace, Al. Cistelecan, admirat unanim pentru subtilele intuiţii şi judecăţi privind spaţiul poetic românesc, dar dedat, nu mai puţin, unui soi de mic narcisism ţinând de o anume caligrafie manieristă a expresiei, a publicat în presa literară o suită de profiluri de doamne lirice transilvane, dezgropate din fişiere îngălbenite de biblioteci, de unde nu le-a mai scos aproape nimeni şi nici nu prea mai aveau şansa să fie scoase. (...) presupusul temut călău surâde şi se amuză în timpul execuţiei, nu mai puţin atent la baletul său de pe eşafod ori la dexterităţile cu care-şi mânuieşte instrumentele chirurgicale. E, pe deasupra, un bonom şi un tandru."

(Ion Pop)

Impostura politică și avatarurile sale în Rusia

Istoric francez de origine argentiniană, Claudio Sergio Ingerflom este un renumit specialist în istoria Rusiei, dar relativ puțin cunoscut cititorilor din România și Republica Moldova și nici atît de celebru ca alți confrați din „Hexagon” – bunăoară, Alain Besançon – care se ocupă de același domeniu. O posibilă explicație ar fi subiectele alese de Ingerflom. Toate, fără excepție, țin de antropologia politică (în clar și oarecum rezumativ: concepțiile, doctrinele, ritualurile, practicile și simbolurile de legitimare a puterii), o direcție extrem de fecundă,

de

Alexandru-Florin Platon

care a renovat, începînd cu ultimele decenii ale secolului trecut, istoria politică, dar, pentru publicul larg, mai puțin atractivă decît istoria comunismului, care bate, de 26 de ani încoace, toate recordurile de popularitate.

Cartea pe care o comentez astăzi (o versiune mai amplă și adusă la zi a celei publicate în 2007) nu iese, nici ea, din acest tipar antropologic. Subiectul ei este *impostura*, pe care Claudio Ingerflom o consideră inseparabilă de istoria rusă, din secolul al XVI-lea pînă astăzi.

În sensul ei obișnuit, impostura denotă o fraudă identitară: preluarea numelui și a funcțiilor cuiva de către altcineva. Cu această semnificație uzuală și prozaică, fenomenul a îmbrățișat o lungă perioadă din istoria modernă și contemporană a Rusiei, mai cu seamă din secolul al XIX-lea pînă la Revoluția din Octombrie și mult după aceea, dar, cum spune autorul, fără a înceta să coexiste cu o altă formă, *politică*, a impostorii. În acest din urmă sens, impostura – numită, în documentele de secol XVII, *samozvanstvo* – a fost, în Rusia secolelor XVI-XIX, un procedeu curent de însușire a puterii. Definită ca o autoproclamare („autonumire”) a cuiva ca Țar, impostura politică era o uzurpare prin substituție, dar nu oricum, ci divin legitimată: pretendentul nu se autonumea, *el*, în această demnitate, ci afirma că fusese numit de Dumnezeu.

Acesta este obiceiul a cărui lungă istorie este urmărită de Claudio Ingerflom de-a lungul voluminoasei sale cărți (care nu ocolește, însă, nici alte forme, „benigne” și mai tîrzii, de fraudă identitară, din lumea rusă și sovietică). Impostura politică nu se întîlnește numai în Rusia. Ea a fost foarte răspîndită, deopotrivă în Occident și Orient, din Antichitate pînă tîrziu, spre epoca modernă (cei interesați pot afla o amplă bibliografie a chestiunii la p. 27, nota 3). Această ubicuitate nu înseamnă, însă, că impostura a fost, peste tot, la fel de frecventă și nici că a avut, oriunde s-a produs, același sens. Interpretările fenomenului nu pot fi decît contextuale. În cazul Rusiei, însă, continuitatea ei este neobișnuită, denotînd, după cum au constatat chiar istoricii ruși, o veritabilă „maladie cronică”. Primul caz (și printre cele mai cunoscute) este cel al „falsului Dimitrie”, fiul cadet al lui Ivan al IV-lea. Mort prematur, în 1591, el „reapare” zece ani mai tîrziu sub chipul unui servitor oarecare, în casa pan-ului polonez Adam Wisniowecki. Nici data, nici locul acestui eveniment nu sînt întîmplătoare. Din 1598, Rusia moscovită trecea printr-o gravă criză dinastică, declanșată de stingerea dinastiei Rurikizilor (după numele normandului care întemeiase Rusia kieveană, ai cărei continuatori se pretindeau cnejii Moscovei). Puterile vecine (Polonia și cazacii zaporojeni) încercau să profite de acest lucru pentru a-și impune candidații proprii. Pînă în 1613, cînd tronul a fost ocupat de Mihail Romanov (fondatorul celebrei dinastii, care va lua sfîrșit prin asasinarea lui Nicolae al II-lea și a familiei sale, în iulie 1918), Rusia a cunoscut o adevărată epidemie de impostori, care au ajuns chiar să se conteste unul pe celălalt. S-ar spune că această proliferare de țari falși s-a datorat încurajării din exterior a uzurpărilor. Este o explicație verosimilă, dar ea nu răspunde întrebării principale: de ce aceste interese străine au recurs tocmai la *această* practică? De ce toate uzurpările au fost, invariabil, secondate de „autonumiri”? Mă voi întoarce la acest aspect (și la explicația dată de Ingerflom), nu înainte însă de a preciza că instaurarea Romanovilor nu a făcut să dispară impostura politică, departe de așa ceva. Dimpotrivă, ea a continuat cu o forță și mai mare, nefiind atenuată nici chiar de sacralizarea noului țar (numit „sfînt”, în timpul liturghiilor). Petru I (după moarte), Pavel I, Alexandru I, Alexandru al II-lea, Nicolae I ș. a. m. d. au fost dublați, într-un context sau altul, de „autonumiți”, care au pretins că sînt ei înșiși persoanele respective, numite de Dumnezeu să ocupe demnitatea cea mai înaltă. Numai Ecaterina a II-a a scăpat, se pare, de această năpastă, care nu i-a ocolit nici pe liderii bolșevici. După moartea lui Lenin, Ceka (poliția politică a regimului) a arestat mai mulți indivizi cu acest nume, în diferite orașe din URSS. Psihoza declanșată de noul val de impostori a fost, după 1924, atît de mare, încît – scrie Ingerflom citînd rapoartele aceleiași instituții – autoritățile au hotărît ca toți actorii care doreau să-l interpreteze pe Lenin în spectacole de teatru și film să solicite din partea organelor de partid o autorizație specială (p. 447). Bukharin a avut, și el, „dublurile!” sale, care pretindeau că șeful bolșevic autorizase încetarea colectivizării agriculturii… Potrivit rapoartelor poliției, un fals Troțki ar fi apărut prin 1937, în regiunea Perm (în plină teroare stalinistă, așadar), îndemnîndu-i pe oameni la rezistență. Tot în 1937, și-ar fi făcut apariția un„fiu” al lui Stalin, altul ivindu-se la Gori în anii… 1990! Exemple asemănătoare sînt documentate pînă astăzi. Autorul citează un articol din 21 aprilie 2004 din „Komsomolskaia Pravda”, care relata că un oarecare Vadim Uslanov ar fi cerut un test ADN pentru a afla dacă este, cum bănuia (doar el!), fiul lui Lenin și al Inesei Armand, comunista franceză și amanta liderului bolșevic (p. 448). Nu pot încheia această serie a imposturilor fără să amintesc de un alt test ADN, solicitat, recent, de Biserica Ortodoxă Rusă pentru verificarea oseminte-lor lui Nicolae al II-lea și ale familiei sale (descoperite lîngă Sverdlovsk – astăzi Ekaterinburg – în 1991), de teamă ca nu cumva resturile ultimului țar (canonizat în anul 2000 împreună cu întreaga familie) să fie ale unui impostor… fără voie. Fiind prea recent, episodul nu este menționat de Ingerflom, dar ar fi fost cum nu se poate mai potrivit alături de celelalte exemple.

Sigur că nu toate aceste mistificări sînt, tipologic, identice. Multe intră în categoria simplelor înșelăciuni cotidiene. Altele sînt imposturi politice. Ceea ce le aseamănă, însă, dincolo de deosebirile de timp, loc și „profil”, este însemnătatea covîrșitoare (politică, simbolică, ideologică etc.) a *personalității*, pe care o denotă, fără excepție, toate. Generic vorbind, impostura rusă, sovietică și post-sovietică nu este una banală. Ea se manifestă prin asumarea identității unor persoane care *contează*, fie pentru că au puterea, fie pentru că sînt legate, simbolic, de ea, ori pentru că se bucură de autoritate. Într-o societate cum a fost și, în foarte multe privințe, a rămas societatea rusă (dar și aceea post-comunistă), în care orice formă de conducere (cu atît mai mult aceea politică) a fost, prin tradiție, puternic personalizată, fraudarea identității nu putea avea loc decît la nivelul cel mai de sus, al „primului cerc”, cum inspirat l-a numit Alexandr Soljenițîn în binecunoscutul roman-document cu același nume. Frapantă din acest punct de vedere este funcția *corpului*, ca dovadă peremptorie a „autenticității” „autonumiților”. Din secolul al XVI-lea pînă tîrziu, spre începutul celui de-al XIX-lea, toți cei ce au pretins că sînt țari sau fii de țari s-au legitimat prin „mărcile corporale” ale demnității. În 1639, undeva, în Imperiu, și-a făcut apariția un pretins fiu al țarului Vasile al IV-lea Șuiski (1606-1610). Înștiințat de manevrele „autonumitului”, Mihail Romanov a poruncit trimisului său special pentru rezolvarea acestei probleme să-i servească impostorului capturat „meniul” integral, prevăzut în astfel de situații gravissime: tortura, uciderea, tăierea capului și secționarea pielii pe porțiunile unde se aflau însemnele puterii – mai multe cruci și stele. Ceea ce a mai rămas din nefericit a fost trimis la Moscova (p. 44). Mai devreme cu cîteva decenii, confruntat cu apariția falsului Dimitrie, Vasile Șuiski a recurs, și el, la o impostură, dar inversă, exhibînd, în cadrul unei ceremonii publice care a durat mai multe zile, corpul „miraculos conservat” al „adevăratului” Dimitrie, mort cu 17 ani mai înainte. Trupul era fals desigur (se spune că era al unui copil asasinat în noaptea precedentă), dar ce conta acest lucru pe lîngă funcția sa probatorie? (episodul este narat de autor la p. 169). La fel au procedat, pentru a-și dovedi „autenticitatea”, Mihail Romanov însuși și mai toți urmașii săi pînă – cum am menționat, deja – la începutul veacului al XIX-lea. Cum bine se știe, legitimitatea politică în Rusia nu putea exista fără o înrădăcinare divină, țarul fiind „numit” de Dumnezeu. Dar, ea a fost, multă vreme, de neînchipuit și în lipsa unei autentificări fizice, demnitatea imperială „contaminînd” trupul țarului. Este locul să semnalez cît de diferită este această situație față de aceea occidentală, în aceeași perioadă de timp: dacă în Rusia „corpul puterii” a fost (și a rămas) unic, confundîndu-se cu trupul fizic al monarhului (stăpîn al unei „țări” considerată domeniul său propriu), în apusul Europei, același corp a fost „dublu”: în același timp fizic și mistic, ultimul, „conținut” în trupul monarhului viu, fiind, de fapt, ipostaza metaforică a Statului, cum a arătat, într-o splendidă carte, mereu actuală, Ernst H. Kantorowicz.

La începutul secolului al XIX-lea, legitimitatea politică în Rusia, desigur și „autonumirile”, au suferit o importantă schimbare de accent. Continuînd să fie intens personalizată și de drept divin, puterea a tins să se distanțeze de cel care o încarna prin faptul că „autentificarea” deținătorului (și, implicit, a impostorilor care au pretins-o) și-a schimbat criteriul de referință: de pe corp pe conformitatea acțiunilor Țarului cu poruncile divine (noțiune tradițională în lumea post-bizantină, inclusiv în Rusia țaristă, ce putea fi interpretată, tocmai pentru că era vagă, în fel și chip). Începînd de acum, „adevăratul” țar nu a mai fost cel ce putea demonstra că are înscrise pe el „mărcile” puterii. Autenticitatea sa a fost făcută să depindă încă și mai strîns de electțiunea divină și, prin extensie, de capacitatea monarhului de a îndeplini poruncile Domnului (care vor fi fost ele…). Claudio Ingerflom sesizează aici o formă incipientă a *reprezentativității*, impusă, finalmente, autocrației țariste prin revoluția de la 1905 și reactualizată în februarie 1917. Prin paradoxul pe care îl conține (un principiu politic modern construit în interiorul unei tradiții religioase), interpretarea sa este interesantă și merită aprofundată. Demn de reținut este însă faptul că, în ciuda mutațiilor din ultimele trei secole și ceva prin care a trecut societatea rusă, această dimensiune profund personală, mistică și, în mare măsură, corporală a puterii politice în Rusia nu s-a estompat, cum ne-o arată, între altele, și noul cult al personalității lui Putin, care nu mai este înfățișat ca un exponent „de frunte” al Partidului, poporului sau al clasei muncitoare, ci ca „trimis al lui Dumnezeu”, „inspirat de Sfîntul Duh” sau „apostol chemat să ghideze Rusia” (v. p. 15-16 ale prezentei cărți), dotat – aș adăuga eu – și cu o *condiție fizică* ieșită din comun (sugerată de multe dintre fotografiile personajului). De bună seamă, între autocrația țaristă (termenul însuși este extrem de semnificativ) și autoritarismul putinian nu se poate postula o continuitate. Dar nu putem vorbi nici de o ruptură între ele, ci, mai curînd, de reașezarea și reciclarea unor *topoi* comuni, în cadrul unei tradiții a conceperii puterii rămasă, în linii generale, aceeași.

Deși este foarte interesantă, cartea lui Claudio Ingerflom nu se citește ușor. Demonstrațiile autorului nu sînt, întotdeauna, foarte clare, iar acurateța unor aprecieri lasă mult de dorit (ca, de pildă, cele care îi asimilează pe pretendenții la tronul Moldovei sau al Țării Românești în secolele XVI-XVII cu „autonumiții” din Rusia; cele două categorii nu au nici o asemănare). Totuși, deși se adresează mai ales specialiștilor, lectura ei poate fi oricui profitabilă, căci îi apropie pe cititori de înțelegerea unei culturi politice și a unor mentalități al căror specific nu este, nici astăzi, pe de-a-ntregul familiar (vest-) europenilor.

Claudio Ingerflom, ***Le Tsar c'est moi. L'Imposture permanente, d'Ivan le Terrible à Vladimir Poutine***, Paris, P. U. F., 2015

▣

Mariana Codruț

concepția mea despre lume și viață

până la douăzeci de ani
toți s-au simțit datori să-mi formeze
o concepție despre lume și viață.

alți douăzeci de ani
m-am cocoșat sub astă
concepție despre lume și viață.

acum sunt un câmp
de pe care s-a smuls pielea de bitum
fiindcă într-o zi am dat naibii
concepția mea despre lume și viață.

cast ca iraționalul

inima ta, marginalul umilit
dormind pe sub poduri (totuși, creierul
i-a scris povestea cu toată cruzimea).
acum baleiezi cu gândul orizontul ei
cast ca iraționalul. ca șirurile clare
ale semănăturilor tinere. vântul
îți plesnește cu palme ușoare obrajii,
sparge pe ei o cărare sărată, fierbinte.

vântul ciripește, pasărea bate,
soarele inundă, ploaia arde în gol.

nu sunt o tăietură precisă

nu sunt o tăietură precisă
în carnea zilei colective,
viața mea nu e
o tăietură precisă
în carnea istoriei comune.

când mă apropii prea mult
de un om, inima lui
se pulverizează
iar eu cad în gol.

dar cu atâta putere a disperării
știu să mă-ntorc spre cerul
și pământul din mine,
încât le fac să vorbească.

în rest, totul e bine

câteodată, scot mâna pe fereastră
ca de sub iarbă,
semne să fac spre trenul
în chiote trecând călare pe orizont.

la răstimpuri, cuvinte simple
mi se desprind din gât
și doar plasa lor roșie,
placenta asta maternă
mă apără de cădere...

în rest, totul e bine – chiar dacă,
strângându-mi tâmplele-n palme,
simt sângele rostogolind în viteză
prin puzderia drumurilor de sub piele
un cap cu doi ochi plini de dispreț.

hiatus

zbor când prin aer, când prin pământ
– încurcate căile Domnului sunt.
dar inima grea nu se scufundă
și nici nu lasă în urmă vreo undă.

iluzia cea de toate zilele

uneori
ziua îmi pare o fantă
prin care cineva
ne pândește din altă lume.

închid ochii strâns
și mă rog: oricine ai fi
iluzia cea de toate zilele
dă-mi-o mie și astăzi.

perspectivă luminoasă

mă uit din pat pe geam:
soarele s-a îndurat și-a apărut.
gașca de porumbei strânsă-n salcâmi
îl salută cu ochi roșii. pe pereți
răsar păduri limpezi, tremurătoare.
azi n-o să mă mișc de-aici –
am o perspectivă luminoasă.

joc

seara mi-am spus: o să trec
prin dreptul geamului și-o să aștept
ca lumina oranj a lămpilor din curte
să se umple de teamă
la vederea umbrei mele pe pereți.

să se umple de o tristețe umilă și înaltă
ca mine când ascult *Matthäus Passion*.

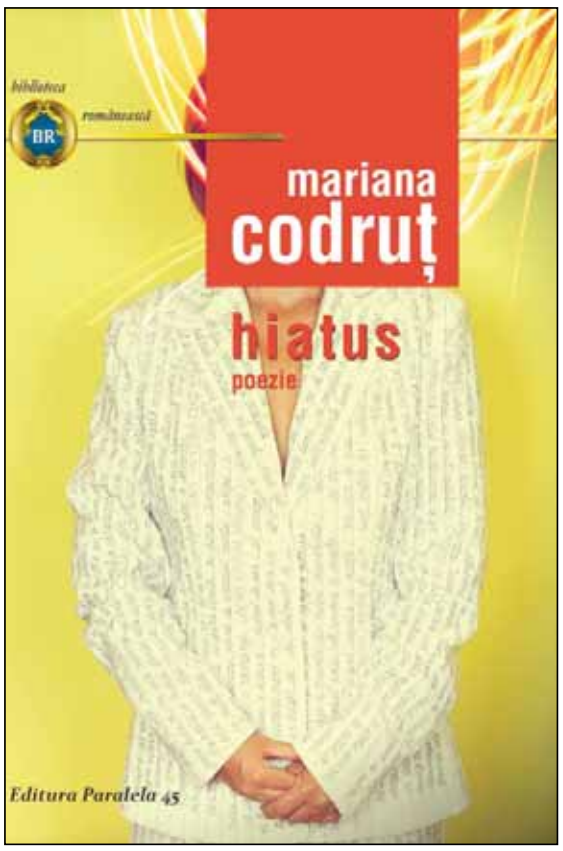

Cartea Marianei Codruț a apărut la Editura Paralela 45 și a fost lansată la Gaudeamus 2015

nocturnă

cioc, cioc, cioc, îmi pare că bate-n fereastră
când zac la mii de leghe sub mări alb-albastră.

care ești acolo, strig în gând, care ești,
de umbli nopțile pe sub mări, pe la fereşti?

aici nu-i nimic de preț, nu știu ce cauți, ce vrei,
pleacă naibii, n-ai, chiar n-ai ce să-mi iei!

cioc, cioc, cioc, râde câteodată acolo cineva –
tresar și-mi țin răsuflarea. îmi țin inima.

în colonia mea penitenciară

mă uit mereu în mine
ca într-un tunel prin care
vreau să fug și nu pot. câteodată,
când încep metodic să scot noaptea
din lăzi uneltele de tortură,
din întuneric răsar doi sori albaștri.

sub raza lor plină de milă,
victimă și călău în cămăși de finet
se ghemuiesc rușinați în pat
cu pleoapele bine strânse.

acolo, sus

într-o seară de iarnă, mama n-a vrut să-și mai care
propriul suflet și l-a înghițit. cu ochii albaștri închiși,
a lunecat lin pe lângă noi. noi ne-am strâns în bucătărie
neînțelegând nimic. acolo-n colț văd ochii mamei!
a zis soră-mea, arătând florile albastre de pe perete –
și vocea ei părea plină de groază
iar inima fratelui spărgea liniștea.

afară
luna-și lăsase pântecul gol peste grădina părinților
cuibărită în oul morții ei viitoare. dar noi n-o vedeam,
numai lumina de gheață i-o desluşeam prin ferestre
și buzele ne tremurau ușor.

uite, acolo-n colț sunt ochii ei! a repetat sora. luând
cârpa, s-a urcat pe un scaun și i-a lustruit temeinic
de fum și păianjeni. lacrimi negre ne-au căzut pe mâini.

tractorul jucărie

mă duc la sora mea. ea îmi dă să mănânc,
apoi îmi pregătește bagajul pentru vizita
la părinții de sub pământ – patru flori,
câteva mere și lumânări. din urmă,
îmi strigă ascuțit: spune-le c-o să trec și eu
pe la ei când mai termin din treburi!

la întoarcere, mai vorbim una-alta sub nuc.
în timp ce mă uit peste gard la grădina
sălbăticită a mamei, sora se uită curioasă
la capul meu ca la un tractor jucărie.
uneori, aduce din lădița cu scule ciocanul
și, din două lovituri măiestre, îl sparge
să vadă ce-i în el. după care înghite pe furiș
șuruburile și sârmulițele, îngropând
ce rămâne. toate astea îi dau mult de lucru.

o pălărie prea mare

dacă vei înțelege că într-o zi
viața a ajuns o pălărie prea mare
pentru mine și totuși m-am străduit
cu toate riscurile s-o port
atunci poate vei primi în dar
capul meu pulsând fără odihnă
pe care să-l duci tu în brațe
ca pe un miel la tăiat.

puntea

uneori se întâmplă așa:
un om țâșnește brusc
din întuneric și prinde a bate
atât de intens din aripi
încât devine luminiscent.

Sistemul de umbre

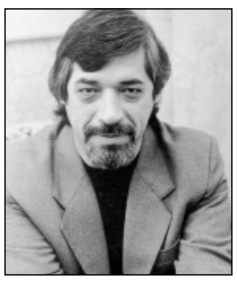

de
Leo Butnaru

Se înalţă tot alte şi alte blocuri. Cresc etajele, se spunea cu emfază în comunism. Se modifică geografia, geometria şi arhitectura sistemului terestru de umbre. Din timp în timp, deja e alta durata şi configuraţia dimineţilor, zorilor şi apusurilor de soare. Alta atenţia şoferilor şi cea a poliţiştilor. Şi de aici încolo, altfel se va crea în acest oraş, se va scrie, se va picta, – ceea ce constată şi domnul înzestrat cu o fire sui-generis artistică, amintindu-şi cum, la un moment dat, a fost surprins să constate că, din cauza năvalei uriaşelor umbre ale mini-zgârie-norilor, deja nu mai vedea, precum vedea, grafica proiectată, dar şi creată de lumină a florilor din glastre sau grafica florii de pe masă ondulând pe rotunjimea albă a paharului cu lapte, a acestui turnuleţ ce te duce mereu cu gândul la grija pentru sănătate. Sau că de la o vreme deja nu se mai vede exact cum pe peretele atelierului său de pictor rătăcesc, ralanti, – vârfuri de lance – umbrele peştilor din acvariu. În genere, umbrele anulează lipsa de arhitectură a luminii, adică – lumina în stare pură, stare de absolută libertate...

Deja altfel vor creşte, dacă vor mai creşte, iarba şi copacii. (În vreunul din arbori, în clipa despărţirii pentru totdeauna, va zice frunza-iubit către frunza-iubită: „Vezi, colo, jos, umbra mea aşternută peste o saltea de frunze? – Hai, nu-ţi fie frică, dă-ţi drumul, adio, sari pe doliul ei puhav”.)

Altele vor fi locurile preferate de bătrâni, altele traseele lor spre spaţii tot mai strâmtorate, cu tot mai rare bănci sorite. Iar în umbrare până şi paingul îşi simplifică arbitrar compoziţia pânzei şi nu are nicio semnificaţie specială tremurul frunzei de plop şi sunt suspendate demersurile metafizice, totul fiind atât de simplu, atât de înţeles în acest sau alt fapt de seară, când omul întinde mâinile cu degetele răsfirate, printre care curge nisipul negru al propriei sale umbre, însingurată pe vreo uliţă de la periferie, unde becurile din stâlpi îşi transmit unul altuia umbrele rarilor trecători.

În umbrele imense ale blocurilor, nevăzându-şi propria lui umbră, vreun domn la vârstă venerabilă are impresia că ea, umbra, îi gâfâie obosită în ceafă sau că el îi gâfâie umbrei în cerbice şi că nu mai are mult până va fi să pice, iar odată ce a ajuns deja la ceva înţelepciune, revenind acasă, îi spune cu tristeţe soţiei, venerabilei doamne a inimii sale (în juneţe, îndrăgostit-lulea, îi repeta uneori versul poetului L.B.: *Sub lumina văzului tău trupul meu lasă umbră*...); deci, îi spune cu tristeţe soţiei că, iată, azi, i-a fost dat să priceapă că, în desişul umbrei, omului îi vine mai greu sau chiar imposibil să-şi vadă umbra conştiinţei, consoarta sa, inginer la pensie, căzând de acord, la rândul ei dându-se cu părerea că modificarea sistemului de umbre în urbe este posibil să ducă şi la modificarea facturilor pentru încălzire, pentru că, în zilele însorite de iarnă, soarele deja nu va mai bate în cutare sau cutare geam, nu va mai dezmorţi cât de cât betonul peretelui dinspre răsărit sau dinspre amiază... (Asta e: modificarea sistemului de umbre alarmează...) Apoi ambii soţi îşi beau, englezeşte, ceaiul, contemplând prin unicul geam din care mai au cât de cât o vedere suportabilă spre lume cum în felinare chindia pregăteşte nuanţe liliachii, iar umbrele prind a coborî în bernă şi devine atât de acut dorul omului de-a aluneca spre sud, spre mai cald, în miez de amiază, când orizontul dispare dintr-un capăt de stradă în alt capăt de stradă, când parcă omul caută să scape din capcana umbrelor ce trec enigmatice, departe de isihia bătrâneţii anonime, în acest timp ce poate fi considerat, poate, şi unul al fericirii pur şi simplu din motivul că voi, absenţilor, îl puteţi totuşi conştientiza.

Iar de eşti ceva mai tânăr decât mărturisitorii de până aici, te (mai) poţi surprinde că deja simţi şi cu umbra sau doar ai senzaţia că simţi şi cu ea, umbra care ar fi (ai – iniţial – orgoliul să crezi) propriul tău discipol, calfă a existenţei tale parţiale, pentru ca, peste un timp, mai prinzând la minte şi filosofie, să pricepi că, de fapt, tu eşti apendicele şi discipolul umbrei care, iată, în acest târziu de toamnă – beată, stă căzută cu faţa la pământ peste fesele în relief ale troienirilor de frunze. (Umbra sau, poate, senzaţia de umbră – ca ceva pe jumătate învins, pe jumătate învingător...)

Despre cruciala modificare, repoziţionare a sistemului de umbre în urbe se discută mult, înfrigurat, cu pasiune, de te miri ce idei subtile are atâta lume din blocul nr. 23 sau cel de vizavi, nr. 24. În funcţie de educaţie, formaţie şi stări (ca preocupări) sociale, unii se dau cu părerea că din cauza acestor permanente modificări nu vor mai putea vedea, cum vedeau, filmul cu norii care, aici, pe pământ, pe asfalt, îşi şontâcăiau, buiestru, umbra lor ca un fel de convertire a noţiunilor, parcă incompatibile una cu cealaltă, într-un zbor pedestru. [În ce mă priveşte, mărturisesc că şi eu sunt din tagma tot mai împuţinată a celor care simt necurmata necesitate (ori elementarul dor ne-la-modă) de-a vedea tot alte şi alte milioane-miliarde de nori ce-ar alcătui (de)Scrierile Alese ale umbrei ce sunt...]

Au cu toţii dreptate, în general, sau în parte, conştientizând sau ba, dar tocmai asta simţind, că modificarea sistemului de umbre ne influenţează sistemul de gândire şi de receptare a realităţii sau irealităţii, poeziei, antichităţii, personalităţii etc., încât, prin extinderea umbrelor, am putea înceta să credem că, de fapt, umbra fiecăruia dintre noi este o sosie a lui Diogene, cel ajuns umbra absolută a filosofiei cinice; Diogene-umbră, Umbră-Diogene mereu deghizat/deghizată care, de-ar putea (dar odată şi odată chiar ar fi în stare!...), ne-ar striga: „Să te dai la o parte, chişinăuianule (bucureşteanule, parizianule, americanule...), că-mi acoperi soarele!” Iar oarecine dintre noi, de-a dreptul bulversat de biografia acestui personaj ciudat (se ştie, de Diogene se interesează de obicei omul la maturitate, când îşi mai completează oarecât ştiinţa de carte), s-ar putea vedea personal la gura butoiului, unde propria-i umbră i se aşterne la picioare, şi el, resemnat, îngenunchează pe preşul ei întunecos, cerându-i îndelung iertare destinului său nenorocos, cum ar veni – sabotat de zei; destin pe care nu-l poate răsplăti decât cu apoteoza negativă a sentimentelor răpuse ce i se depun pe inimă asemenea prafului aspru de piatră ruinată în adâncul carierelor părăsite...

Astfel că – nu, nu! – aceasta sau cealaltă poate să nu fie o umbră. Nu, nu! – aceasta sau cealaltă e tot ce s-a putut autosalva dintr-un om, doar atât izbutind să mai treacă pe sub uşa încuiată, prin crăpăturile dintre toc şi obloane, prin gaura cheii, când omul a fost pur şi simplu strâns, foarte strâns cu uşa destinului în durata lui, în durata ta, în durata voastră, de pe când la picioarele tale, mică precum pruncul scâncitor, propria-ţi umbră ţi se cerea în braţe – până spre final, spre mal, spre ireal, când la picioarele tale – umbra ta ca un răposat neîngropat...

Îndesirea, extinderea sistemului de umbre te face să simţi mai acut că, de la un moment încolo, te subţiezi definitiv, te uzezi, că eşti chiar uzat deja, curând, în interminabilul rând devenind şi tu umbră mută pre umbră călcând... Când, adică, deja omul ajunge atât de obosit, încât chiar umbra sa face eforturi disperate, tremurate, să-l mai tragă puţin înainte... Însă oboseşte definitiv şi umbra, abandonând omul pe marginea nopţii, şi deja de la rădăcinile întemeierii neantului prind a zbura negrele acvile ale subconştientului, cărora spaţiile le multiplică fantomatic umbrele...

Şi totuşi, în pofida celor întâmplate, fatalităţilor ce nu vor putea fi anulate, în gând, omul totdeauna are o bucurie minusculă, măcar cât umbra unei sărbători, zisă, încă, a vieţii în generalul teatru al umbrelor, dar şi al teatrelor în umbră. Se spune că, în unul din ele, umbra unei balerine a fost înfiată de un înger căzut pe scenă şi, la acea noutate, au năvălit multe alte umbre agitate ca nişte brancardieri ai vedetei care, până la acea întâmplare, suporta, radioasă, electrocutarea de blitz-uri ciclopice...

Aşa e, odată cu schimbarea geografiei, geometriei şi arhitecturii sistemului de umbre se modifică nu doar teatrul umbrelor, ci şi viaţa tot mai în umbră. Totul e un joc de şah. Şah de teren. Figurinele... pardon – coşcogea figurile, cam de statura omului, de înălţimea jucătorilor... Asta e: nu se prea deosebeşte umbra pionului, a regelui, reginei, nebunului etc. de umbra omului ce se crede jucător nevoie mare... Jocul de umbre în jocul cu oamenii, cu omul, când, o dată (şi ultima oară), pe la spate, propria-ţi umbră îţi pune palmele-i negre la ochi, întrebând strengăreşte: „Ghici, cine e?”, paradoxal, însă răspunsul, în gândul omului, fiind ca şi cum unul „din altă operă”, „paralel”, omul spunându-şi sieşi: „Tu trebuie să fii, să rămâi demn întreit: pentru tine, pentru umbra ta şi pentru nefiinţa ce-ţi va urma...”

...Dar se face tot mai târziu şi umbrele care au stimulat psalmodierile de până aici deja prind a desena finaluri şi eu simt necesitatea de a-i spune eventualului cunoscător al acestui text: Prietene, eu văd cum peste chipul tău şi simt cum peste chipul meu trec umbrele unor idei neînţelese care, de fapt, semnifică unul şi acelaşi lucru cu ideile unor umbre neînţelese, dar tocmai pentru a le înţelege – noi am fost proiectaţi faţă-n faţă, aici, în umbra Numelui Lui Dumnezeu, unde tăcerea se lasă peste vieţile noastre.

În fine, până la urmă, fiecare dintre noi rămâne doar umbră care, din inerţie, mai face câţiva paşi înainte sau îndărăt, încotrova, aiurea, alandala; umbra mai face câţiva paşi fără cel care o lăsase, care a lăsat-o definitiv...

1-6.X.2014

■

Контрасты как необходимость (*Contrastele necesare*. Poeme; în limba rusă; trad. autorul şi I. Pilchin. Moscova, „West-Konsalting”, 2015 – 150 p.)

Pentru Leo Butnaru contrastele sunt cu adevărat necesare, ele declanşând acţiunea poeziei sale, care uimeşte prin imprevizibilitate şi deducţii metaforice surprinzătoare. Însă cine e protagonistul, poetul sau filosoful, cel care pune mereu întrebări, urmate sau nu de răspunsuri? În toate, e prezentă dualitatea confirmării sau respingerii ideii, născute undeva în subconştient în urma contactelor cu obiectele sau fenomenele, sau apărute drept rezultat al scrutării în sine însuşi a poetului ca într-o lume de cugetări şi fantezii.

Totul se roteşte în jurul unor constante neordonate rigid, ci aflându-se în permanentă alternanţă unele cu celelalte: spaţiul, timpul, trupul, sufletul, începutul, sfârşitul, sfârşitul ca început, cerul, pământul, Universul şi Dumnezeu, în fine – Poezia. (Natalia Lihtenfeld, Moscova)

Mariana Codruţ

prin aura lui îmi pare
că sensul întâmplării numite
lume se întrevede clar
fie şi doar pentru câteva clipe
– ca la lumina fulgerului
o punte peste prăpastie.

elegie pentru ce va fi

mi-a trebuit mult să accept:
singurătatea e un pântec protector
în care liberă pot să înot,
să mă scufund,
să mă rotesc
în cercuri albe-cercuri negre.

mi-e bine, am spus într-o zi
cu glas tare, mi-e cel mai bine
aici. numai singur eşti liber.
iar mama din jur
– o inocentă pierde-vară –
mi-a răspuns: atunci, ei, atunci
o să te nasc direct în moarte.

numai

din colţul meu
(un uter
care mă respinge)
numai moartea-mi pare
demnă de polemică.

sunt tot timpul în priză:

dacă vineri trebuie s-achit factura la apă, chiar de luni,
îngrijată, îmi spun mereu: am de plătit factura la apă,
trebuie să plătesc factura la apă!

e vorba să merg în vară la Praga? încă din iarnă tot repet:
am de mers la Praga, trebuie să mă duc la Praga!

de aceea, e cum nu se poate mai crud să ştiu că voi muri.
nu e zi să nu-mi zic: am de murit, trebuie să mor!

■

Vă mai amintiţi de Laika?

de
Alexandru Tabac

Imaginea de pe copertă, titlul fac parte inevitabil din arsenalul paratextual al unei cărţi. Să-ţi intitulezi romanul **Laika** şi să pui pe copertă poza unui câine (nu ştim dacă a fost ideea autorului, dar cu siguranţă a acceptat-o) mi s-a părut, înainte de începerea lecturii, prea explicit, un soi de redundanţă şi un mijloc deloc atrăgător pentru o invitaţie la lectură. Lectura propriu-zisă a anulat într-o mare măsură serenitatea absolută a acestei idei.

Atunci când aştepţi o nouă carte de Dan Lungu, Radu Pavel Gheo, Dan Lucian Teodorovici, Filip Florian sau Cătălin Dorian Florescu, adică autori din care ai mai citit, surpriza nu poate fi totală, variaţiile se încadrează într-o normă stilistică ce nu lasă prea mult loc mirării exoftalmice. Însă acum, am descoperit un autor, pe Adrian Alui Gheorghe. La ce să te aştepţi? Ştiam doar că e coordonatorul antologiei de poezie *Născut în '58,* volum pe care mi l-am însuşit, sincer să fiu, de dragul altor autori.

Despre perioada comunistă din România s-a scris enorm, tone de maculatură, din mai multe perspective, unii într-o manieră propagandistică şi protocronistă, legitimând un regim criminal, căzând apoi într-un anonimat obscur, opera acestora fiind nulă din punct de vedere estetic, alţii, chiar de atunci, şi-au asumat acea sintagmă vagă şi oarecum confortabilă – *rezistenţa prin cultură*. Şi ar mai fi o categorie, drept că minoritară, a celor care au scris o „literatură de sertar" sau au înfruntat pe faţă tentaculele cenzurii. Cartea lui Adrian Alui Gheorghe confirmă o idee salutară – e loc pentru fiecare, întotdeauna se mai poate spune ceva, cu riscul ca unele teze şi interpretări să se suprapună.

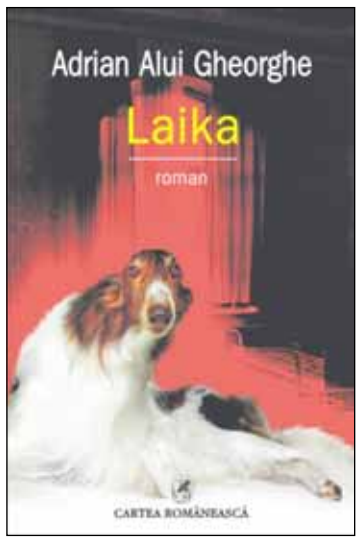

Dacă în *Ploile amare* (febleţea mea) „satul" întruneşte particularităţile toposului literar şi se topeşte într-o copie miniaturală a unui întreg totalitar, în romanul **Laika** (îi spun roman, deşi formula narativă ar corespunde mai multor specii literare) „sanatoriul de la Glod" e un fel de urmă de lut din preistoria conştiinţei comuniste. Satul lovit de diluviul apocaliptic versus sanatoriul – apendice al unui regim totalitar. Înainte de a arunca o privire asupra cărţii luate aici în discuţie, aş vrea să mai pomenesc un titlu – *Copiii lui Hansen* de Ognjen Spahić. Merită citită, în tandem.

Personajul acestei cărţi e chiar sanatoriul, un personaj colectiv, cei care se perindă necontenit pe acolo, de la angajaţi de duzină şi pacienţi care mai de care până la directori scorţoşi şi şefi atotştiutori, nu sunt (unii dintre ei) decât nişte figuri găunoase, nişte fantoşe, alţii – victime ale naivităţii şi bunei intenţii. Joacă roluri sordide, intră vremelnic în scenă, îşi spun rolul (o întâmplare, o istorioară) şi apoi dispar definitiv în anonimat. E aproape imposibil să reţii numele personajelor, sunt multe. Dar nu cred că numele lor contează cu adevărat, scriitorul apelează la o onomastică mai pestriţă, caricaturală chiar, ci sursa „beteşugului" care i-a orientat către această destinaţie.

Uneori, pentru a te face înţeles e nevoie să împingi textul spre exagerare, până la absurd, e o modalitate eficientă de a nu mai putea fi prea uşor contrazis, de a-i dezarma pe cei mefienţi. Istoria personală a sanatoriului se suprapune peste cea a ţării, e o prelungire „nevinovată" a acesteia, o excrescenţă firească. Pe trupul sanatoriului e proiectată astfel o istorie sintetizatoare a celor aproape 50 de ani de comunism într-o manieră mult mai convingătoare decât ar face-o un tratat oficial de istorie. Două personaje – doctorul Bîlbîială şi doctorul Pantazi, sunt cele care reţin cel mai mult atenţia şi care au o vizibilitate mai pregnantă. Se apropie revoluţia şi sanatoriul de la Glod o va trăi în felul său, ghidându-se după imaginile de la televizor, oscilând după oscilaţia altora, magnetizat de ceea ce se întâmplă pe sticlă. Pune în scenă o revoluţie minoră, un mort, un viol colectiv, escapade bahice şi suportă o dizolvare finală. Revoluţia de la Bucureşti şi abuzul sexual de la sanatoriu se petrec concomitent. Privit retrospectiv, violul pare un preambul a ceea ce urma să vină mai târziu.

Incursiunea în istoria intimă a sanatoriului, un fel de intestin al Leviathanului, se pliază pe un scenariu al reconstituirii arheologice, din care nu e exclusă minuţia sociologică. Reuşita autorului constă în acest „tupeu" scriitoricesc de a pune totul la un loc, fără ca supradoza să provoace prejudicii textului, greţuri sau indigestii estetice – cititorului. Aşa cum am mai spus – o excelentă capacitate de sinteză, concluzii ce derivă din întâmplări banale, din dialoguri tipice, e ca şi cum autorul ar fi întors ocheanul invers. Cartea e o mărturie literară – constrângeri şi interdicţii, accente distopice, intrigi amoroase, vinovăţii ruşinoase, complicităţi dezonorante, găinării amuzante, mistificări grosolane, rateuri incredibile, întâmplări groteşti, reconstituiri arhivistice. Totul împins până în cele mai insignifiante detalii ale vieţii.

România acelor vremuri apare ca un experiment inconştient, unde totul este posibil, unde deciziile sunt luate arbitrar, iar turnătorii ajung să-şi legitimeze existenţa la Europa Liberă. Lipsa totală a reperelor generează situaţii elucubrante, orice potenţială abatere sau faptă interpretată ca un afront e sancţionată prin trimiterea la sanatoriu. Şi nu era cel mai nefericit loc posibil! Textul surprinde cu pertinenţă transformarea cameleonică a unor indivizi, dedublarea patologică, acomodarea lor instantanee, luminoasă, fără remuşcări la noua ordine. **Laika** rescrie realităţi dureroase într-un chip parodic, apelează uneori şi la pastişă, diluându-le astfel. Umorul, burlescul, oralitatea, stilul colocvial muşcă fără milă din tarele şi neputinţele unei societăţi aflate în derivă. O ţară cât un experiment, cât un ospiciu, cât un spital de boli nervoase.

Ceea ce atrage atenţia în această carte e recursul la o convenţie literară care permite utilizarea unor informaţii diverse, abundente, mediate de scurte istorii individuale, pline de tâlc, peste care autorul trage groase tuşe parodice. Ubicuitatea securităţii, exterminarea partizanilor din munţi, emigrarea clandestină *(acolo e zonă de graniţă, e greu...)* se întrezăresc laolaltă cu poftele lumeşti, înguste, de zi cu zi ale celor implicaţi în soarta sanatoriului. Sunt luate în vizor şi delaţiunile intelectualităţii, şi moravurile breslei scriitoriceşti, apar invocate simptomatic numele lui Dan Deşliu, Sabin Bălaşa (în text – Bălăşoiu), bardului Păunescu, numele lui Dumitru Popescu, Sergiu Nicolaescu, Mihail Sadoveanu (decedat în 1961, nu în 1960, cum apare în text, naratorul are dreptul să greşească). Toţi cei care au slujit cu râvnă la menţinerea unui regim periculos, ca apoi să confişte scena democraţiei cu acelaşi aplomb patriotard. Odată cu sfârşitul revoluţiei întreg personalul sanatoriului e disponibilizat şi totul pare să sfârşească într-un autodafé purificator. Aceeaşi istorie spusă altfel, mult mai convingător!

Adrian Alui Gheorghe, ***Laika***, Editura Cartea Românească, 2014, 304 pag.

▣

Poveştile oraşului

Homer cel ambulant sau urbanitatea noastră pedestră

de
Maria Pilchin

Urmând aceste episoade chişinăuiene, rămânem în zona urbanului, doar că de la şerpuirea apei (din Bâc) trecem la unduirea străzilor, nişte râuri şi ele ale pasului nostru. De ce există străzi pietonale?! Cred că răspunsul ar fi unul multiplu, dar ar fi suficientă pentru noi ideea că în epoca speed-rally-ului de tot felul a merge la pas înseamnă aproape a opri timpul în loc, un fel de zăbovire blagiană în faţa lucrurilor şi chiar în faţa ta. Umblatul pedestru se transformă astăzi într-un soi de meditaţie, o proiectare filosofică în lume, azi când şofează aproape toţi. Umblatul pe jos devine o formă de ascetism urban, fiemi iertată această exagerare intenţionată a termenilor.

Patru ani am trăit pe strada Alexandru Diordiţă din Chişinău. Patru ani frumoşi. Poate cei mai frumoşi din viaţa mea. Da, cei mai frumoşi, o ştiu, indiferent de ce mi s-ar mai întâmpla ulterior. Doar că acolo nu aveam balcon şi ne-am mutat în altă parte... Mai nou, este unica stradă pietonală din Chişinău. Este aşa cum este. Cu bunele şi relele ei. Cu speculaţiile electorale şi politice făcute pe seama ei. Zilele acestea a fost dezamorsată teza suprarealistă a unui cotidian „comsomolist" chişinăuian precum că pavajul ar fi fost pus invers, deşi nu near fi mirat o astfel de întâmplare a rocilor stradale, la Chişinău totul este posibil, aşa cum aici asistăm la aplicarea metodică a hazardului în tot ce se face (sau nu se face). Desigur, nu aceasta ne interesează aici. Ne întrebam la ce bun o stradă pietonală. De ce există ea în multe oraşe ale lumii?

Nu este ea oare antidotul cetăţii moderne, vaccinul ei, dacă vreţi (un râu pavat, până la urmă)?! Este acea posibilitate a opririi, a plimbării la pas încet, a întâlnirii cu ceilalţi. Acel spaţiu favorabil deschiderilor umane, aşa cum larma claxoanelor este ceva mai departe de omul dialogotrop. Este locul bun pentru diferite manifestări artistice stradale, al marşurilor, al carnavalurilor etc. Spaţiu al pasului, al acelui pas cu pas, al omului pedestru, al omului în perpetuă devenire.

O altă dimensiune a temei pe care am ales-o este denumirea acestei străzi. Cine a fost Alexandru Diordiţă? Preşedinte al Secţiei de Finanţe şi Comerţ a Sovietului Comisarilor Poporului din RSSA Moldovenească, vicecomisar al poporului pentru finanţe al RSS Moldoveneşti, preşedinte al Sovietului de Miniştri al RSS Moldoveneşti (1958-1970), ministru al afacerilor externe (1958-1970), deputat în Sovietul Suprem al URSS (1954-1970). Un CV exhaustiv! Or, este vorba de cineva care trezeşte dezaprobarea la modul moral şi nu numai. Şi nu ne frecventează acum idei de natură politică, departe de noi acestea, argumentele sunt de ordin etic, o etică a empatizării cu ceea ce suntem şi cu ceea ce ni s-a întâmplat în ultimele două secole (nu mai invoc patetica şi uzata sintagmă „demnitate naţională", de care nu ne putem lipsi, în pofida inflaţiei semantice pe care a suferit-o în multe contexte). Ne întrebăm: de ce Colegiul Financiar-Bancar „a refuzat" în 2014 să poarte numele acestui politician al socialismului moldovenesc „înfloritor", iar strada nu o face?! Demersurile în acest sens sunt mai mult decât necesare. Şi ne bucură faptul că ele se fac.

Nu o dată am constatat că suntem o ţară-răspântie, în care se cam confundă harta cu teritoriul, or, ceea ce este conţinut între cele două râuri este mai degrabă un timp spaţializat, iar Chişinăul, oraşul acesta paradoxal de frumos, un oraş orizontal ca proiecţie, până la urmă, este un „bonsai" al Basarabiei în toate manifestările ei. Probabil că şi marile schimbări tot aici trebuie făcute, pe un eşantion mai mic, care poate fi extins asupra întregului spaţiu interriveran.

Pentru că avem acea proprietate pe strada Diordiţă, mai ieri am trecut pe acolo, era un tip la colţul străzii, i-am dat nişte lei, l-am întrebat ce face, mi-a răspuns într-o greacă veche, învăţată de mine doar un an la facultate, n-am prea înţeles, pronunţa diferit, dar am intuit ce mi-a zis, ceva de felul: homerizii umblau pe jos... Am coborât şi eu la vale. Pavajul era abraziv ca şi viaţa noastră nomadă (cu istoria şi prezentul ei dezrădăcinat). De ce încă nu ştim să ne trăim odiseile noastre mari şi nici pe cele mici, adică pietonale?!

...Ulise când era mic se juca cu ceva numit *perpetuum mobile*... I l-au cumpărat părinţii într-un mall, într-o duminică după prânz. Caut şi eu unul pentru fiul meu, dacă cineva ştie unde poate fi găsit, vă rog să mă anunţaţi!

▣

Em. G.-P. ne varietur. Lecturi periferice

de

Mircea V. Ciobanu

Confirmând că nu îşi scrie cărţile, ci Cartea, Emilan Galaicu-Păun şi-a sintetizat evangheliile într-o versiune cvasi-definitivă (**Arme grăitoare.** Antologie de versuri. Ediţie ne varietur, Cartier, 2015). Simplificând în acest fel lucrul criticilor care, analizându-i opera, aveau impresia că ar construi castele în Spania, pe nisipul mişcător al unei poetici dinamice.

Rezultanta de acum e o construcţie asimetrică, cu turle care nu seamănă între ele, ca *Sagrada Família* lui Gaudi. Sau poate un templu reciclat, în manieră postmodernă, dintr-un bizar castel medieval, cu multe labirinturi, cu false căi de acces, cu turnuri inaccesibile şi veşnic îndepărtându-se de privitor, ca în Kafka...

Rezumându-şi gloriile, poetul îşi pecetluieşte pe blazonul familial armele care i-au adus faima în perpetuul turnir al literelor, în eterna competiţie cu semenii, cu timpul, cu sine. Iată cum îmi explic de ce autorul preia pentru recenta antologie titlul volumului din 2009.

Este o deosebire între cărţile în care autorul s-a jucat cu distribuirea textelor cum a dorit (pentru el construcţia cărţii, structurarea şi plasarea în pagină a textelor – fie şi invariabile în interior – sunt parte a creaţiei) şi această antologie clasică, cu texte selectate din volumele anterioare şi cu indicarea anului fiecărei ediţii. Ordinea e cea cronologică, cu excepţia textului de deschidere, unul mai curând sentimental-evocator, decât programatic. Poemele mai vechi pot fi citite (şi) ca fapte de „istorie literară", bune pentru cunoaşterea „parcursului poetic". Eu mi-am propus nu atât să recitesc textele „de referinţă" (despre care am mai scris), cât să descopăr imagini din planul doi. Un fel de lectură periferică.

Urmărind „parcursul" nu pot să nu remarc că, odată cu vârsta, poetul (ludic şi cerebral pe toată perioada sa de glorie) redevine sentimental. Undeva, în subsidiarul foarte profund al firii sale, el este un romantic incurabil. În acelaşi context „evolutiv", am încercat să prind dezvoltarea unor teme sau – mai interesant pentru mine – aventura în timp a unei imagini, a unui procedeu.

Iată un fel de motiv al (s)curgerii, văzut cumva dramatic în poemul *Înălţarea*: „grea ca mierea, din căuşul nimbului său răsturnat/ carnea trupului adânc i se prelinge/ strecurată îndelung prin plasa/ sângelui: i se prelinge pe/ chip, turnată, pe bărbie, gât...". În *Figură în repaos* (poem cu trimiteri explicite la Henry Moore), imaginea, tradusă din limbajul tensionant al expresionismului în cel expansionist al suprarealismului (ceasurile fluide ale lui Dali fiind demarorul discret al imaginarului), se plasticizează: „neamul întreg, viii şi morţii, i s-au scurs prin găurile din palme: rudele după mamă – prin partea inimii, cele după tată – prin partea dreaptă [...] Timpul însuşi s-a scurs prin găurile din palme..." În fine, scurgerea e ilustrată (în poemul *autoportret cu ochelari de ceai*) într-un registru minimal şi ludic, al exerciţiului plastic suficient sieşi, al artei pure, cum ar veni: „fiinţa-n scădere, cum ai scutura/ termometrul. la celălalt capăt al gestului, mâna turnând în pahare statui de negrese în *lipton/ yellow label tea*. nişte cabine de sticlă, paharele, - n care negresele mele fac duş..."

Ca într-un spectacol de *striptease*, versurile lui Em. G. P. se lasă explorate treptat, dozat. De fiecare dată e ceva de descoperit. Iată un fragment din poemul *Gesturi*, pe care l-am citit azi ca pe un poem autonom, mai ales că este intitulat ca şi romanul aceluiaşi autor: *Ţesut viu*. Textul relatează povestea unui păpuşar, căruia, după o reprezentaţie, „marionetele nu s-au/ mai luat de pe mâini", au concrescut cu ele, „intrau pe sub piele în viaţa şi opera/ păpuşarului"... În context politic basarabean, poemul mai are şi nişte conotaţii supratextuale.

În siajul tulbure şi funebru al textelor autobiografice vine şi ultimul text din antologie (primul, amintesc, era scris la moartea bunicii): *fratele emil*, în care poetul îşi ţese, ca pe un palimpsest, propria biografie pe cea a lui Rebreanu: „N-ai un frate Emil spânzurat, ca Rebreanu, degeaba te-apuci să faci proză./ [...]/ [...] / Eu sunt fratele meu – doi în unul – Emil spânzuratul & sinucigaşul, tustrei la o masă. În joacă,/ mi-am pierdut la cărţi viaţa. La cărţi de citit. De scris, viaţa. La masa tăcerii./ Fiecare pre limba lui, fraţii Emil se-ntretaie ca limbile ceasului care arată, chiar dacă-i defect,/ la fix ora de două ori în 24 de ore. Şi, Doamne! oricât i-aş regla mecanismul,/ ceasul ba se grăbeşte c-un frate Emil spânzurat, ba rămâne în urmă c-un frate Emil suicid."

„Evoluţia" lui e drumul (în tradiţie autohtonă: saltul mongol) „de la plug la cosmodrom". În *Capiştea* (d.e.) tehnologiile poetice sunt construite cu maşina de scris („Sărmana Yorika", invocă (şi) marca unei maşini de dactilografiat – apropo, acelaşi ecou hamletian îl regăsim, peste ani, într-un registru grav-minimalist, în *Şcoala vieţii*). Iar în (pen-) ultimele poeme, autorul se joacă deja pe terenul *hypertextului* post-postmodern (din zona păienjenişului virtual universal) cu textul său, cu alte texte, cu Marele Text al Lumii.

În *iov & vio* găsim o trimitere explicită la un propriu text anterior „(vezi *poem kaligrafic*)", iar *Apa. 3D* (titlu deschis spre ideea de hypertext nelinear, tridimensional, dar şi de „apatrid") e chiar un „poem cu linkuri". Trimiterile nu sunt doar citate sau referinţe culturale, ci autentice porţi spre alte lumi. Un link (adevărat) trimite (d. e.) explicit la o înregistrare pe *youtube*, cu Gherasim Luca citindu-şi propriul poem.

Un vers de început poate fi şi un poem încheiat: „*de la creier la sex pusă şira spinării* lanţ de bicicletă să schimbe vitezele, dragostea mea". Pe parcursul celorlalte 13 versuri (împreună, ar da un sonet!), urmează o descriere lentă, cu suişuri-coborâşuri, ca într-un cântec, a punerii în aplicare a mecanismului, a actului erotic, multilateral-multipoziţional.

Iar într-un alt text, care începe cu „şi-atunci aia cu coasa înfige în mijlocul versului coasa şi zice: acesta să-ţi fie orizontul şi stilul!", dezvoltarea unor parafraze produce într-un final tablouri autonome, adevărate *poeme în poem*: „ – ochilă,/ ce se vede acolo, departe, hăt la orizont? – cântăreaţa/ cheală-şi piaptănă, bat-o s-o bată! cu ragila bucle-le/ circumvoluţiunilor. creieru-i seamănă-acum cu peruca lui mozart". Se creează impresia că lumea (în „realitatea" ei profană) şi derivatele ei artistice existau până acum doar pentru a-i furniza acestui maestru al reciclajului materiale de construcţie.

Oricât de mult am vorbi despre poezia (prea) elaborată a lui Emilian Galaicu-Păun, ea este şi spontană adesea, în textul final strecurându-se şi efecte ale unei inerţii. Ion Pop, într-o cronică la volumul *Arme grăitoare* (din 2009), dădea un exemplu de acest fel, penalizând un vers (prea jucăuş, într-un context grav) din poemul *Figură în repaos* (un text exemplar pentru poetica Em. G.-P.). Spre cinstea poetului, el nu s-a bosumflat, ci a schimbat versul (recte: versetul!), restabilind registrul sobru al acestei *Evanghelii după Emil*.

Unele experienţe ludice au fost abandonate, autorul epuizând potenţialul experimentului. Altele, dimpotrivă, sunt piese indispensabile în actul comunicării poetice, aşa cum unele experimente ale avangardei sunt azi parte a discursurilor estetice academice. Jocul de-a subsolul unui poem (paratextul ridicat la rang de text e o „descoperire" postmodernistă), început cu *Vaca*, devine parte a unor poeme mai recente, cum sunt *iov & vio* sau *Apa. 3D*. Notele fiind referinţe culturale sau trimiteri explicite la alte texte, biblioteca eternă se ataşează firesc poemului (un fel de suport prozodic, ca rima pentru alţii).

Biograficul revenind cumva în primplan, un text-reper ar fi poemul *sang d' encre*, un CV invers construit, de la maturitate spre copilărie... o linie a vieţii desenată cu sângele-cerneală. „Faire un sang d'encre" (literal: *a face sângele cerneală*) are sensul de frică simţită pe piele, de a ţi se face pielea de găină. Expresia vine din Evul Mediu, când se credea că un exces de sânge în organism îi dă o culoare întunecată, „de cerneală", şi favorizează bolile (tratate atunci prin *flebotomie*, sau, popular, *lăsare de sânge*). Iar în poezie, bineînţeles, toate expresiile sunt integrate – literalmente – discursului. Convertirea sângelui în cerneală, în scriitură – iată secretul, iată poetica.

Poeme de dragoste şi de moarte – aşa ar putea fi (sub)intitulat volumul. Între aceste borne s-ar situa biografia. Mixajul dragoste-viaţă-moarte este balsamul din care îşi prepară poetul-gurmand bucatele. Domesticind sacrale imagini ori stropind cu apa sfinţită a poemului vedenii profane. Ceremonialul său amestecă tradiţiile creştine cu ancestrale obiceiuri barbare. Adevărat, dragostea (chiar şi atunci când e exprimată prin metafore plasticizante) este una carnală, corporală, senzorială, pe când moartea e privită metafizic, ca (doar) o Mare Trecere. O metonimie a transcendenţei.

În realitate, imaginarul marca *em. g.-p.* e o maşină infernală, un reactor nuclear în care se consumă necontrolate reacţii în lanţ. Plutind în (de-)cădere liberă, imaginile se împreunează (animalic!), se asociază riscant, într-un bizar bestiar, în surprinzătoare struţocămile, la limita trivialului şi a brutalului alteori, şocând de fiecare dată (cum îi stă bine unui text modern). Cuvântul cheamă, prin asocieri surprinzătoare (ideologice, imaginative, textuale sau literal-grafice), un alt cuvânt; iar împreună îl aduc pe al treilea, care conturează scena; al patrulea punând în mişcare mecanismul acestui decor; următorul servind drept resort pentru propulsarea şi perpetuarea obiectului în alt context, pentru deconstruirea propriei construcţii, punerea în abis, înrămarea imaginii, sau aruncarea ei în aer, închizând tema.

Un poem întreg e construit pe o imagine de acest gen, cu proiecţii-emanaţii în lanţ: „urmărind-o, nu i-am reţinut decât trecerea. mersul său, cum ai purta între coapse o rodie (pe franţuzeşte grenade)/ dată-n pârg". Imaginea se va prolifera (permanentiza), ca să se încheie cu „sonetul inocenţei pierdute odată cu ultimul vers" (urmând chiar un sonet clasic, minus – explicabil – un vers): „i se/ ghiceşte pe sub rochia de seară – *dessous chics* –/ centura de *shakhid*. şi smuls, inel pe deget/ ... ..." (*passagère*). Din imagini arhetipale (plus Barbu, plus Vechiul Testament), poetul îşi construieşte (reciclând) propriile mituri, propria biblie. Cum să nu crezi celor care presupun (Umberto Eco ş.a.) că *fructul oprit* nu era un banal şi teluric măr, ci, totuşi, o rodie (fruct cu un mai mare potenţial simbolistic-hermeneutic)?

Poetul parcă se teme să-i scape ceva din evoluţia genului. Şi-a tot lăţit textele într-o manieră baroc, care nu lăsa spaţii goale între imagini şi tăceri între cuvinte. Astfel încât versurile prea-pline, prealate-de-tot, într-un moment o iau pe de-a curmezişul paginii, întorcându-se (în somn?) cu 90°, de-a latul patului poetic.

Al. Cistelecan scria cum „cărţile se înghit una pe alta, fiecare absorbind esenţialul din cele precedente (nu preluând texte, ci reluând, în alte dimensiuni vizionare, aceeaşi reţea de simboluri şi aceeaşi problematică a condiţiei)". Antologia tocmai că preia (după regula genului) texte din alte cărţi. În acest sens, spaţiul de manevră pentru o *ars combinatorica* e mai limitat. Nu asamblezi, cât selectezi. Se pare că autorul a mizat pe o selecţie „reprezentativă". Mie mi-ar fi plăcut una mai creativă, fie şi asimetrică, dar plutind pe vârfuri şi închegând din toate un joc organic. Dacă prin această frază i-am dat autorului o idee, înseamnă că ediţia nu mai este chiar una *ne varietur*.

Emilian Galaicu-Păun, ***Arme grăitoare.*** Antologie de versuri. Ediţie ne varietur, Cartier, 2015

▣

Paul Goma la 80 de ani. Portretul unui revoltat

„Persoanele care nu mai au impulsul de a se revolta devin o turmă şi sunt uşor de controlat.”
Noam Chomsky

Am citit romanele lui Paul Goma *Din calidor* şi *Arta refugii* abia la facultate, laolaltă cu cele ale scriitorilor români de peste Prut, interzişi la noi până în 1989, dar şi ale scriitorilor autohtoni, pentru care, recunosc, în copilărie nu am avut prea mare interes, având în imediată apropiere enormele biblioteci cu cărţi în limba rusă ale bunicii (rusoaică şi

de
Aliona Grati

învăţătoare de literatura rusă) şi ale mamei mele (inginer şi cititor tenace). Am devorat aceste cărţi cu viteza şi curiozitatea tânărului descoperind un nou continent, cel al poveştilor scrise într-o limbă română fascinantă, dar care nu-şi punea încă, la modul serios, problema diferenţierii. Paul Goma mi s-a revelat cu întreaga sa figură gigantescă abia peste ani, atunci când îmi alegeam textele pentru cercetarea mea pe tema dialogismului şi carnavalescului. Omniprezentul duh al carnavalescului şi al revoltei făcea din romanul *Din calidor* cea mai elocventă ilustraţie a tezelor de sorginte bahtiniană. Descoperirea mi-a suscitat dorinţa de a citi toate cărţile scriitorului şi am văzut peste tot acelaşi spirit nonconformist.

Paul Goma este unul dintre cei mai cunoscuţi disidenţi români, care a dovedit de-a lungul anilor o perseverentă atitudine anticomunistă şi implicit antitotalitaristă. Tensiunea moral-volitivă, ideatica şi axiologia autorului au căpătat forme artistice, reprezentând individul ale cărui drepturi au fost călcate în picioare şi cetăţeanul ale cărui sentimente morale au fost jignite. Personajul de marcă al lui Paul Goma este *basarabeanul răzvrătit în confruntare cu istoria* şi, la nivel general, omul care nu se lasă strivit de tăvălugul istoriei şi al minciunii. Personajele din romanele sale reuşesc să supravieţuiască provocărilor istoriei pentru că au noţiunea normalităţii, eticii şi adevărului. Ele constituie modele de rezistenţă în condiţii subumane şi în situaţii-limită.

Basarabeanul din romanele lui Paul Goma s-a dovedit a fi total diferit de personajele cu mentalităţi formatate, resemnate, senine, evlavioase ale canonului literar instaurat după refluxul realismului socialist. *Din calidor* ne surprinde prin bogatul repertoriu carnavalesc, al râsului neoficial, al reacţiilor umane în împrejurări terifiante. Basarabia devine în prima jumătate a veacului trecut un teren de manevrare a unui realism grotesc, cu spectacole ideologice dintre cele mai bizare şi mai inumane pentru locuitorii acestui ţinut. În condiţiile în care paradoxurile politice se ţineau lanţ, iar evoluţia evenimentelor nu promitea un viitor izbăvitor, o copilărie nu avea şanse să se desfăşoare în albia iniţierilor firești. De aici şi impresia stranie pe care o lasă comportamentul oarecum excentric al personajelor (a se urmări figura absolut pitorească a lui Moş Iacob) şi, mai ales, al copilului cu preocupări de adult, care fac dovada victoriei forţelor umane asupra efectelor nefaste ale civilizaţiei. Autorul are o viziune carnavalescă asupra istoriei şi ideologiei, afirmând prin răsturnarea ierarhiilor *Puterea celui slab*. E vorba aici de valorificarea dimensiunii subversive a carnavalului, în urma căreia *basarabeanul vulnerabil, marginalizat, călcat în picioare de istorie capătă o ciudată măreţie*. Scena în care tatăl îşi joacă crucea de pe mormânt este memorabilă, bufonada lui etalează un fel aparte al ţăranului de a exprima tragedia umană călcând peste orice fel de doctrină. Dansul macabru însoţeşte şi actul de ardere a cărţilor, urletele demenţiale „Trăiască Gutenberg!” conţinând în germene reînvierea „din cenuşă” a miticei Phoenix – cartea. Criza declanşează jocul carnavalesc al vieţii şi instalează un spaţiu deosebit, eliberat de frică. Caractere ambivalente, excentrice, cu cele mai neaşteptate posibilităţi, pendulând între o mască scenică şi o viaţă interioară ocultată, oamenii „din calidor”, pe jumătate ţărani, iar pe cealaltă jumătate învăţători sau „premari”, au un fel aparte de rezistenţă, travestită în preocupări elementare. Personajele memorabile ale romanului sunt tocmai ţăranii cu puţine îngrijorări pentru agricultură, mese-

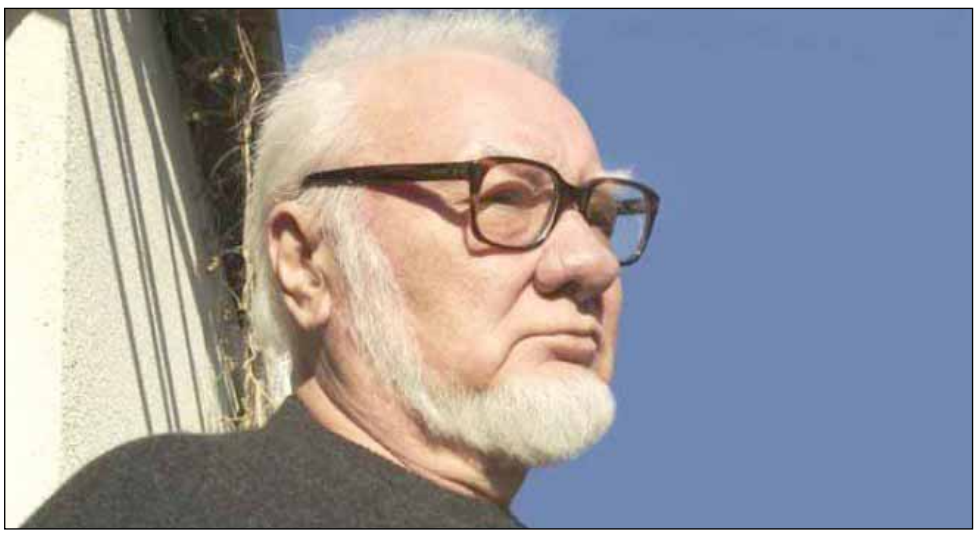

riaşi de talia lui Moş Iacob, care ştia să facă bine doar „bortă în covrig” sau în lingură („pentru această «operaţie» avea cel puţin zece unelte”). Dar tocmai această simulare a conştiinţei rudimentare i-a dezlegat gura bufonului/ marginalizatului în faţa puterii: „Bine-aţi venit, daraghie tovarăş’, obştea m-o trimăs de să vă spui, de la inimă, că muuuul’ v-am mai aşteptat! D-amu, c-aţ’ venit, fiţi bineveniţ’!” La un nivel, basarabenii extravertiţi ai romanului *Din calidor* constituie o replică şi o alternativă serioasă la galeria de personaje mioritice canonizate la un anumit moment în literatură, în special în cea dintre Nistru şi Prut. La un alt nivel, mai general, este evident că scriitorului îi reuşeşte punerea în formă a unei realităţi umane care nu se lasă supusă plafonării şi standardizării ideologice, rămânând structural deschisă şi redefinibilă.

Literatura lui Paul Goma explorează capacitatea de rezistenţă a individului la rău, impunând *imaginea contestatarului* ridicat împotriva realităţii social-politice sufocante. Scrisul apare astfel ca gest de revendicare a prerogativei scriitorului de a da replica şi de a restaura dreptul omului la libertate. Niciun alt scriitor român nu a abordat atât de categoric temele şi subiectele interzise ale epocii comuniste, legate de îngrădirea drepturilor omului. Paul Goma a avut curajul să înfrunte constant şi fără compromisuri, prin acţiuni sociale şi prin scris, aparatul de represiune comunist în Basarabia, România şi oriunde. El a pus în discuţie probleme privind detenţia intelectualilor cu viziuni politice opuse regimului în gulaguri şi centre de reeducare totalitaristă, tortura aplicată pentru obţinerea mărturiilor false, durerea şi disperarea victimelor din închisori, arderea cărţilor din patrimoniul clasic al literaturii române şi universale, colaborarea scriitorilor cu regimul etc.

Toate cărţile lui Paul Goma mizează pe resursele memorialistice, care reprezintă o ofensivă împotriva uitării. Materia epică a romanelor sale se trage din propria biografie, ea însăşi un serial dramatic de evenimente. Autorul recurge la datele biografice cu scopul de a accede şi a transmite autentic realitatea. Ferm convins de comoditatea ancorării în ficţiune în epoca anomaliilor şi atrocităţilor totalitarismului, Paul Goma nu se menajează, ci îşi afirmă explicit demersul autobiografic, asumându-şi misiunea de a demasca sistemul mincinos. În pofida interdicţiilor şi a pericolelor pentru viaţă, el a ţinut să-şi mărturisească pe hârtie experienţa de exilat, deţinut, scriitor nepublicat, urmărit de Securitate etc. Fără doar şi poate, risca să scrie doar pentru sertar.

Odiseea neacceptării lui Paul Goma spre publicare începe din anul 1965, atunci când *Gazeta literară*, *Luceafărul*, *Viaţa Românească* şi *Amfiteatru* îi resping prozele scurte din cauza trecutului său de deţinut. Atât manuscrisul volumului de proză scurtă, cât şi cel al romanului *Ostinato*, depuse la ESPLA, nu au devenit cărţi, din mereu alte motive. E adevărat, până i se va publica romanul *Ostinato* în Occident, scriitura lui va reuşi să-l convingă pe Eugen Barbu, care, în 1966, îi acceptă în revista *Luceafărul* două proze şi un reportaj. În răstimpul acestui „succes” îi apar cartea de debut, *Camera de alături,* la E(S)PL(A) în 1968 şi câteva proze scurte în periodicele timpului. După editarea romanului *Ostinato* (1971), în care dezvăluie crimele comise în gulagul românesc, la Suhrkamp şi Gallimard uşile tuturor redacţiilor şi editurilor româneşti se închid pentru curajosul autor. Începe un şir de excluderi din viaţa literară, de la Uniunea Scriitorilor, din partid (în care insistase să intre pentru a satisface condiţia înrolării în aşa-numitele „brigăzi patriotice”, create în susţinerea cehoslovacilor, cu speranţa că este un moment prielnic pentru eliberarea Basarabiei). Peste un an, la Târgul de Carte de la Frankfurt este lansat al doilea volum tradus în germană al lui Paul Goma, *Uşa noastră cea de toate zilele*. În vreme ce în România i se refuză orice apariţie editorială, în Europa îi apar în mai multe limbi străine cărţile *Uşa* şi *Gherla*, transmise şi în foiletoane la Radio Europa Liberă. Pe lângă aceste cărţi-document, scriitorul îşi exprimă atitudinea contestatară în articole şi interviuri despre închisorile şi spitalele psihiatrice, în care sunt trimişi, din motive politice, opozanţii, publicate de ziarele din Franţa, Germania, Elveţia şi SUA, precum *Die Zeit*, *Süddeutsche Zeitung*, *Spiegel*, *Journal de Genève*, *Tages Anzeiger, Merk*, *Le Figaro*, *La Quinzanine littèraire*, *International Herald Tribune, The Times* ş.a. Nu îl temperează nici pericolele la care se expune, difuzând la Europa Liberă o scrisoare în susţinerea mişcării *Charta ’77* a cehilor şi slovacilor, nici arestul şi încarcerarea la Rahova, nici tentativele de asasinat. Continuă să publice texte cu mesaj anticeauşist şi după refugiul la Paris, participă la nenumărate manifestaţii şi conferinţe pe tema drepturilor omului.

Activitatea tumultuoasă în capitala Franţei va dovedi din plin că nu confortul burghez a constituit ţelul său, iar lupta pentru drepturile omului nu a fost doar o mască provizorie, o găselniţă ingenioasă pentru a căpăta paşaport şi a ancora în lumea liberă. Munceşte enorm, scriind concomitent roman, jurnal şi texte publicistice. Trimite pentru difuzare materiale ce comentează episoade din sfera politică şi culturală a RSR, prin care informează despre marea grevă a minerilor din Valea Jiului (1977), atrage atenţia asupra persecutării din raţiuni politice a unor cetăţeni români. Pledează la *Amnesty International* în favoarea filosofului Petru Ţuţea, preotului Gheorghe Calciu, scriitorului Marcel Petrişor şi a profesorului de germană Aurel State. Fondează, împreună cu Eugen Ionesco, Alain Ravennes, Jean-Marie Domenach şi Fhilippe Sollers, grupul CIEL, anunţă, alături de Ionesco şi Arrabal, constituirea unui Sindicat Liber în România, intitulat SLOMR. Este ameninţat de agenţii Securităţii, se organizează o campanie de denigrare în presă, care avea scopul să-i agaţe etichete cum sunt „scriitor fără talent”, „român corcit”, „ovreu din Basarabia”, „agent KGB” etc.

Îi apar la Eeditura franceză Gallimard romanele *În cerc* şi *Garda inversă*. În 1981, la Hachette este editată *Culoarea curcubeului*. După un an apare *Patimile după Piteşti*. În 1985 Paul Goma va deschide ciclul romanelor autobiografice, începând cu rescrierea romanului *Din calidor* şi continuând cu *Arta refugii*, *Astra*, *Sabina*, *Roman intim* şi *Bonifacia*, în care îşi va reconstitui artistic cursul vieţii de la momentul naşterii în satul basarabean Mana până la perioada universitară. După ’89 Paul Goma începe să prezinte interes şi pentru editurile din România, unde îi apar în româneşte aproape toate romanele existând până atunci în samizdat. Pe lângă acele cărţi care au avut o variantă în limbă străină mai apar şi *Alfabecedarul*, *Justa*, *Castelana*, *Adameva* (*Adam şi Eva*), *Ela*, *Bătrânul şi fata*, *Altina*, *Basarabia*. În 1997 la Editura Nemira văd lumina tiparului primele trei *Jurnale,* care mărturisesc asupra comportamentului unor scriitori, colegi de-ai săi, în timpul regimului comunist. Din motive lesne de înţeles, scriitorul intră într-un nou con de umbră, îşi continuă însă *Jurnalul,* care numără acum mai mult de douăzeci de volume. Îşi riscă grav cariera, luându-le apărarea românilor, în cartea *Săptămâna roşie*. La fel şi cărţile de publicistică *Scrìsuri I (1971-1989). Biobibliografie, interviuri, dialoguri, articole*, Curtea Veche, 2010, 631 p., *Scrìsuri II (1990-1998). Interviuri, dialoguri, scrisori, articole,* Curtea Veche, 2012, 509 p., *Scrìsuri III (1999-2010). Interviuri, dialoguri, scrisori, articole,* Ratio et Revelatio, 2014 demonstrează un polemist irevocabil. Pentru a-şi asigura accesul cititorului român la scrisurile sale, Paul Goma îşi creează un site, devenind un „scriitor internetizat”.

Relaţiile scriitorului cu Puterea şi rolul lui într-o societate totalitară constituie una dintre temele cele mai abordate de Paul Goma. În articolele de publicistică, dar şi în romane, îşi exprimă convingerea fermă că literatura se deosebeşte de celelalte arte prin faptul că depăşeşte hotarele esteticului, implicând atitudinea etică. Întrebându-se într-un articol *La ce slujeşte poetul*, Paul Goma oferă totodată şi răspunsul, punctându-şi credinţa: „Probabil la asta slujeşte poetul: să spună *totul*”. Orice scriitor, martor al unei epoci, este dator să prezinte fapte veridice şi să semnaleze pericolele care ameninţă societatea.

Arta şi filosofia ca specii ale aceluiaşi gen

Aşteptam cu multă curiozitate cea mai recentă carte a filosofului american Alva Noë, unul dintre puţinii filosofi contemporani care pot purta în cunoştinţă de cauză un dialog interesant şi provocator cu reprezentanţii ştiinţelor cogniţiei – în sensul că ştiu să arate clar problemele în care nimereşte scientismul reducţionist atunci când încearcă să dea seama de experienţa trăită nemijlocit, întrupat.

În cărţile anterioare, Noë încerca să arate că percepţia nu e ceva care poate fi descris pur şi simplu în termeni de neu-

de

Alex Cosmescu

roni şi zone ale creierului – ceea ce speră neuropsihologii că vor ajunge capabili să facă –, ci e un fenomen mult mai complex, care presupune prezenţa întrupată a unui organism viu şi conştient într-un mediu, o serie de deprinderi cognitive, dar şi corporale şi afective, cum ar fi capacitatea de a te apropia şi a te distanţa de obiecte, de a-ţi focaliza privirea pe ele, de a corela apariţiile vizuale cu poziţia propriului trup etc. Astfel, percepţia nu e doar ceva ce se întâmplă „în creier” – ci „în lume” şi „în trup”. Noë îşi numeşte această teorie, profund ancorată în tradiţia fenomenologică, dar formulată în termeni accesibili în egală măsură pentru neuroştiinţe, alte tradiţii filosofice şi pentru cititorul mediu, *enactive approach* sau abordare sensori-motorie cu privire la percepţie şi conştiinţă. Tot aşa cum percepţia nu e ceva care se întâmplă în creier, ci în lume – la intersecţia dintre un trup şi mediul lui ambiant, care nu e pur şi simplu un ansamblu de obiecte neutre, ci relevante pentru el, pentru scopurile lui, dotate cu valoare, percepute ca putându-i provoca plăcere sau durere –, conştiinţa, şi ea, nu e ceva care s-ar putea reduce ori la un mod aparte al neuronilor de a se lega unul de altul, ori la ceva necorporal. Conştiinţa e *întrupată* şi e *în lume* – important e să identificăm structurile întrupării şi ale modurilor de a fi în lume, şi poate atunci o să ne înţelegem mai bine.

În **Strange Tools: Art and Human Nature** *(Unelte stranii: arta şi natura umană)*, publicată la sfârşitul lui septembrie 2015, Noë propune o interogaţie cu privire la statutul acestui tip de investigaţie. Adică, în principiu, cu privire la genul comun căruia îi aparţin practica filosofică şi cea artistică: pentru Noë, ambele sunt *practici investigative* şi, în acelaşi timp, *practici de nivelul 2*.

Noë porneşte de la o descriere de inspiraţie fenomenologică a felului comun în care este omul în lume. De obicei, interacţionăm cu un mediu în care lucrurile ne par de la sine înţelese, pentru că ne-am deprins cu ele – şi ele sunt făcute astfel încât să se integreze organic în sistemul acţiunilor noastre obişnuite. Un scaun sau un mâner de uşă nu sunt pentru noi, în general, decât *unelte* pe care le utilizăm în vederea anumitor scopuri, şi cărora aproape că nu le acordăm atenţie *în calitate de obiecte* – ci doar ca elemente într-un sistem în care le privim în funcţie de relevanţa pe care o au ele pentru noi. Majoritatea activităţilor pe care le desfăşurăm în acest mediu sunt *organizate,* adică presupun o serie de deprinderi de ordin corporal şi cognitiv, dar de care, iarăşi, nu suntem conştienţi la modul explicit şi cărora, de obicei, nu le acordăm nicio atenţie. Or, aceste activităţi organizate ne organizează, la rândul lor, şi pe noi – ne structurează, ne fac să fim ceea ce suntem.

Practicile de tipul artei sau filosofiei, încearcă să arate Noë, au sarcina de a tematiza explicit diferite aspecte ale modului nostru de a fi în lume, care par, pentru noi, de la sine înţelese. De a le scoate „la lumină” – a ne oferi posibilitatea să le *contemplăm*. Să le privim *nu ca şi cum ar fi de la sine înţelese*, ci pornind de la o altă atitudine, cea filosofică sau estetică. Asta le face, în termenii lui, *practici de nivelul 2*: ele funcţionează *pe baza* practicilor noastre obişnuite, dar *le chestionează* şi *le reorganizează*.

Relaţia dintre practicile de nivelul 1 şi cele de nivelul 2 e analogă – şi acesta e doar unul dintre exemplele pe care le oferă Noë în această privinţă – cu cea dintre vorbire şi scriere. Scrierea e bazată pe vorbire şi apare *datorită* ei, *pe fundalul* ei, dar sfârşeşte prin a o reorganiza: concepţia pe care o avem *acum* despre limbaj – şi nu doar în calitate de filologi – e influenţată de scris. Scrisul ne oferă o imagine a limbajului şi a regularităţilor acestuia, ne face conştienţi de cuvinte ca având o structură anume, de fraze ca respectând reguli sintactice ş.a.m.d. Şi, prin scris, limbajul se transformă el însuşi. În termenii lui Noë, scrisul este o practică *reorganizaţională*, care *lucrează asupra* vorbirii.

Arta şi filosofia funcţionează, după Noë, într-o manieră similară: „Operele de artă sunt, până la urmă, unelte stranii. Adică ele sunt unelte pe care nu le putem utiliza, care sunt inutile. Ele sunt texte fără niciun conţinut practic, sau picturi care nu ne arată nimic anume. Aşa că ele ne solicită să ne oprim din a face. Să ne oprim din acţiune şi să încetăm să mai cerem aplicaţie sau chiar relevanţă. E potrivită din nou comparaţia cu filosofia. Filosofia nu oferă grăunţe de informaţie pozitivă pe care le poţi lua cu tine şi aplica într-un domeniu sau altul al vieţii tale, aşa cum face fizica, matematica sau economia. Arta, ca şi filosofia, nu e practică în acest sens. Imaginile din catalogul de haine îţi arată ceva ce poţi cumpăra; modelul arhitectului prezintă ceva ce poţi construi. Dar coregrafia de pe scenă? Pictura de pe perete? Ele sunt separate de dans, de arătare sau de învăţare. Ele te fac să stai pe loc. Dacă le laşi. Dacă suspenzi. Dacă întrerupi. Dacă intri în spaţiul special şi starea modificată pe care o oferă sau o permite arta. Situaţiile artistice au asta în comun cu spaţiile religioase, precum bisericile. Ele sunt locuri în care se pot întâmpla atâtea, dar numai pentru că nimic nu se întâmplă de fapt. Ele sunt spaţii pentru auto-transformare. Operele de artă sunt separate şi cer ca şi tu să te separi de viaţa angajată.”

Aceasta şi este teza fundamentală pe care Noë o explorează în cele 304 pagini ale **Strange Tools**...: operele de artă şi textele filosofice au funcţia de a ne prezenta pe noi nouă înşine. De a ne face conştienţi de ceea ce suntem în mod obişnuit. Şi, făcând asta, de a ne oferi resursele pentru a ne schimba – sau chiar să ne schimbe, indiferent dacă o vrem sau nu.

▣

De remarcat că Paul Goma este un memorabil artist al femeii. Tema femeii este una predominantă şi conducătoare în toate cărţile scriitorului, o temă care ascunde şi fructifică o bogăţie imensă de semnificaţii. În calidorul memoriei afective, a „ţinerii-deminte-cu-simţăminte”, personajele femei consemnează etape frumoase din biografia sa. Cu toate acestea, scriitorul nu ezită să proiecteze în plan artistic deformările, căderile femeii „în istorie”, atunci când ea devine complice cu Puterea. *Roman intim* şi *Bonifacia* consemnează, printr-o estetică carnavalescă adaptată la un stil personal, începutul abisului care desparte femeile „adevărate” de cele corupte de regimul comunist. Aşa se întâmplă că nicio femeie, cu excepţia mamei, nu scapă de compromitere, purtând în carnaţia lor lăudată sâmburele decăderii şi morţii. Figurile lor se înfăţişează paradoxale prin incongruenţă, surprinzând într-o viziune sinoptică atributele de Magna Mater şi de curvă, hetairă generoasă şi fiinţă înfiorătoare cu caracteristici mecanizate sau aparţinând regnului animal. Nu practica în sine a prostituţiei îl oripilează pe autor, senzualitatea genuină a „picatelor” are la el ecouri din misterele antice de iniţiere, ci compromiterea unora dintre ele, infirmitatea lor sufletească ca rezultat al îndoctrinării ideologice. Memorabile datorită ciudatelor portrete fizice şi lingvistice, căpătând distorsiuni fizionomice direct proporţionale cu deteriorarea istoriei, femeile din aceste romane compun o galerie de personaje de excepţie.

Materia primă a faptului autobiografic este folosită cum se poate de bine, alimentând un subiect incitant de roman. Sub pe-

niţa unui scriitor pus la zid, beţia febrilă de adolescent îndrăgostit devine expresia protestului şi aspiraţiei la intimitate într-o societate care impune colectivismul ca singură rugăciune. Un personaj ce împrumută „viaţa mereu holticăită, ne-normală, de excepţie” a creatorului său nu poate avea decât o intimitate supradimensionată, exhibată, nu poate avea decât o experienţă tare. Aşa că proaspătul instructor de pionieri din *Roman intim* devine nici mai mult, nici mai puţin un maniac al iubirii, care simte rabelaisian, cu asupra de măsură, în contrasens cu „misiunea” de executor docil al instructajelor, de piesă anonimă în mecanismul unei pedagogii „serioase” de reprimare a individului. Condiţia exclusului din lumea la care aspiră studenţii, dar şi a individului cu trecut dubios de elev reţinut de Securitate pentru câteva notiţe de jurnal intim, presupus „codificat”, îi provoacă acestuia

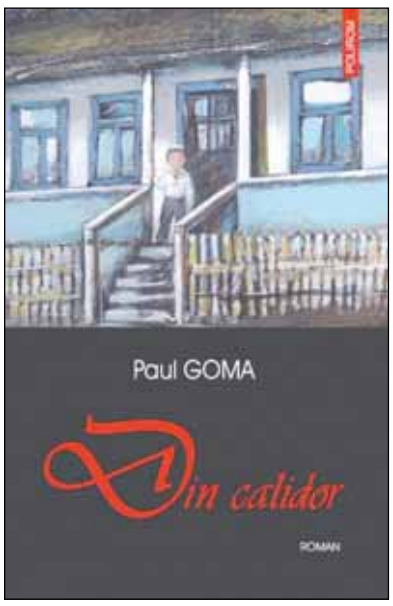

nişte reacţii nonconformiste pe cât de neaşteptate, pe atât de agasante pentru „cuviinciunea colectivă”. Tânărul de optsprezece ani se apără, şi de această dată, cum obişnuia în copilărie, retrăgându-se într-un imaginar dominat de Femeie. Graţie vârstei dezlănţuirilor hormonal-viscerale, acesta se lansează într-o activitate erotică bogată, devenind un vizitator frecvent al femeilor disponibile.

Femeile calde şi primitoare, emanând senzualism acaparator, alcătuiesc pentru protagonist acel univers al evaziunilor compensatoare, al vindecării de nefericire, iar pentru scriitor obiectul plăsmuirilor artistice şi al provocărilor la adresa sensibilităţilor pudibonde şi mentalităţilor anchilozate deopotrivă. Romanul, conceput ca un jurnal intim, ca un caiet găzduind observaţiile cele mai personale, abundă în descrieri de scene erotice cu femei, descrise cu cuvinte nude,

pe alocuri inventate de autor de dragul îmbogăţirii vocabularului erotic al limbii române. În acest sens, romanul lui Paul Goma poate întreţine un dialog fertil cu literatura unor scriitori de la Ovidiu până la Lawrence Durrell sau Henry Miller. Ca şi aceştia, el sfidează puterea care l-a marginalizat, dezinhibarea lingvistică fiind un apel la libertatea personalităţii. Lui Paul Goma îi aparţine însă ideea de a include într-un sistem comparativ această viziune care suprapune eroticul cu politicul şi o viziune a scrisului ca topografie a femeii. Din prima perspectivă rezultă o critică socială acerbă a amoralităţii sistemului comunist, care este asemuit femeilor depravate şi prefăcute, care şi-au vândut şi sufletul, nu doar trupul. Cealaltă viziune se articulează ca o artă a scrisului intim, autentic. Este interesant jocul de idei (cu ecouri din psihanaliză) pe muchia asocierilor între experienţa sexuală, cunoaşterea femeii şi scrisul autentic, care respinge orice falsificare.

Putem spune că şi *stilul Goma* denotă un spirit contestatar, fiind determinat de reacţiile autorului la presiunile din exterior. Scriitorul nu a fost niciodată „adeptul naraţiunii reci, detaşate; nici al dublei conştiinţe, nici al disimulării, ca Pessoa. (...) Goma refuză travestiul, nu joacă fals” (Magda Ursache). Jocul lingvistic şi literar i-a servit pentru exprimarea liberă, fără niciun fel de constrângeri în spaţiul creativităţii. Sfidările, scindările, rupturile destinului, prigoana la care a fost supus de către agenţii regimului, dar şi blamările venite din partea confraţilor săi de condei îl fac „neîmblânzitul, neintegratul absolut” (Gh. Grigurcu).

▣

Geografia lumilor imaginare în literatura fantasy (IV)

de
Marcel Gherman

Ultimul refugiu

Și seria *Thomas Covenant Necredinciosul*, lansată în 1977 de Stephen Donaldson (n. 1947), are un subiect extrem de captivant. Personajul său central este chiar un scriitor de fantasy din America modernă. Aflat în culmea succesului, viața lui ia o întorsătură nefastă, atunci când, pe neașteptate, acesta se îmbolnăvește de lepră. Soția îl părăsește, toți oamenii din jurul său îl resping și Thomas Covenant se pomenește condamnat la izolare și suferință, deopotrivă fizică și sufletească. Ideea unei astfel de istorii i-a fost inspirată lui Stephen Donaldson de un discurs al tatălui său, care a lucrat ca medic în Orientul Mijlociu, specializat în această maladie teribilă.

Periplul lui Thomas Covenant începe din momentul când își donează verigheta unui cerșetor, care i-o întoarce preschimbată într-un metal cu puteri supranaturale. În timpul unei serii de accidente, eroul se pomenește teleportat într-o lume paralelă, unde este atras într-o luptă pe viață și pe moarte cu dușmanul său antagonist, Lord Foul (Lordul Necurat). Primul contact cu celălalt tărâm survine în clipa când este lovit de o mașină de poliție, iar al doilea, atunci când salvează un copil de un șarpe veninos. Traversând acele teritorii necunoscute, Thomas Covenant trece prin nenumărate aventuri și află multe legende ciudate, printre care și cea a unei rase de uriași ce au pornit într-o călătorie pe mare, în căutarea altor pământuri. Ei și-au uitat drumul spre casă și poate că și astăzi mai rătăcesc pe corăbiile lor, încercând să se întoarcă în Itaca lor pierdută.

Prima trilogie din seria despre Thomas Covenant se încheie cu o scenă în care acesta se trezește în lumea reală, țintuit la pat. Dar aventurile incredibile prin care a trecut îl fac să ajungă la un sentiment de pace și împlinire, el fiind acum pregătit să îndure chiar și cele mai mari suferințe.

Un univers circular

Saga *Roata Timpului,* scrisă de Robert Jordan (1948-2007), are la origine concepția Taoistă de timp ciclic și preia în mare parte modelul prozei *fantasy* tradiționale, așa cum a conceput-o J.R.R. Tolkien în *Stăpânul Inelelor*. Autorul a elaborat primul volum, *The Eye of the World (Ochiul lumii),* începând din 1984, cartea fiind editată abia în 1990. Robert Jordan avea să-și sfârșească viața înainte de a reuși să completeze seria *Roata Timpului*, care constă din 11 volume. După dispariția lui, sarcina de a realiza finalul acestei saga de mare amploare i-a revenit lui Brandon Sanderson, un autor de *fantasy* promițător, reprezentant al noii generații. Orientându-se după însemnările lăsate de Robert Jordan, acesta a încheiat povestea prin trei volume finale, *The Gathering Storm (Furtuna care se apropie)* (2009), *Towers of Midnight (Turnurile nopții)* (2010) și *A Memory of Light (Amintirea luminii)* (2013).

Robert Jordan și-a consacrat întreaga lucrare soției sale Harriet, căreia i-a jurat, în dedicația cărții, dragoste veșnică, la fel precum personajul din prolog își consideră aleasa inimii drept unica rațiune de a fi a universului său. Prologul concentrează deopotrivă începutul și sfârșitul acestei saga ciclice. Eroul central, ajuns la bătrânețe, după ce a săvârșit nenumărate crime și acte de cruzime, cedând în fața puterii magice uriașe pe care o posedă, îl înfruntă pe Cel Întunecat, chintesența răului absolut, cunoscut în mitologia lumii sub numele Shaitan. După ce își deplânge iubita ucisă de dușmanul lui, eroul cade răpus de forțele întunericului și astfel se sfârșește un nou ev în istoria lumii.

La multe veacuri după acea bătălie cumplită, când peste pământuri s-a înstăpânit pacea, încep să circule zvonuri despre reîncarnarea eroului luminii, supranumit Dragonul Renăscut. Mai târziu acesta se dovedește a fi un adolescent pe nume Rand al'Thor, din sătucul Emond's Field, situat în ținuturile din Nord. Pentru a-l ucide, Cel Întunecat trimite o oștire de trolloci (trolli cu capete de berbeci). Tot atunci, ca să-l protejeze pe Rand, intră în scenă ordinul religios Aes Sedai, alcătuit în întregime din femei, care amintește cumva de Ordinul Bene Gesserit din seria *Dune* de Frank Herbert. Cei din Aes Sedai încearcă să-l provoace pe Dragonul Renăscut să-și folosească puterea Magiei Supreme, pentru a pune stăpânire, prin intermediul lui, pe marile energii care au creat universul.

Harta tărâmului miraculos plăsmuit de Robert Jordan oferă foarte multe locuri demne de a fi explorate cu ochiul minții, de la Osia Lumii și Pustiul Aiel ce se întind la răsărit până spre Oceanul Aryth de la asfințit și de la Munții Dhoom și Ținuturile Pârjolite de la miazănoapte până la Marea Furtunilor și Insulele Oamenilor Mării de la miazăzi. Iată că, după un efort titanic, autorul a lăsat în urma sa o întreagă lume care se perpetuează dincolo de dispariția fizică a celui care a creat-o. Este cu adevărat un act ce ține de magia supremă.

Fantasy în versiune clasică

Robert Salvatore, cunoscut sub numele literar R.A. Salvatore (n. 1959), a reușit o performanță de excepție. Pe parcursul a două decenii el a publicat peste 80 de romane fantasy și SF, care s-au vândut în 15 milioane de exemplare și au fost traduse în 22 de limbi. Salvatore scrie ceea ce ar putea fi considerată o proză fantasy în versiune clasică. Autorul reia fidel toate procedeele și atributele miturilor fantasy, cu goblini, trolli și orci, forțe macabre aducătoare de Apocalipse, amazoane preafrumoase și războinici neînfricați luptând împotriva răului ce se manifestă oricând și oriunde. De fapt, este ceea ce fac toți eroii din toate romanele fantasy.

R.A. Salvatore a urmat o formulă tradițională, pe care unii ar putea să o considere epuizată, inspirată de lectura din copilărie a aceluiași *Stăpân al inelelor,* care s-a dovedit decisivă pentru mulți viitori scriitori de fantasy, precum Ursula Le Guin sau George R.R. Martin. Dar, respectând convențiile acestui tip de scriitură, autorul a reușit, în același timp, să construiască niște lumi uluitoare și să alcătuiască povești ce pur și simplu i-au vrăjit pe cititori. Printre aceștia se numără persoane din toate categoriile sociale, chiar și soldați aflați în zone de război, pacienți în stare terminală și elevi introvertiți, pentru care aceste cărți reprezintă un refugiu și o mângâiere. Orice scriitor s-ar bucura dacă un spectru atât de divers de fani i-ar admira creația.

Harta lumii imaginate de Robert Jordan

Romanele sale au la origine așa-numitele *role playing games* (RPG), un fel de jocuri cu zaruri, și în special faimoasa serie *Dungens and Dragons*. Există și o varietate neobișnuită de *role playing games* care constituie un amestec de joc și creație literară colectivă. Ulterior jocurile RPG au fost transpuse pe computer, bucurându-se de un succes imens.
R.A. Salvatore avea să semneze scenariile pentru o serie de jocuri de computer fantasy RPG, printre care *Neverwinter Nights* și adaptarea propriilor romane *Icewind Dale*.

Salvatore a învățat să scrie scene de luptă după nenumăratele bătăi în care a fost implicat în cei șase ani cât a lucrat ca „gorilă" într-un club de noapte.

A reușit să-și lanseze primul roman în 1988, scriindu-l în doar două luni și jumătate. Volumul i-a fost comandat de Editura TSR, care în acea perioadă pregătea o serie de cărți fantasy situate în așa-numitele Tărâmuri Uitate (*Forgotten Realms)*. În acest proiect ambițios urmau să fie atrași numeroși scriitori și graficieni. Tărâmurile Uitate sunt o dimensiune paralelă, dominată de magie și creaturi fabuloase, care se spune că ar fi fost unită în vremuri străvechi cu lumea noastră.

Debutul lui R.A. Salvatore se intitula *The Crystal Shard (Ciobul de cristal)* și făcea parte din trilogia *Icewind Dale* a Văii Vântului de Gheață. Este o zonă de tundră ce acoperă o mie de mile, situată la extremitatea de nord a Tărâmurilor Uitate. Narațiunea se axează pe mitul unui cristal magic, folosit de zei atunci când au creat Tărâmurile Uitate și care-i poate acorda oricărui om puteri supranaturale. Cristalul îi ghidează pe posesorii săi, sugerându-le în vis cum să acționeze, și ajunge mai devreme sau mai târziu să-i subjuge.

Protagonistul din *Ciobul de cristal* este războinicul Drizzt, renegat de poporul său, care-și află refugiu la un neam de pitici. El preîntâmpină o invazie a barbarilor asupra Celor Zece Orașe, adunând informații vitale, datorită abilităților sale de vânător și bun cunoscător al munților. Drizzt convinge Sfatul Bătrânilor să mobilizeze armata, demonstrând pe deasupra și calități de diplomat. Iar apoi participă la bătălia împotriva invadatorilor, izbutind să-l rănească pe regele barbar și făcându-i pe atacatori să bată în retragere.

Vrăjitorul miop

Cărțile cu *Harry Potter,* semnate de J.K. Rowling (n. 1965), au devenit cele mai mari bestsellere din istorie. De la lansarea în 1997 a primului volum, *Harry Potter and the Philosopher's Stone (Harry Potter și Piatra Filosofală),* seria a atins cifra fabuloasă de 450 milioane de exemplare vândute în întreaga lume. Ele abordează o formă de fantasy destinată unei categorii de vârstă mai mici, cea a copiilor între 9 și 11 ani.

În pofida succesului fulminant, cititorii pot constata cu ușurință că oricare dintre celelalte serii de romane fantasy enumerate în acest eseu prezintă o scriitură net superioară prozelor despre Harry Potter. La o privire mai atentă, poveștile vrăjitorului miop își developează defectele și, mai ales, discursul tezist ce promovează o viziune perimată asupra educației, idealizând școala-*dungeon,* cea care se dovedește a fi pentru miliarde de copii o adevărată „închisoare a tinereții". Se pare că, printr-o bună strategie de marketing, directorii de opinie și conducătorii sistemului editorial au siguranța că pot să vândă absolut orice. Iar metodele practicate de editori sunt, într-adevăr, foarte ciudate. De exemplu, se știe că autoarei i s-a sugerat să-și camufleze identitatea feminină, pe motiv că „majoritatea publicului nu ar dori să cumpere cărți scrise de o femeie".

În cele șapte volume ale ciclului *Harry Potter,* peste imaginea Angliei moderne se suprapune o lume fantastică, în care magi și făpturi de basm trăiesc alături de oamenii obișnuiți. Tânărul Harry Potter este ales să-l învingă pe atotputernicul vrăjitor Voldemort care i-a ucis părinții și să salveze lumea de sub tirania acestei figuri odioase. Romanele descriu anii de ucenicie ai lui Harry Potter în faimoasa școală de magie Hogwarts. Aici el cunoaște noi prieteni și trece printr-o sumedenie de peripeții, pregătindu-se să devină cel mai mare mag care a existat vreodată.

Succesul seriei *Harry Potter* avea să pregătească terenul pentru o întreagă literatură pentru tineri scrisă de femei, din care face parte serialul *urban fantasy* cu vampiri *Twilight (Crepusculul),* lansat de Stephenie Meyers, distopia *The Hunger Games (Jocurile foamei)* de Suzanne Collins și postapocalipticul *Divergent* de Veronica Roth.

(va urma)

Andrei Ţurcanu:

„Ion Druţă are un remarcabil simţ antropologic, semnalând cu o intuiţie sigură mişcările tectonice specifice societăţii moldoveneşti în derivă din anii şaptezeci”

Nina Corcinschi: **Stimate domnule profesor, să revenim la aventura, fascinantă pentru mine, a corelărilor şi interdependenţelor dintre elementele *masculine* şi *feminine* din literatura anilor ’60. Spuneaţi despre piesa *Doina* a lui Ion Druţă că strania ninsoare din finalul piesei sugerează imaginea unor „semănători” de zăpadă, ca o replică la imaginea tradiţională a *semănătorilor* reali patriarhali. Ce raporturi se instalează între aceşti noi „semănători” şi Muma Primordială?**

Andrei Ţurcanu: Am să mă refer doar la un personaj feminin central, la Veta, cea care ar fi trebuit să fie *reazemul* focului din vatră, gospodina casei, femeia-mamă. Această Mumă Primordială în piesa lui Druţă este (sau, mai curând, se zice că este) nebună, din care cauză a fost obligată să facă o muncă absurdă, sisifică. Alege dintr-un butoi fasole, pe care le împarte una câte una în saci diferiţi. Nebunia ei ţine, mai degrabă, de un exces de sensibilitate faţă de puterea ascunsă, mitică a lucrurilor frumoase, nepieritoare, decât de o dereglare psihică reală. Dar într-o lume în derivă, unde ninsori neînţelese întronează singurătatea şi părăsirea („Focul s-a stins, pustiu e ocolul. Pustie e stâna”), firescul şi normalitatea, mai ales acelea care ţin de noima valorilor unei kalokagathii cu rădăcini seculare, irită, incomodează, stânjenesc. O Vetă senină, casnică deranjează, scoate din sărite. Doar una care să aleagă fasole, prinsă într-o ocupaţie ilogică, aberantă, inutilă, se justifică şi se admite. Şi nu e nimeni care s-o înţeleagă, să se pătrundă de tragismul acestei femei. În final, când bărbatul ei toarnă înapoi în butoi sacii cu fasolea aleasă, ea îl imploră „cu lacrimi în ochi”: „Ce faci, Tudoraşe?! Mă îngropi de vie, că să le mai aleg o dată nu mai pot. Uite la mânuţele mele, aproape că mi s-au uscat, mi-au înţepenit până în umeri, şi degetele mi-au murit toate zece. Vederea mi se stinge, scade aşa deodată lumina zilei şi caut fasolea ceea, prin ceaţă îmblu ş-o caut...”. Răspunsul la acest strigăt de disperare este unul de o admirabilă ambivalenţă. O ambivalenţă a absurdului care se înstăpâneşte în lumea debusolată a satului: „Tudor mestecă încet, gospodăreşte, iar „Hora fetelor” tot vine şi se desface domol sub cortul verde, şi tot ninge cu flori de măr, cu flori de vişin. Fulgi albi şi moi se aştern pe pământ, pe masă, pe haină, pe creştetul omului”. Cel ce „gospodăreşte” la mestecatul fasolelor, întorcând în nebunie rostul unei normalităţi, este „îngânat”, în contrasens, de frumuseţea neasemuită a cântecului popular. Din aparatul de radio se revarsă peste lume vedenia halucinantă a unei ninsori de flori, mirifica „Horă a fetelor”. O frumuseţe care exasperează, ca şi seninătatea Vetei. Nici pentru ea nu mai este înţelegere, răbdare, îngăduinţă. Şi Tudor Mocanu izbeşte aparatul de radio „în cărăruşa de ciment de-l face ţăndări”.

- E semnul că Familia pierde din sensul ei arheal, statornicit de veacuri, şi devine cutia de rezonanţă a noilor timpuri?

- Rezerva de încredere în modul de viaţă rustic şi sistemul de relaţii patriarhale s-a epuizat. Celula familială tradiţională a dat fisuri grave. Sub atacul masiv al Utopiei totalitariste şi satul încetează a mai reprezenta un Eden al Tradiţiei, o sursă de valori şi de poeticitate, îndepărtându-se de ceea ce Theodor Codreanu numea într-un articol despre Ion Druţă „memoria arheală”. O memorie scurtă, cotidiană, fără rădăcini, uitucă, laşă, mercantilă se insinuează în toate. În grădina paradiziacă a neamului, Matcovschi semnala alegoric într-o poezie din 1967 o „buruiană, iarbă rea”. La Beşleagă, Utopia totalitară vine peste om într-o avalanşă tulbure, necruţătoare. Ion Druţă surprinde grimasele ei abominabile în bulversarea tradiţiei Mamei inaugurale. O Vetă nebună (sau ţinută de nebună, nu contează) indică un dezechilibru critic al unor temeiuri fundamentale ale vieţii şi, în primul rând, ruperea de temeiurile feminine ale spiritualităţii naţionale. Nu întâmplător un loc central, simbolic, în drama sa îl ocupă Doina, voce veghetoare, alarmată a feminităţii autohtone ancestrale, iar cântecul care se revarsă din aparatul de radio în chipul ninsorii de petale se cheamă „*Hora fetelor*”. Partea a doua a *Poverii bunătăţii noastre* vădeşte şi defecţiuni primejdioase ale temeiurilor masculine. Aristocratica patriarhalitate a lui Onache Cărăbuş tot mai mult şi mai dureros *se însingurează*. Ginerele, căruia ar fi vrut să-i transmită spiritul acestei tradiţii nobile, se dovedeşte din alt aluat. Mircea Moraru e maleabil, „subt vremi”, uşor prins în mrejele „politicii”, dacă interminabila fojgăială de patimi, interese, amiciţii şi duşmănii din jurul conducerii colhozului din sat se poate chema politică. (Interesant e că, la capitolul sinonimelor „politicii”, DGS consemnează: stratagemă, şiretenie, şiretlic, şmecherie, tertip, viclenie, vulpenie.) În aceşti ani până mult mai târziu, poeţii mai continuă să declame patetic, precum face Ion Vatamanu: „Sunt ţăran!” ori, ca Marcela Benea: „Sunt ţărancă!”, exaltând statutul de noblеţe al unei stirpe de oameni cu rădăcini într-o străveche tradiţie. Dar prozatorii nu se mai iluzionează. Puterea de noblеţe şi de rezistenţă a Tatălui Semănător cedează în faţa presiunii unei promiscuităţi agresive, generalizate. Ceea ce ţine de masculinitatea patriarhală continuă doar într-o iluzie, persistă numai în potenţialitatea sugerată de asemănările fizice ale nepotului nou-născut cu bunelul său care moare. Faţă în faţă cu ispitele materialismului primar, seducător, masculinul se depreciază, este într-un vădit declin ontologic. Într-o eră plebeică a dezmăţului „politicii”, a învârtelilor meschine şi a ciupelilor mărunte, sorgintea sa baladescă devine superfluă, aristocratismul său funciar nu rezistă. În Centrul *patria*rhalităţii „baladelor din câmpie” se implântă adânc, grea, apăsătoare, „povara bunătăţii” unui neam cu un foc în vatră şi un bătrân care sucombă purtat de viziunile unei lumi ce se stinge odată cu dânsul. În doar câţiva ani acest Centru va fi ocupat de o faună descurcăreaţă fără principii, conjuncturişti pliindu-se după împrejurări, ghidaţi de interesele egoiste de moment. Fie că e vorba de capitulări laşe în faţa unor atitudini şi opţiuni oficioase faţă de istoria naţională, fie că la mijloc sunt doar nişte posibilităţi de furtişaguri de la reparaţiile unor şcoli, prioritare pentru ei rămân doar parvenirea, cariera, câştigul personal. Druţă înţelege că această masculinitate nestatornică, superficială, „de câmpie”, are nevoie de o injecţie de vigoare şi consecvenţă originară. Iar originile virilităţii naţionale sunt în munţi, de acolo a descălecat energia bărbătească a neamului. În 1973, în revista moscovită „Юность” (№ 9) apare povestirea *Mirosul de gutui coapte*, publicată mai târziu în limba română cu titlul *Clopotniţa*. Protagonistul cărţii, Horia Holban, descinde din Bucovina, aducând, odată cu numele său de rezonanţă eroico-legendară, şi spiritul de rezistenţă al unei istorii seculare. Dacă numele lui Horia poartă în sine însemnele istorice ale voiniciei şi martirajului, apoi numele personajelor masculine locale, de la Chişinău ori de la Căpriana, sunt, mai curând, nişte porecle care trimit la stigmatul unei devieri, al unei deformări, al unei ontologii inferioare: Ilarie Turcul, Bălţatul, Baltă. Ceva nu e în ordine cu aceste personaje şi cu mediul în care le este dat să se mişte, să fie în fruntea unor proiecte şi a unor colective de muncă, să dispună de mersul lucrurilor ori de soarta celorlalţi! Dincolo de numele, trăsăturile fizice sau de obişnuinţele lor punctate cu o uşoară tuşă caricaturală, nu putem să nu remarcăm indiciile unui regres ontologic, ale unei degradări generale, ale scufundării iremediabile într-o stare de „baltă” malefică, de inerţie socială şi conformism moral. Nu mai este anchilozarea de beton armat a dictatului totalitar postbelic. Şi nici spiritul şaizecist al „luptei cu inerţia” nu-l mai regăsim aici.

- Şi nu există aici nicio reverberaţie de fundal a Doinei? A *horei fetelor*? Nicio speranţă de revenire la o normalitate istorică? *Clopotniţa* e şi ea simbolul Edenului pierdut?

- Fantasma Doinei, ca întruchipare a frumuseţii şi înţelepciunii cântecului popular, e substituită aici de Clopotniţa de la Căpriana, vestigiu istoric, mărturie a prezenţei pe aceste locuri a urmei lui Ştefan cel Mare. În piesa *Doina* cântecul popular mai vădea încă tăria unor profunzimi neîntinate şi puterea aşternerii peste o lume în derivă în chip de mirifice petale de flori, o lume care, în bine sau în rău, dar reacţiona la aceste ninsori neobişnuite. În mediul Clopotniţei tăcute, ruinându-se lent şi implacabil, stăpână este lipsa de reacţie, indiferenţa unanimă, torpoarea colectivă şi, ca o consecinţă a toate, amnezia progresivă. În afară de Horia nimeni altcineva nu se recunoaşte în memoria acestui monument al istoriei. Numai îngrijorările, pasiunea sa vie, entuziasmul şi înflăcărările sale deşteaptă şi incită în directorul Baltă forţa distructivă, demonul demolator. Mult mai târziu Druţă vorbea într-un eseu de „furia distrugerii”. Dar această patimă nefastă, specifică pentru ideologia comunistă când a fost vorba de cultura şi istoria naţională, de memoria neamului, s-a arătat mereu neînduplecată, agresivă.

În lupta cu stihia primară totalitară, Horia, învăţătorul de istorie, este „singur în singurătate”, ca să folosesc un vers din Andrei Lupan. Singur, într-o eroică şi disperată împotrivire. Şi *fiul văduvei* din Petrenii din preajma Cernăuţilor nu rezistă. Autorul dă vina pe o „boală a secolului”, dar explicaţiile sale trimit spre un surplus de feminitate în acest bărbat al munţilor, o *anima* ce debordează şi copleşeşte prin puterea unor emoţii obscure

→

care îi întunecă solaritatea şi îi tulbură echilibrul interior: „Nervii, o, această boală a secolului, îl chinuiau şi pe dânsul. Fire emotivă, Horia se consuma fulgerător, printr-o furtună de energie aproape nestăpânită, după care urmau depresiunile, crizele de dispoziţie, şi singurul leac, singura scăpare era drumul.” Criza se declanşează subit printr-un atac de cord. Boala îl scoate din luptă, oferindu-i lui Baltă oportunitatea să acţioneze nestingherit şi să însceneze un incendiu care mistuie Clopotniţa.

- Excesul de *anima* devine pernicios pentru un bărbat, îi anihilează forţa masculinităţii, prin care trebuie să refacă mersul istoriei, să urmeze datina *Semănătorului*. V-aş ruga să insistaţi asupra efectelor feminităţii de structură a lui Horia. Sugeraţi că şi alţi fii ai vădanei din literatura noastră au la baza conduitei lor sociale aceeaşi relaţie bolnăvicioasă cu *anima*?

- Aici ar fi cazul să atrag atenţia că, în cazul lui Horia, atacul de cord i-a fost provocat nu de confruntările înverşunate cu Baltă în problema fundamentală a Clopotniţei. Nu. Baltă găseşte punctul slab al lui Horia şi loveşte exact acolo. Firește, nu e vorba de partea solară a fiinţei sale, de neclintit în raporturile ei cu istoria naţională. Un Fiu al Vădanei are impregnată în natura sa originară cicatricea unei precarităţi ontologice, o slăbire a masculinităţii prin lipsa firului continuităţii paterne. E un fond lunar de emotivitate exacerbată, neînfrânată, care, în compensare, are mereu nevoie de maternitatea protectoare sau, cel puţin, de sprijinul şi încrederea totală a unei feminităţi apropiate, intime. În lipsa Mamei, aceasta este, de obicei, Fata de Împărat, cu care face nunta din finalul poveştii pentru a vieţui fericiţi împreună până la adânci bătrâneţi. Căpriana devine locul de aşezare al lui Horia. Dar, să luăm aminte, nu toponimul cu ecouri într-o istorie de secole îl ispiteşte. Şi nici Clopotniţa nu este aceea care să-i determine opţiunea pentru Căpriana. Prima atracţie a locului, una care îi răvăşeşte fiinţa până în străfundurile ancestrale, este mirosul de gutui coapte, care – într-o frenezie dionisiacă şi erotică – e asociat şi identificat cu iubita şi, mai târziu, soţia sa Jeannette. O beţie erotică de o senzorialitate cvasimistică, o exaltare la limită a *simţului olfactiv* constituie pentru Horia primul imbold şi farmecul tentant decisiv al Căprianei. Or, se ştie că, printr-o legătură fiziologică a bulbului olfactiv cu sistemul limbic şi cu amigdala, simţul olfactiv are, pe de o parte, un acces direct la centrul emoţional al creierului, iar, pe de alta, se află în relaţie strânsă cu funcţiile de procesare a emoţiilor. Astfel, explică un savant american, Howard Eichenbaum de la Universitatea din Boston, „amintirile pe care le evocă sunt bune şi sunt mult mai puternice”. Am recurs la aceste truisme ale fiziologiei umane pentru că, mi se pare, ele explică ceva esenţial din pasiunea erotică iscată între Horia şi Jeannette. Ca un maestru remarcabil al exteriorizării instinctelor primare, Druţă surprinde magistral dezlănţuirile dragostei celor doi. Mirosul de gutui şi erosul pe care îl sugerează este ca un narcotic excitant, copleşitor, o hălăduire de menade, venind, parcă, în continuarea hălăduirilor baladeşti din scrierile sale anterioare. Atâta doar că baladescul ţinea de o tradiţie a rezistenţei, pe când clocotul de senzorialitate din „Clopotniţa” trimite doar la o aventură de neuitat, un intermezzo pentru o căsnicie şi o aşezare în Căpriana. E începutul unei întemeieri de existenţă, o înfiripare de viitor. Dar un început fixat doar pe o *anima* supusă impulsurilor dionisiace, schimbătoare, o *anima* frivolă, dacă luăm în seamă că e mânată doar de capriciile unei senzorialităţi în extaz. Partea solară a lui Horia regăseşte, firesc, şi un alt sens al existenţei în înnodarea firului continuităţii neamului cu spiritul Clopotniţei.

- Ipostaza senzuală a Feminităţii nu are şansa, în roman, de a se instala poate într-un câmp de energii vitale, echilibrante, fortificatoare?

- Jeannette, deşi naşte un copil, nu-şi schimbă statutul interior. În ea nu se trezeşte sentimentul fundamental al

Maternităţii, înţelegerea rostului superior de Centru vital coagulant, de care ar fi avut nevoie şi Horia, ca sprijin, în efortul său de rezistenţă la patima demolatoare care se întinde, necruţător, peste o comunitate cuprinsă de laşitate şi indiferenţă. Ea rămâne la feminitatea ei de fată a răsfăţurilor lumii: frumoasă, plină de viaţă, deschisă şi... accesibilă. O pradă uşoară pentru masculinitatea promiscuă a deviantului libidinos Baltă. Şi el ochește şi loveşte exact în punctul nevralgic pentru Fiul Vădanei, în *anima* frivolă, fluşturatică a lui Jeannette şi cea neacoperită, vulnerabilă a lui Horia. Efectul este unul catastrofic. O fractură fatală. Atacul de cord şi lipsa din sat a învăţătorului de istorie sunt pentru Baltă o ocazie favorabilă pentru incendierea Clopotniţei.

Trădat de soţie, precum Isai, personajul lui Beşleagă, a fost trădat de frate, cu imaginea Clopotniţei arse în faţă, Horia face o ultimă tentativă de reînnodare a unui fir părelnic al existenţei sale şi al existenţei neamului său. Adună elevii la o lecţie specială de curaj, încercând să-i provoace la nişte mărturisiri sincere. Aşteaptă de la fiecare o explicaţie: de ce în noaptea incendiului nu s-au alertat, n-au ripostat? Toţi, desigur, mint, se eschivează să spună adevărul, nu trec testul demnităţii. E o scenă de teatru existenţialist, cu prăbuşirea tuturor sensurilor. Şi aici iar intervine Druţă, vădind un remarcabil simţ antropologic, semnalând cu o intuiţie sigură mişcările tectonice specifice societăţii moldoveneşti în derivă din anii şaptezeci: coruperea, anemierea şi neantizarea patternului masculin şi înlocuirea lui cu unul feminin, energic, dinamic, perseverent. Maria *Moscalu*, unica elevă cu vână de luptător, după cum indică şi numele, sfidează eventualele răzbunări ale lui Baltă, întorcându-se în clasă pentru a mărturisi adevărul despre cele întâmplate în noaptea nefastă a incendiului şi pentru a rămâne alături de Învăţătorul ei de istorie.

- Feminitatea reuşeşte totuşi să găsească în resorturile ei adânci firul subţire, dar viguros şi vertical al inocenţei primare?

- O feminitate ingenuă vine să suplinească simbolic şi să umple cu un înţeles vital de rezistenţă golul produs în continuitatea noastră istorică de puterea pustiitoare a unei masculinităţi perverse, conjuncturiste, căzută sub vremi. Virilitatea coborâtă din matca originară a neamului, din Carpaţi, rămâne să dăinuie *simbolic*, susţinută de inocenţa şi curajul unei fete de la ţară care nu are nicio perspectivă să-şi mai continue studiile. Cealaltă masculinitate, „de câmpie”, autohtonă, „şcolită”, reprezentată de profesorul universitar Ilarie Bălţatu şi de directorul de şcoală Baltă, a preferat alte „magistrale” ale istoriei. Trecerea acestor personaje de la paradigma de valori *naţionale,* şaizecistă, la cea *sovietică,* şaptezecistă, s-a săvârşit. Semnificativ e un detaliu: în locul plimbărilor şi al discuţiilor libere de pe Aleea Clasicilor din primii ani de studii, profesorul de istorie Bălţatu îi propune proaspătului absolvent al Universităţii, Horia Holban, la ultima lor întâlnire (pentru că „nu vroia să fie văzuţi împreună”) o plimbare cronometrată fix şi o tăcere confuză şi stingheră pe... *Strada 28 iunie*. Pentru nişte inşi dornici să parvină 28 iunie înseamnă Eliberare, noul Cireşar al moldovenilor şi oportunităţi infinite de căpătuire. Pentru istoria naţională este un fundac, o *baltă*.

- Această plimbare e imaginea simbolică a sucombării parcursului naţional? Cărărușele arheale care poartă în siguranţă memoria axelor umane ale neamului sau Aleea naţională care-i păstrează reperele memoriei spirituale se opresc toate pe *Strada 28 iunie*, a rătăcirii într-un neant ontologic. Nicio şansă nu oferă creaţia lui Ion Druţă apariţiei unei noi cărăruşe a temeiurilor vitale?

- După *Clopotniţa*, în romanul *Biserica albă,* apărut în 1983, Ion Druţă mai face o tentativă de a echilibra masculinul şi femininul într-un centru de rezistenţă naţională. Cu un an înainte vedea lumina tiparului volumul antologic *De la verde pân’ la verde*, titlu care evocă tradiţia neclintitei statornicii din refrenul folcloric „frunză verde”. Romanul încearcă să reînnoade firul continuităţii, dar deja din altă perspectivă, asociind voinicia în bătălie, smerenia creştină şi căldura ocrotitoare a maternităţii într-o parabolă a unui neam ce, sub tăvălugurile istoriei, îşi păstrează cu o îndârjire eroică temeiurile vitale şi spirituale. Bărbăţia în luptă e întruchipată de Ioan, zis Vânătorul de Munte, fost sub drapelul răzvrătiţilor din Transilvania paznic al „capului lui Horia”. Ecaterina, zisă şi Ecaterina cea Mică, aluzie la o împărăţie domestică pe care o guvernează, e mamă a şase copii orfani, pe care îi creşte, îi îngrijeşte şi-i povăţuieşte ca o Sfântă Duminică din poveştile populare. Cel care reprezintă energia eroică, bărbăţia neamului, Ioan, „*coboară*” în Ocolina, dar nu direct din iureşul bătăliilor, şi nu ademenit, ca Horia din „Clopotniţa”, de ispitirile istoriei. Fire deschisă, solară, ca un om liber al munţilor ce este, după eşecul răscoalei lui Horia, el ajunge la mănăstirea Neamţ poslușnic al stareţului Paisie Velicicovschi. Din josul Moldovei, din Ocolina de lângă Soroca, la mănăstire, în căutarea unui preot, „*urcă”* Ecaterina cea mică, aceea care întreţine şase orfani, iar, în lipsa sătenilor, are grijă şi de biserica din sat. Astfel, mănăstirea Neamţ sau, mai exact, chilia stareţului Paisie e punctul simbolic de intersecţie a energiei virile originare a neamului cu feminitatea sa maternă într-o dublă ipostază, îngrijitoare a copiilor fără părinţi şi îngrijitoare a bisericii. Grija de orfani şi grija de biserică fac parte în inima Ecaterinei dintr-un sentiment unic, *matern*, de milă şi dăruire faţă de începuturile fundamentale ale Vieţii şi cele ale Spiritului.

În chilia Sfântului Paisie aceste surse subterane ale dăinuirii de neam se întâlnesc şi se leagă într-un nou început de continuitate, simbolul căruia este Biserica Albă, o biserică miracol în mijlocul unei istorii zbuciumate ce-i face pe străini să se mire şi să se minuneze.

_____

Fragment din volumul în pregătire „*Cartea din mâna lui Hamlet. Nina Corcinschi în dialog cu Andrei Ţurcanu”*

▣

Constantin Cubleşan, ***Ion Druţă: conştiinţă a istoriei basarabene,*** (colecţia *Rotonda*), 176 pag.

„Nu este istoricul literar căutând noi documente, corespondenţă, colaborări necunoscute în presa vremii, ci doar materialul pe care i-l oferă opera acestuia şi bibliografia critică la îndemână, pe baza căreia îl proiectează pe scriitor pe canavaua vremii, îl face mai accesibil şi mai uşor de înţeles printr-o nouă organizare şi restructurare a temelor şi motivelor luate în discuţie [...] Ne aflăm în faţa unei conştiinţe critice care îşi cunoaşte foarte bine menirea.”

(Prof. univ. dr. Mircea Popa)

Valentina Ursu:

„O comunitate sănătoasă se bazează pe oameni cu atitudine şi care sunt gata oricând de acţiune”

- Dragă Valentina Ursu, campania „AICI este Europa Liberă”, desfăşurată pe durata lunii august 2015, a adus în prim-plan o realitate care rămâne de regulă în spatele scenei ocupate de vedete publice, actori politici: şi anume poporul, cetăţenii din localităţile din provincie, acolo unde adesea timpul pare încremenit, iar curgerea vieţii se vede mai degrabă în degradarea infrastructurii – a şcolilor, drumurilor, caselor de cultură, apeductelor... Ţie nu-ţi e tocmai străină această „lume de fundal”, pentru că în emisiunea ta de sâmbătă, „La sfârşit de săptămână cu Europa Liberă”, inviţi să vorbească Basarabia profundă. Ce ai descoperit inedit, neaşteptat pentru tine de-a lungul acestei „campanii pe roţi”? Cum sunt oamenii, cum au reacţionat la prezenţa jurnaliştilor în mijlocul lor?

- Dragă Vitalie Ciobanu, mă bucur că ai făcut şi tu parte din echipa noastră. Aşa cum spunea şefa noastră de la Praga, Oana Serafim, am încercat să aducem în cele circa 20 de localităţi mai mici sau mai mari ale Republicii Moldova un dram de cultură, de dezbatere pe teme de democraţie, pe teme legate de problemele de fiecare zi ale oamenilor.

Am invitat personalităţi care au făcut ceva important în viaţa lor şi care au pornit din aceste localităţi, încercând astfel să le dăm localnicilor, dar şi celor care ascultă sau privesc emisiunile Europei Libere, un dram de speranţă că pot schimba, dacă nu chiar lumea, măcar viaţa din comunitatea lor. Oamenii cu care ne-am întâlnit au avut posibilitatea să discute cu noi, jurnaliştii, cu primarii, dar şi cu diverşi experţi despre problemele satelor şi oraşelor în care trăiesc, să-şi spună necazurile, nemulţumirile, ideile şi soluţiile de modernizare a acestor comunităţi. Colegii de la Radio Europa Liberă au cunoscut istorii interesante din viaţa acestor oameni, practici bune de implicare a lor în rezolvarea diferitelor probleme. În baza acestora au fost pregătite şi difuzate reportaje publicului.

Întrebai ce am descoperit inedit, neaşteptat pentru mine de-a lungul acestei „campanii pe roţi”. Eu cunosc Moldova profundă pentru că aproape în fiecare zi de sâmbătă mă aflu printre cei care trăiesc acolo, unde mulţi încă nu au acces la servicii de canalizare. La fel de gravă este şi problema apei potabile.

După 24 de ani de independenţă constat că sărăcia e încă mult prea extinsă în Moldova şi combaterea acesteia este, cred, mai importantă ca orice. Caravana radio-TV-multimedia, desfăşurată sub genericul „AICI este Europa Liberă”, a fost ca o întărire a încrederii în posibilitatea schimbărilor de la nivelul fiecărui individ către o schimbare a întregii societăţi.

- Crezi că acest gen de incursiuni ale presei în teritoriu pot aduce mai multă încredere în valorile democraţiei, îi pot motiva pe oameni să-şi (re)descopere spiritul civic?

- Am discutat mult cu oamenii de la faţa locului despre problemele lor, ascultându-le necazurile şi bucuriile vieţii. Deseori, aceştia spuneau că trăiesc foarte greu, iar sărăcia, corupţia şi emigrarea în masă a conaţionalilor îi îngrijorează extrem de mult. Frământările, temerile, dar şi bucuriile lor au fost înregistrate de jurnalişti la reportofon şi puse pe post. Fiecare dintre cele 20 de zile se încheia cu o dezbatere la care participau cetăţeni, primari şi consilieri locali, jurnalişti şi experţi. Localnicii nu au scăpat prilejul să le ceară socoteală aleşilor locali de ce în comuna lor nu sunt drumuri renovate sau străzi iluminate. Autorităţile locale erau îndemnate să consulte cetăţenii în probleme majore legate de îmbunătăţirea condiţiilor de trai în comunitate.

Îmi amintesc despre o discuţie pe care am avut-o în timpul acestei campanii cu un sfătos bunic pe nume Marian Mârza de la Cioreşti, Nisporeni. El spunea că aproape nu mai există un spirit civic dezvoltat şi tot din observaţiile sale am reţinut că astăzi trăim într-o societate din ce în ce mai egoistă. Trăim vremuri în care toată lumea caută numai folosul propriu, deseori omul bun şi conştiincios este luat de prost. Egoismul şi dezinteresul faţă de problemele altora uneori ating cote îngrijorătoare.

Spiritul civic nu te lasă să fii leneş, să fii neglijent, ci îţi aminteşte că dacă tu îi ajuţi pe cei cu probleme, la rândul tău, când vei avea nevoie, poţi să te bazezi pe oamenii din jurul tău, îmi spunea Fionia Buza de la Ciuciuleni, Hâncești. O comunitate sănătoasă şi normală se bazează pe oameni cu atitudine şi care sunt gata oricând de acţiune, pe oameni care ştiu să vindece bolile unei lumi viciate, ştiu să îndrepte greşelile trecutului. În cei aproape 30 de ani de jurnalism am cunoscut mulţi oameni cu atitudine, asta înseamnă că îi interesează şi le pasă de societatea în care trăiesc, de comunitatea din care fac parte. Şi pentru că ultimii ani au pus la grea încercare funcţionarea instituţiilor publice, ne-am străduit şi noi, cei de la Europa Liberă, să

aducem, aşa cum spui tu, încredere în valorile democraţiei.

- În atâţia ani de activitate jurnalistică, ai ajuns să cunoşti foarte multă lume şi lumea să te cunoască pe tine. În pofida diferenţelor adesea flagrante de opinii, convingeri, structură interioară, reuşeşti să comunici lejer cu toţi politicienii, de la Voronin până la Diacov, şi de la Filat până la pro-rusul Grigore Petrenco. Probabil doar cu Plahotniuc nu ai stat de vorbă sau poate mă înşel... Cum reuşeşti să-ţi ţii în frâu sentimentele, să ai această abordare profesionistă şi ataşantă în acelaşi timp, care deschide până şi gurile cele mai pecetluite, minţile cele mai încuiate?

- Te înşeli. Am făcut un interviu şi cu dl Plahotniuc. Nu prea mă impresionează politicienii autohtoni. Dar nici nu vreau să spun că sunt toţi o apă şi-un pământ. Cred că lucrurile ar arăta cu totul altfel şi viaţa în Moldova ar fi mult mai bună, dacă ei ar merge în număr mai mare la şcoli mai bune, pentru că la şcoală înveţi să ai idei şi să-ţi ordonezi gândurile şi deprinzi să le explici şi să ţi le aperi. Ei de unde învaţă? Unii de la alţii? Dacă spune unul o prostie, o rostogolesc de la unul la altul.

Politicul a divizat şi mai mult societatea, care era şi aşa scindată între „ai noştri” şi „ai lor”, între pro-Est şi pro-Vest, între pro-români şi pro-statalişti, pro-stânga şi pro-dreapta. Eu încerc să-mi fac onest meseria. Şi îi invit la microfon pe toţi. A avea ca interlocutori politicieni nu e atât de uşor. Pentru că ei nu ştiu să facă delimitarea între opinii şi persoane, atacă persoana şi nu ideile. Dar se pare că unii nici nu au idei.

- Cum sunt politicienii priviţi de aproape, din intimitatea lor, există o diferenţă între imaginea propagată de media şi felul cum sunt ei de fapt? De ce este atât de vulgară şi incultă clasa politică din Republica Moldova?

- De 24 de ani văd o continuă vânzoleală. Minciuna, trişarea, promisiunile fără acoperire, alianţele conjuncturale, războaiele politice jucate, aranjamentele de culise ş.a. de asemenea fac parte din cotidianul dramatic al societăţii moldovene. Ar fi bine să ne gândim la modelul politic suedez, care poate fi o variantă de urmat pentru Moldova. În Suedia politicienii nu au privilegii şi nici imunitate, cu alte cuvinte nu sunt mai presus de ceilalţi cetăţeni ai ţării. Şi tare îmi doresc să trăiesc ziua când politicienii vor deveni un model de respectare a legilor.

- O întrebare despre secretele tale profesionale, Valentina. Ai o capacitate de muncă uriaşă, produci câte 5-6 interviuri pe săptămână, uneori şi mai mult, câte 3-4 pe zi, le pregăteşti în avans, profitând de deplasările pe care le faci sau vânând împrejurarea favorabilă. Cum reuşeşti să faci faţă acestui stres? Nu intervine o anumită lehamite, un sentiment al inutilităţii, cu atât mai accentuat cu cât lucrurile nu par să se schimbe în Moldova?

- Nu, nu am acest sentiment. Pentru că cei care urmăresc Europa Liberă sunt mai atenţi la ce şi cum se spune aici, decât în altă parte. Mulţi mi-au zis că sunt convinşi că, atunci când se vorbeşte la Europa Liberă, ceva se transformă, se schimbă. Şi pentru că sunt mulţi cei care tratează Europa Liberă cu respect, eu voi continua să muncesc cu maximă responsabilitate şi cu respect faţă de cei care ne caută ca pe o sursă credibilă.

- Ai călătorit recent în Statele Unite, ai cunoscut românii, inclusiv basarabenii din diaspora de peste Ocean, dar şi din ţările vest-europene. Cum ţi se par ei?...

- Am pregătit mai multe emisiuni cu moldovenii aflaţi în străinătate. Motivele plecării diferă, aşa cum şi sentimentele lor faţă de ce au lăsat în urmă sunt amestecate, chit că majoritatea pot fi circumscrise enunţului „Adio, dar rămân cu tine”. Cei din afara graniţelor sunt foarte buni în ceea ce fac. Ei s-au împrăştiat pe tot globul pământesc, pentru o viaţă mai prosperă, dar apoi, direct sau indirect, au pus şi pun umărul şi în acest moment la dezvoltarea economiei ţărilor de adopţie. Cei din străinătate au umplut lumea cu dorul, ambiţia, lacrimile şi succesele lor. Acolo, ca şi aici, sunt oameni buni şi foarte buni, dar şi oameni care mai au multe de învăţat la capitolul CULTURĂ.

Există moldoveni care au fost în America şi s-au întors acasă, moldoveni care au ajuns în America şi au rămas peste Ocean, hotărâţi să-şi deseneze altfel viitorul, şi moldoveni care visează să calce măcar o dată în viaţă pe pământ american sau să se stabilească acolo definitiv. Cu toate că sunt la mii de kilometri depărtare de ţară, într-o lume complet diferită, cei pe care i-am cunoscut eu oferă un extraordinar exemplu de viaţă. Există un val din tânăra generaţie care se afirmă în domeniul academic, în cel financiar-bancar sau în afaceri şi tot mai mulţi moldoveni sunt angajaţi de firme şi instituţii americane. Spre deosebire de cei din ţările UE, care muncesc mai mult în construcţii sau ca îngrijitori în familii.

- Se pare că în Occident, confruntaţi cu alte reguli, cu un alt mod de viaţă, compatrioţii noştri se adaptează rapid, sunt destul de competitivi în meseria lor. De ce nu reuşesc să-şi pună în valoare aceste calităţi la ei acasă, ci doar în străinătate, este mediul nostru atât de nociv, atât de descurajant?

- Aceşti oameni, care au ales calea pribegiei, plâng şi zâmbesc, dar mereu încearcă să facă ceva bun pentru ei, precum şi pentru familii străine ori pentru firme italiene, germane, portugheze. Ei sunt de neclintit în faţa drumului, greu uneori, pe care şi l-au ales. Mulţi ar reveni acasă... dar Moldova e o ţară coruptă, o ţară captivă.

Şi totuşi... nu e totul pierdut. Dorinţă şi curaj să fie.

▣

Ştefan Gorda,
diplomat

„Lucrul care m-a făcut să am o satisfacţie ca om şi cetăţean este remarcabila campanie a jurnaliştilor de la postul Europa Liberă prin localităţile Moldovei. Aşa ar trebui să facă mai multă lume, mai ales partidele, mai ales vara, mai ales când nu-s alegeri. Pentru că 80% din comunicarea publică eficientă e să asculţi şi doar 20% – să vorbeşti ori să dai indicaţii...”

Galina Voleanschi:
„Nu poţi face politică fără respect pentru alegător şi fără dragoste de ţară”

- Stimată doamnă Galina Voleanschi, aţi fost, în calitate de şef al Oficiului teritorial Soroca al Cancelariei de Stat, dar şi ca cetăţean al urbei, unul dintre invitaţii la dezbaterea organizată la Consiliul Raional Floreşti cu ocazia campaniei „AICI este Europa Liberă”. Un eveniment memorabil – cel puţin pentru mine ca moderator. Dezbaterea a demarat ceva mai greu, apoi am constatat cât de nemulţumită şi cât de „nevorbită” e lumea, cât de dornici sunt oamenii să-şi spună necazurile, să critice puterea locală şi cea centrală. Deşi a durat circa două ore, cred că am mai fi avut combustie pentru alte 3 ore de discuţii. Credeţi că această întâlnire a produs efecte?

- A fost o dezbatere interesantă şi necesară. Radio Europa Liberă a oferit cetăţenilor şansa de a veni faţă în faţă cu autorităţile locale, pentru a le spune despre cum văd ei (cetăţenii) guvernarea, care le sunt aşteptările, dar şi a le propune soluţii. Din păcate, nemulţumirea oamenilor este atât de mare, încât mai puţin s-a vorbit despre soluţii, accentul fiind pus pe revolta împotriva indiferenţei şi incompetenţei primelor persoane din administraţia locală.

La nivel local, cred eu, principala problemă este dezinteresul autorităţilor faţă de cetăţeni, faţă de viaţa şi faţa urbei şi a raionului.

În ce priveşte comportamentul administraţiei publice locale, probabil nu putem vorbi despre efecte vizibile ale acelei dezbateri. Îmi pare rău să constat acest lucru, dar nu ştiu ce ar trebui să se întâmple ca autorităţile locale din Floreşti să facă altceva decât vorbărie şi combinaţii asemeni celor de la jocurile de noroc. Activitatea majorităţii aleşilor locali se limitează la înlocuirea unor şefi cu alţii, la împărţirea oamenilor în „ai noştri” şi „ceilalţi”. În oraş drumurile devin tot mai rele, iluminatul stradal dispare şi acolo unde mai era, şi iarna parcă nu va veni niciodată. Nu există nicio decizie la nivel local privind pregătirea către perioada rece a anului, nicio acţiune în vederea pregătirii blocurilor locative către acest anotimp. Doar declaraţii, declaraţii...

Şi oamenii sunt tot mai nemulţumiţi: de sărăcie, de tarife, de politică, de întunericul de pe stradă, de acoperişul blocului care curge, de scara nemăturată etc. Observaţi că am enumerat problemele exact cum le abordează oamenii, fără a selecta ce este a administraţiei şi ce este a cetăţenilor. Pentru ca orăşenii să facă diferenţa este necesar ca autorităţile să comunice cu ei, aşa cum aţi făcut-o Dvs. în cadrul campaniei „AICI este Europa Liberă”. Dar, probabil, primarul nu a dorit sau nu a avut capacitatea să însuşească această lecţie. Nu există înţelegerea că autorităţile locale trebuie să comunice şi să acţioneze de comun acord cu cetăţenii. Iar oamenii, pentru a deveni cetăţeni activi ai urbei, au nevoie de mai multe imbolduri de genul celui din cadrul campaniei Dvs. Nu este suficientă o singură intervenţie. Chiar e nevoie de cineva care, ca şi Europa Liberă în vara acestui an, i-ar aduce pe oameni faţă în faţă cu primarul, preşedintele raionului, consilierii locali, pentru ca, după ce vor fi expuse toate nemulţumirile şi revendicările, să se ajungă la înţelegere şi cooperare.

- Au participat la dezbatere şi doi primari: două mentalităţi diferite, două moduri diametral opuse de a se manifesta şi reacţiona: Feodosia Bunescu din satul Băhrineşti – o campioană în ce priveşte implementarea proiectelor europene în localitatea sa –, şi Valeriu Ceapa, ales de curând edil-şef al oraşului Floreşti pe listele partidului lui Renato Usatîi. Dacă doamna Bunescu a reclamat inerţia administraţiei raionale, văzând-o ca pe o verigă „moartă”, complet inutilă – pentru că nu-i ajută pe primarii din sate în încercarea lor de a găsi finanţări externe –, dl Ceapa, din contră, s-a arătat sceptic şi chiar ostil faţă de înnoiri, a blocat investiţiile străine – mă refer la construirea unei staţii de epurare a apei la Floreşti cu fonduri germane. I-aţi reproşat şi Dvs. noului primar lipsa de cooperare, închistarea, judecăţile simpliste, chiar discriminatorii. Cum e posibil să avem oameni atât de diferiţi în fruntea unor administraţii locale, deşi problemele sunt aceleaşi?

- La alegerile locale din vara acestui an „fenomenul” Renato Usatîi a marcat mai multe localităţi din ţară. De mult timp se vorbea că sărăcia adevărată şi deznădejdea sunt cele mai pronunţate în oraşele de reşedinţă ale centrelor raionale. Acolo unde industria s-a pulverizat şi niciodată n-a fost dezvoltată agricultura. Oamenii au rămas fără surse locale de existenţă, din acest motiv şi rudele apropiate le-au plecat în căutarea altei vieţi. Centrele noastre raionale s-au transformat în „centre de plasament” al oamenilor disperaţi şi săraci. Credeţi că floreştenii l-au votat pe actualul primar?... Ba deloc. Ei l-au votat pe Renato Usatîi, care a venit cu concerte şi punga cu bani. Acele concerte care măcar pentru puţin timp le-au adus oamenilor amărâţi un sentiment de bucurie, şi acei bani care le-au permis să-şi acopere câte o necesitate care mocnea

de mai mult timp. Aşa s-a realizat transferul de imagine de la Renato Usatîi la Valeriu Ceapa, despre care lumea nu avea nicio idee, şi ne-am pomenit în fruntea primăriei cu cineva care nu are închipuire ce şi cum trebuie să facă. Şi nici nu vrea să ştie.

În ce priveşte staţia de epurare despre care aţi întrebat, aceasta e o temă deja uitată la Floreşti. Nimeni nici nu-şi aminteşte că doar cu câteva luni în urmă a existat o asemenea oportunitate pentru oraşul nostru. Oamenii s-au obişnuit să trăiască în mizerie...

Cu Băhrineşti e o altă poveste. Doamna primar, Feodosia Bunescu, se consacră în totalitate satului şi sătenilor. Chiar recent, pe 31 octombrie, am fost invitată la deschiderea grădiniţei de copii din sat, care a fost renovată din banii oferiţi de România. La acea festivitate am fost martor cum doamna primar îi povestea directorului de la FISM despre planurile sale în privinţa galeriei şi blocului al doilea al grădiniţei, unde vrea să facă o cantină modernă şi un incubator de afaceri pentru femeile din sat. Sunt sigură că o să reuşească, fiindcă ştie a şi-i face aliaţi pe săteni, pe finanţatori, pe colegii din alte localităţi. Dar mai ales are viziuni asupra perspectivelor satului, asupra viitorului oamenilor care au ales-o.

Ion Sturza,
fost prim-ministru al Republicii Moldova

„Dacă tot vorbim de atitudine, e un exemplu extraordinar de implicare!

Caravana „AICI este Europa Liberă”, ajunsă în peste 20 de localităţi ale Republicii Moldova, este o radiografie a Moldovei profunde. Cu farmecul, dar şi problemele cotidiene ale oamenilor de care ar trebui să ne pese.

Acest demers jurnalistic este mai important şi mai veridic decât o sută de cercetări sociologice. Merită studiat atent şi de către cei care zilnic se tot impun ca „băgători de seamă” în popor.

Bravo, Oana Serafim, Alina Ţurcanu, Valentina Ursu, Liliana Barbăroşie şi toţi colaboratorii Europei Libere!

Se cere menţionată şi „optica” foto a lui Vasile Botnaru, curată şi sinceră, de maestru format. Sper mult ca acest uriaş efort colectiv să ajungă a fi transpus şi într-o carte, film, album foto.

Mulţumesc mult, Europa Liberă, pentru această revelaţie!”

- Metodele banditeşti de racolare politică, starea de captivitate a statului la care au contribuit politicienii din actuala guvernare, corupţia îngrozitoare, stimulată încă de pe vremea regimului Voronin, ne livrează acum trendului populist, agresiv, pro-rusesc. La Floreşti soarta primăriei a fost decisă de un număr mic de alegători, cei care s-au prezentat la urne în turul doi. De ce oamenii competenţi şi onești pierd alegerile, iar populiştii şi aventurierii le câştigă? A înnebunit electoratul, şi-a pierdut capacitatea de a raţiona?... Deşi suferă, e nedreptăţită, condusă prost, lumea e pasivă, nu crede că ar putea schimba ceva.

- Cred că ar fi incorect să considerăm că electoratul şi-a pierdut capacitatea de a raţiona. La baza votului din vară a stat tot un raţionament: acela de a schimba măcar ceva în societatea aceasta care deloc şi de mult timp nu mai corespunde dorinţelor şi necesităţilor oamenilor. Revin la cei doi primari despre care vorbeam mai devreme.

Oraşul Floreşti a fost condus prost din 2009 încoace. În această perioadă în oraş nu s-a întâmplat nimic din ce s-ar putea defini ca progres. Nici la nivel de republică nu putem vorbi de creştere. Ce ar însemna „progres” pentru omul simplu? Evident, o viaţă mai bună şi încredere în ziua de mâine. Respectiv, alegătorul nemulţumit de puterea locală şi cea centrală, care nu au reuşit să-i crească calitatea vieţii şi, mai mult, l-au lipsit de orice speranţă, a ales o a treia forţă, mizând pe faptul că mai rău nu poate fi, iar o schimbare oricum este garantată.

La Băhrineşti s-a întâmplat altceva. Doamna Feodosia Bunescu a fost realeasă pentru că a reuşit pe parcursul a două mandate anterioare să le rezolve sătenilor o mulţime de probleme, le-a demonstrat că este persoana potrivită la locul potrivit şi, împreună cu oamenii, şi-a creat planuri de viitor, a căror realizare, după părerea alegătorilor, necesită implicarea ei nemijlocită. Astfel, oamenii au mers la alegeri mulţumiţi de ce au şi cu frica de a pierde ce au dobândit, spre deosebire de multe alte localităţi.

Probabil în Moldova politicienii s-au făcut prea „raţionali”, au încetat să ţină cont de emoţiile cetăţenilor, de starea de spirit a naţiunii. Or, nu poţi face politică fără respect pentru alegător şi fără dragoste de ţară. Din păcate, e încă o atitudine străină conducătorilor noştri.

- Ce şanse acordaţi apariţiei unei noi clase politice – un PLDM reformat, eliberat de oportunişti –, dar şi lansării unor proiecte politice noi, cum ar fi cel al Platformei Civice „Demnitate şi Adevăr”, sau angajării unor politicieni cunoscuţi pentru curajul, moralitatea şi spiritul lor reformist?

- Despre lansarea unor proiecte politice noi nu cred că ar fi corect să vorbesc, eu fiind din PLDM. Sunt membru al acestui partid din noiembrie 2007, adică de la momentul formării lui. La nivel local, ca şi la cel central, prin partid au trecut mulţi oameni diferiţi. Desigur, au fost şi cei care au venit pentru un interes personal. Din păcate, tot ei au fost cei care ne-au creat probleme la anumite etape.

În ultimul timp vedem în presă declaraţii despre plecarea din partid a unor membri. Observaţi că aceste anunţuri vin de la nişte persoane care deţin anumite funcţii de conducere. Aici mai degrabă este vorba de frică, de presiuni şi de oportunism. Dar, atenţie, nu avem plecări ale unor grupuri de membri de rând ai partidului. Înseamnă că există organizaţii primare care nu cedează în faţa dezmăţului mediatic şi politic actual. Oamenii şi-au pus mari speranţe în acest partid. Şi sunt gata să lupte pentru realizarea speranţelor lor. Desigur, ar fi foarte bine dacă la această etapă am putea deveni atractivi pentru oameni ca Maia Sandu. Ar fi o gură de aer proaspăt, care multora le-ar reda elanul de altădată şi încrederea că politica poate fi şi curată. Totul depinde de calitatea oamenilor care fac această politică.

Interviuri realizate de
Vitalie CIOBANU

Pagini îngrijite de
Ruxanda DRUŢĂ

Boris Cremene

Ghinionul „ЦЕБО”

Era ora 11.00 când ceasul de pe Big Ben-ul parlamentului britanic își umflase plămânii să bată în onoarea alteței sale, dar și pentru bucuria turiștilor adunați cu aparatele lor de fotografiat. Deși nu eram turist, am pus și eu iute ochiul în ferestruica de imprimat memorii și am făcut *...clanț*. M-am uitat din obișnuință încă o dată la pantofii mei noi, proaspăt încălțați, pe urmă la poza de pe display-ul aparatului de fotografiat. Ce bine ar fi să captezi și să ții la nesfârșit stările de fericire, care vin atât de rar, m-am gândit. O luasem așa, hoinărind, să uit de tot ce mi se întâmplase. Eram în război cu toată lumea și chiar cu mine însumi. Nimic nu mai mergea, nici fericirea, nici iubirea. Înțelegeam că e omenește să mori în inima cuiva, dar totuși sunt lucruri pe care le accepți cu greu. Mergeam prin acest oraș străin și imens ca un ocean, căutând cutiile negre ale acestei prăbușiri.

Am trecut podul peste Tamisa așa, fără să realizez de ce. Mergeam și mă uitam la pantofii mei Burrbery, care mă duceau undeva într-o direcție necunoscută. Am coborât scările și m-am așezat pe una din băncile de pe chei. M-am uitat în apa râului în care mi se oglindeau picioarele și am început să-mi amintesc de primii mei pantofi.

O ușoară durere a început să se plimbe prin corpul meu, ca un strop de ploaie care se prelinge pe un geam de sticlă. Mă căpătuisem cu ei din întâmplare, pentru că îi primise tata la magazinul unde lucra, având o destinație strict nominală: pentru fiul secretarului de partid. Eram alături când venise să-i măsoare. Secretarul, încurajat de tata, trudea de zor, transpirat, să bage pantofii de marcă ЦЕБО în picioarele butucănoase ale odraslei de partid. Eu stăteam cățărat pe tejghea și dădeam nerăbdător din picioare. Aveam un gând ascuns: să nu-i vină acești pantofi niciodată în viață și cumva, printr-o minune, să-mi revină mie. Erau dintr-o piele fină de culoare maronie intens, cu găurile de la șireturi mari și botul pătrat. Se potriveau grozav la pantalonii mei cloșați cafea cu lapte, primul experiment al modei *avant-garde* realizat cu brio de Dora, o fată bătrână și meșteriță de marcă din orășelul nostru, măritată cu mașina de cusut. Așa glumea lumea despre ea.

Parcă mă vedeam cum ajung la serata de dans de sâmbătă seara, îmi scot cizmele de cauciuc, murdare de glodul primăverii, le arunc undeva în colțul garderobei, îmi pun pantofii noi și pășesc spre Alexandra, fata de care erau îndrăgostiți toți băieții din școală și mai ales odrasla de partid. Toți se opresc intimidați de stilul meu unic și de pantofii maronii de firmă ЦЕБО. Alexandra îl părăsește pe odrasla de partid cu care dansa, sare în brațele mele și rămânem doar noi doi pe terenul de dans. Eram cei mai buni dansatori din școală. Din difuzoarele de marca *Doina* răzbate vocea tenorală a lui Ion Suruceanu cu „Iubiți învățători” – http://bit.ly/1HQ9CkB

Cei care sunt vizați în cântec stau cu privirile grămadă pe noi, murmurând ca un cor madrigal: „Ce pereche, Doamne, ce pereche, curat născuți pentru facultatea de artiști”... iar eu și Alexandra, după un rond triplu, ne ridicăm sus de tot, ca doi acrobați sub cupola circului, lăsând undeva, jos, băsmăluțele lor umede de lacrimile bucuriei și pancarta cu inscripția *„Școala mea dragă începutul vieții mele nicicând nu te voi uita”*. Din urma noastră aleargă desculț, ca după un balon pierdut, odrasla de partid, strigând: „șireturile... leagă șireturile”...

Asta a fost fraza care m-a readus la realitate.

„Șireturile, leagă șireturile, doar nu vei umbla cu ei așa, băi dandanache!”, urla baritonal și transpirat șefu’ de partid.

Ce se întâmplase între timp: tata, fiind un comerciant iscusit, a găsit undeva niște ciorapi de capron și cu eforturi comune au reușit să bage picioarele odraslei în pantofii destinați mie.

Dolofana creatură stătea în picioare în mijlocul magazinului ca o jucărie *roly poly*, scâncind patetic:

„Mă strâhâhâhâhâng...”

La un moment dat șefu’ de partid s-a uitat la mine ca Prințul la Cenușăreasă, a înjurat și a zis hotărât:

„Bre, artistule, ia încalță-i tu”. Am sărit iute de pe tejghea, lăsând-o pe Alexandra suspendată ca pe un vis frumos, să salvez odrasla chinuită de papucii ghinioniști.

S-a uitat la mine cu jind, dar și cu un fel de sentiment de ușurare și mi-a mormăit:

„Să-ți dau și ciorapii?”

Până își terminase fraza eram deja în pantofi, defilând ca pe podiumul „Fashion week”.

„Ia uite, bre, parcă îs scrișii pe al tău”, comentă cu invidie șefu’.

„Ap’ dar ce facem”?, zise tata cu dublu sens, știind cât de mult visez la așa ceva și că așa pantofi nu vin de la baza centrală pentru orice muritor de rând, fie el chiar și fiul șefului de magazin. Ar fi mare păcat să-i ducă înapoi.

„Păi, ce să facem, scrie că i-am luat eu și să-i poarte sănătos al tău, că *deam* la vară e de facultate. Da’ al meu să umble în opinci, că alea încap pe orice picior”.

Nu mi-am exteriorizat sentimentele, ca să nu creadă tata cine știe ce, dar la fluturii din stomac pentru Alexandra se mai adăugase o implozie de bucurie modelatoare. Acești pantofi aveau ceva magic, pentru că, odată nimerit în ei, îmi dădeau o ținută aparte, una mai aeriană, mai demnă, mai sigură.

Până la plecarea la facultate nu am putut să mă bucur din plin de pantofii mei ЦЕБО, pentru că îi puteam încălța doar cu autorizația mamei. În ciuda tuturor argumentelor mele și a comportamentului mega-exemplar, am primit din partea ei avizul pozitiv doar de trei ori. La Paști, când au venit nașii mei de botez, de ziua mea, cât au stat oaspeții importanți, și la balul de absolvire – însă cu restricții: doar în sala festivă.

Când mi-am făcut micul bagaj să plec în lumea mare, am întrebat-o pe mama:

„Pot să iau și pantofii?”

S-a lăsat o tăcere... am crezut că voi aștepta ani de zile răspunsul ei. S-a uitat la mine cu niște ochi leiți ca ai mei, de parcă ochii mei se uitau în oglindă, și a zis cu același zâmbet cu care m-a petrecut în clasa întâi:

„Vezi tu, dragul meu, de acu’ înainte ai tu grijă când îți pui pantofii ăștia frumoși, eu doar o să mă rog lui Dumnezeu să nu-ți intre vreo pietricică în ei, să-ți chinuiască mersu’ ”.

Stăteam cu prietenul meu Sebi, poreclit Esenin din cauza văditei lui asemănări cu poetul dar și a talentului său literar, în stație, așteptând autobuzul spre marele oraș, gândindu-mă la ce mi-a zis mama, dar și la prorocirea care fusese făcută de un actor adevărat despre destinul meu artistic. Pentru că eu și Esenin, în taină, acolo mergeam, să dăm la teatru.

Prorocirea se întâmplase cu câteva săptămâni înainte de plecarea noastră. Bunicii lui Esenin mai aveau vin pe fundul butoiului și în timp ce erau în vie să pregătească roada pentru toamna care venea, am reușit să sustragem un borcan de trei litri, e drept cam cu floare deja, și să mergem cu el la hotelul din centrul raional, unde își odihneau talentele actorii veniți în turneu.

Recepționista, o mamă de vocație, tocmai îi explica la telefon copilului ei cum să încălzească ciorba să nu fie nici fierbinte, da’ nici rece. La întrebarea noastră unde stau actorii, preocupată de povara instrucțiunii gastronomice, ne-a răspuns:

„В шестом” (la numărul șase) și ne-a făcut cu mâna să trecem fără să ne mai ceară vreun act, pe care de fapt nici nu-l aveam.

Ne-am oprit la ușa cu numărul șase, smeriți și emoționați ca în fața judecății de apoi. Esenin a scuipat în palme și și-a netezit bretonul bogat, eu mi-am făcut cruce cu limba așa cum m-a învățat bunica, am repetat în gând primele rânduri ale poeziei pe care o pregătisem în caz că mă întreabă, și am ridicat mâna să bat. Esenin m-a oprit brusc și a zis:

„Eu tare vreau la WC”. După miros am găsit repede toaleta de pe coridor. Colegul meu a revenit de la WC cu o față mai senină și mai hotărât. Am bătut. De dincolo de ușă a răspuns un bas plictisit:

„Hai, dom’le, că încă nu sunt directorul teatrului și nici emerit”. Esenin m-a tras de borcan, îndemnându-mă s-o luam la sănătoasa. Dar tocmai în clipa aceea ușa s-a deschis și în prag a apărut proprietarul basului plictisit, un bărbat cât un munte, cu mustăți, cioc și burtă de director. Era îmbrăcat în capot, cum văzusem numai în filmele cu Stan și Bran. S-a uitat la noi de jos până la jumătatea lui, pentru că noi, fiind cam aschimodii, doar până acolo ajungeam, și ne-a întrebat pe cine căutăm.

Aici Esenin a dat dovadă de un curaj și o abilitate de vorbitor care m-a dat pe spate. Ce-i drept, până la un moment.

„Suntem absolvenții, dar și eminenții clasei a 10-a A și B”, a început Esenin cu o cantilenă și un timbru beliganian.

„Vă admirăm talentul de actor și am dori să vă urmăm calea grea a slujitorilor Thaliei, și dacă puteți să ne acordați câteva clipe de atenție, să ne dați o povață utilă care ne-ar îîîî .....asta... să îîîî” – aici Esenin a dat un chix, a tușit sec, ca pe urmă să se retragă cu totul.

„Aaaaaaa, am înțeles, puștiule”, a preluat basul plictisit. „Da acolo ce aveți?”

Era rândul meu să mă manifest și, fără să mă gândesc, am zis pe un ton vivace și solemn, cu o exagerată deschidere a cavității bucale.

„Vin”.

Cam la asta s-a rezumat intenția cuvântării mele, restul rămânând sub forma unui monolog interior.

„Ha, scurt și cuprinzător”, a sunat basul mult mai jucăuș.

Ne-a chemat înăuntru și, foarte excitat, a băut pentru succesul nostru, pe urmă pentru teatru și artă în general, pentru Cehov și Shakespeare separat, și pentru Mihail Franțovici, un nume care a rămas o enigmă pentru noi și pe care am dezlegat-o mult mai târziu. Mihail Franțovici fiind contabilul teatrului și omul care dădea salariul în turnee.

După ce s-a instalat în fotoliu, aprinzându-și o țigară, a continuat cu basul lui, mult mai sonor decât la început.

„Hai zi tu, puștiule, ce știi” și degetul lui de ciclop a punctat spre inima mea care bătea să evadeze.

Am ieșit în evidență făcând un pas înainte și am zis că voi recita o poezie proprie, și i-am dat drumul.

Era un poem naiv scris în noaptea de dinaintea întâlnirii:

Voi părăsi această clasă
Voi părăsi acest careu
Dar visul că-mi vei fi mireasă
Mă va întoarce-n sat mereu

Sigur că sursa inspirației era Alexandra. Maestrul m-a ascultat cu atenție, trăgând lacom din țigară.

După ce mi-am făcut programul a intrat Esenin la bătaie. Copleșit de atenția cu care am fost ascultat, a hotărât și el să recite ceva din creația proprie.

După încheierea audiției, verdictul a fost scurt și catastrofal. Maestrul, care dăduse peste cap cam un sfert de borcan până și alt sfert în timpul audiției, a zis cu un aer de profet, luându-ne în ordinea evoluării:

„Dumneata mergi la litere, că aici ești tare, ai talent, ai fler și metaforă. De teatru uită. Iar Dumneata ești un actor din născare, ești făcut pentru asta. Vei fi *June Prim* până la adânci bătrâneți”, a încheiat el, ciufulind bretonul lui Esenin.

Mergeam spre casă ca un cadavru, doar Esenin din clipă în clipă mă ghiontea și îmi amintea că mai sunt viu și că tristețea mea nu avea nicio noimă, pentru că ghicitul ăsta în drojdiile de vin e ca și cum ai scrie cu degetul pe apă.

Așezați în cârcă unul la celălalt pe propriile valize, mergeam cu Esenin spre marele oraș orbiți de soarele dimineții, care bătea ca un reflector de teatru peste fețele noastre, abia ieșite din copilărie.

Peste câteva ore intram în ringul cel mai nemilos, unde

→

Vlad Grecu

O scrisoare găsită sub Pomul de Crăciun din centrul Chişinăului

Buna ziua, Moş Crăciun.

Eu ştiu că nu exişti, dar mai mult n-am cui să-i scriu.

Aseară a telefonat mămica. Mi-a urat Crăciun fericit. A spus că la ei Crăciunul este sărbătorit pe data de 25 decembrie.

De ce la ei Crăciunul se sărbătoreşte pe data de 25 decembrie, iar la noi de Anul Nou? Habar n-am. Nu pot să-mi explice nici cei maturi. Cred că nici ei nu ştiu.

Eu nu prea bine îmi dau seama ce-i acela Crăciun şi nici n-am cu cine-l sărbători. Nu-i nimeni acasă. Numai motanul doarme pe speteaza canapelei. Am avut şi un canar, dar astă-vară l-a mâncat pisoiul. Am plâns mult atunci.

Stau singură în apartament, am închis calculatorul şi privesc la televizor desene animate. Suntem în vacanţă, dar mi-i atât de urât, încât mai bine era dacă mă duceam la şcoală. Am sunat-o pe Mihaela din clasa întâia B, dar ea mi-a zis că se duce cu părinţii la Bradul din centrul oraşului să se plimbe cu trenuţul.

Nu avem acasă brad cum aveam atunci când umblam încă la grădiniţă şi mămica îl împodobea. Odată am spart o jucărie, o maimuţă din sticlă colorată, însă mama nu s-a supărat. M-a luat de mânuţă, m-a dat la o parte să nu mă tai şi a măturat cioburile. Apoi mi-a arătat nişte globuri colorate care nu se spărgeau. Le loveai de podele, iar ele săreau ca mingea de ping-pong şi rămâneau întregi.

Acum, după ce au plecat cu toţii, am pus două scaune unul peste altul, m-am urcat pe ele şi am scos din dulap, de pe poliţa de sus, cutia cu globuri care nu se sparg. Le-am agăţat de perdele, de florile din ghivece, am vrut să le prind şi de lustră, dar n-am ajuns şi mă tem să mai pun o dată două scaune unul peste altul şi să mă sui pe ele. S-a făcut parcă mai vesel în casă, mai sărbătoreşte, însă nu ştiu ce mi-a zice tata când va veni de la serviciu.

El spune că mama mea trăieşte acolo cu un alt bărbat. Cine-i acela, Moş Crăciun? E prietenul ei, da? Şi de ce nu vine cu el acasă?

Mama lui Sănduţ din blocul nostru la fel nu mai trăieşte cu tatăl lui, ci cu un alt bărbat, şi Sănduţ îl numeşte nenea Pavel. Spune că acesta este prietenul mamei lui. Însă tatăl lui vine duminica acasă, îl ia pe Sănduţ şi ambii pleacă prin oraş. Au fost şi la film 4D, şi la Grădina Zoologică.

Şi tata are o prietenă, una urâtă, mult mai urâtă decât mama, şi la fel vine cu ea acasă.

Două zile mai devreme au fost pe la noi nanii, mi-au dăruit o căsuţă colorată de carton plină cu bomboane, şapte mandarine şi cinci banane. Nanul m-a ridicat în braţe până la tavan, mi-a spus că sunt o fetiţă frumoasă şi cuminte, şi mirosea de la el frumos, aşa cum mirosea cândva de la tatăl meu când mama era acasă.

Acum tata umblă ţepos şi miroase de la el neplăcut, a băutură. Seara mă îmbrăţişează, spune că mă iubeşte, dar are ochii trişti. Şi eu îl îmbrăţişez, însă eu îl vreau pe acel tătic de atunci, când mirosea frumos de la el. Vreau iarăşi să pună pe-o instalaţie bradul (nu ştiu cum se numeşte jucăria aia), s-o includă în priză şi Pomul să se rotească, să se aprindă două ghirlande colorate, ca în trecut, iar eu şi fratele să sărim în sus de bucurie, să batem din palme, încât să se sperie pisoiul şi să fugă în altă odaie, şi noi să fugim, ţipând, după dânsul. Să dăm drumul canarului din colivie şi el să zboare pe vârful bradului şi să cânte bucuros de acolo. Apoi mama să pună masa şi toţi patru să ne aşezăm în jurul ei şi să gustăm din răcitu-rile făcute din cocoşul trimis de bunica de la ţară. Să bem compot dulce din caise şi să mâncăm plăcintă cu vişine, coaptă de mama.

Acum fratele vine cu doi colegi de clasă, pun în ţigări ceva şi fumează la balcon. Apoi râd mult, prosteşte, încât încep să râd şi eu. M-au alungat în odaia mea, dar eu i-am văzut. Era uşa întredeschisă şi am tras cu coada ochiului prin crăpătură. Numai, Moş Crăciun, te rog mult, nu spune mamei că fratele meu fumează la balcon.

În ultima zi de şcoală a fost un matineu, eu am spus tare o poezie, tare de tot, dar n-a fost nimeni dintre ai mei să mă asculte. Un Moş Crăciun fals mi-a dat o jucărie din plastic, nu prea bună, mama îmi trimite mult mai frumoase, dar mai bine venea mama să mă asculte. Şi să se bucure cum spun eu poezia, să-mi bată din palme şi să se mândrească cu fetiţa ei, cum se mândrea când eu încă eram mică şi spuneam poezii la grădiniţă.

Moş Crăciun, nu ştiu de ce-ţi scriu toate acestea, de-oarece ştiu că nu exişti, dar aseară mi-a telefonat mama şi mi s-a părut că parcă nici nu mai era ea. Că parcă era o femeie străină care vorbea cu vocea mamei. Şi mă întreb: mai este ea oare vie acolo? Cine poate să mi-o întoarcă pe mama mea de atunci, când am stricat maimuţa de sticlă colorată şi ea nu s-a supărat?

Nu te supăra nici tu pe mine, Moş Crăciun, pentru faptul că ştiu că nu exişti. Nu te-am văzut niciodată să cobori cu sania ta din ceruri, trasă de mulţi reni cu Rudolf în frunte, cum am văzut de multe ori în filme, dar mai mult n-am la cine mă adresa şi te rog mult, mult de tot, transmite-i cumva mamei să vină acasă, să-şi lase prietenul acela acolo, n-o să se întâmple nimic cu el, căci el e mare şi... n-are nevoie de mămică.

■

→

căderea te pândeşte la fiecare pas, indiferent de ce brand îţi sunt încălţările.

Nu am arătat la nimeni pantofii mei ЦЕБО până la exa-menul de specialitate, adică proba de actorie. Eram su-perstiţios, mai ales că un asemenea accesoriu ar fi atras invidii. După ce colegii de cămin, solidari cu mine, m-au pus la patru ace, a venit şi timpul surprizei. Am deschis cu grijă valiza şi am scos pantofii care nu au mai reuşit să danseze cu Alexandra. Erau înveliţi într-un ştergar de in ţesut de bunica. I-am dezvelit ca pe un obiect rarisim şi i-am pus pe podea. Era ceva neobişnuit în vremea aceea. Un Bentley parcat între Moskvich-uri, un Ferrari oprit la o staţie PECO sau un Harley Davidson pe uliţele satului. În cămaşa neagră brodată de la Tudor şi în pantalonii mei cafea cu lapte de la Dora, m-am aşezat pe pat, am scos lingura de încălţat care venise împreună cu pantofii şi am început ritualul.

Am întins degetele piciorului stâng, lunecând gingaş în interior, am pus lingura între călcâi şi marginea pantofu-lui şi am apăsat uşor piciorul. S-a auzit un sunet tandru ca o şoaptă de acceptare. L-am încălţat şi pe cel drept, am legat strâns şireturile de piele şi m-am ridicat. Eram din nou cel din visul meu cu Alexandra la serata de dans. Pantofii mei noi mă duceau pe un drum nebănuit încă. Era primul meu examen în lumea mare, era primul nostru examen de rezistenţă.

Am intrat în sală. La o masă lungă stăteau membrii comisiei de examinare. Fumau toţi ca în „Pescăruşul" lui Cehov. M-am instalat în faţa lor şi am rostit cu o voce care venea din călcâiele de piele ale pantofilor mei, bine lucraţi: *„Grigorie Vieru, „Cămăşile!"*.

De după masa fumătorilor a răsunat o voce care a intrat ca un şarpe în urechile mele, distrugându-mi pentru un timp destinul.

„На русском, молодой человек, на русском!" (în rusă, tinere, în rusă).

Nu că aş fi avut ceva cu rusa sau alte chestii de genul ăsta. Pur şi simplu nu eram pregătit pentru aşa ceva. Era o veste de un context ireparabil. Din cauza că nu am fost la consultaţiile preventive, nu ştiam de schimbarea condi-ţiilor examenului de admitere. Nu am fost anunţat nici la comisia de înmatriculare că anul acesta cursul de actorie e în rusă... Secunda în care trebuia să iau o decizie a durat un secol. Aveam sentimentul că totul s-a ruinat şi că ni-mic nu mai are sens. Aerul îmi intra cu greu în plămâni. Am ridicat capul neputincios şi am privit peste perdeaua de fum unde stătea plutonul care avea să mă execute. Mă gândeam la Alexandra, iar din stolul de fluturi din stoma-cul meu un nod imens s-a ridicat în gât. L-am ţinut cu forţa acolo. Eram un început de bărbat şi nu cădea bine să plâng.

Cu aceeaşi demnitate cu care m-au adus, pantofii mei de la tata m-au scos din acea sală străină mie, din faţa unor oameni care fumau şi vorbeau de ale lor, fără să aibă habar de lovitura pe care o dăduseră unui vis fraged, năs-cut din castitatea văilor şi a livezilor de cireş, unde citeam în taină *Chira Chiralina*, prima carte românească adusă de unchiul meu de la Bucureşti.

Eram şi eu la fel de străin cum erau şi pantofii mei în lumea pantofilor din jur. Primul nostru faliment.

Profeţia cu ghicitul în drojdii de vin, aşa cum am presu-pus, nu s-a adeverit. Totul a fost de fapt invers.

Esenin a picat la actorie şi a intrat la litere, devenind un scriitor pe care îl admir, iar eu, mulţi ani mai târziu, m-am făcut actor.

La anul doi iubita mea mi-a făcut cadou o pereche de pantofi Clarks, pe cei vechi, încă într-o stare destul de bună, i-am dus tatei. În toamna aceluiaşi an tata a murit, rugându-ne să fie înmormântat în ei...

O ploaie măruntă începu să se aştearnă peste râul Ta-misa, deformând oglinda apei cu imaginea pantofilor mei noi. Nu m-am grăbit să plec. Mi-am tras peste cap gluga de la geaca impermeabilă şi am luat-o la pas lent. Când am ajuns la mijlocul podului, aproape că nu mai era nimeni în jur. Am aprins o ţigară şi m-am uitat pe partea de vis-à-vis. Unicul ins rămas pe pod era cimpoierul scoţian. Cânta ceva duios şi pasional. După ce şi-a terminat cântarea, am stat aşa pentru câteva clipe unul în faţa celuilalt. Apoi am trecut strada şi i-am dat zece lire. Am fumat pe rând din ţigara mea ca doi vechi camarazi de arme, pe urmă am plecat. Ploaia îmi mângâia faţa, iar din spate, ca o rază de soare întârziată, mă încălzea doina cimpoierului scoţian.

■

O nouă carte de versuri de Igor Ursenco

poэtic incorэct, Editura Rafet, 2015

Editura Rafet a scos recent în tipar al patrulea volum de poezie semnat de Igor Ursenco, fixînd o nouă direcţie lirică personală menită să reînnoiască periodic *analogia, convenenthia, sympatheia, emulatio şi signatura* din hermeneutica sacră a culturii. Din cele 1624 de manus-crise participante la concursul Festivalului Internaţional de Creaţie „Titel Constantinescu" (Rîmnicu Sărat, ediţia VIII, 2015), placheta *poэtic incorэct* a cîştigat „Marele Premiu".

Igor Ursenco (9 februarie 1971) este poet, prozator, culturolog, jurnalist de opinie şi traducător poliglot, des-cendent pe linie maternă din dinastia nord-basarabeană a cărturarului Marcu Văluţă, director al publicaţiei interbeli-ce „Cuget moldovenesc" (1932-1944). Pînă acum a semnat alte 10 titluri de carte în varii genuri literare, printre care *Kaïros Moldav* (2012), *Monstrul Spaghetelor Zburătoare* (2012), *S.T.E.P.* (2011), *EgoBesTiaR* (2011), *Teo-e-retikon* (2009) şi *Lωgωs*, tatăl meu : mama mea *Iμagω* (1997). A mai obţinut alte nominalizări şi premii literare (naţionale, regionale şi locale) pentru proză, poezie şi eseu.

Întemeietorul şi promotorul activ al metodei artistice integratoare cunoscute sub numele de *eres arhetipal,* Igor Ursenco e considerat a fi totodată agentul catalist al *semiosofiei* (Răzvan Ţupa), înţeleasă ca „mişcare pneumatică a textului".

Încă de la cartea sa de debut scriitorul celebrează alteritatea heterotopică, avansînd şi teoretizînd termeni precum „egregor cultural", „terrarism semantic", „lirică pneumatică", „apopto-sium" şi „crepitudine".

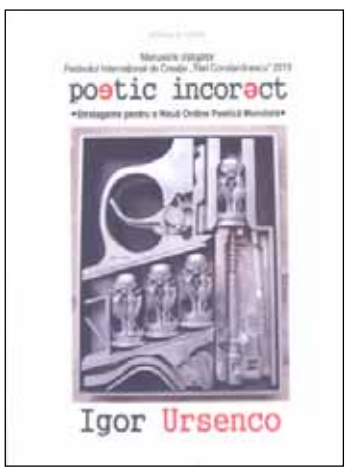

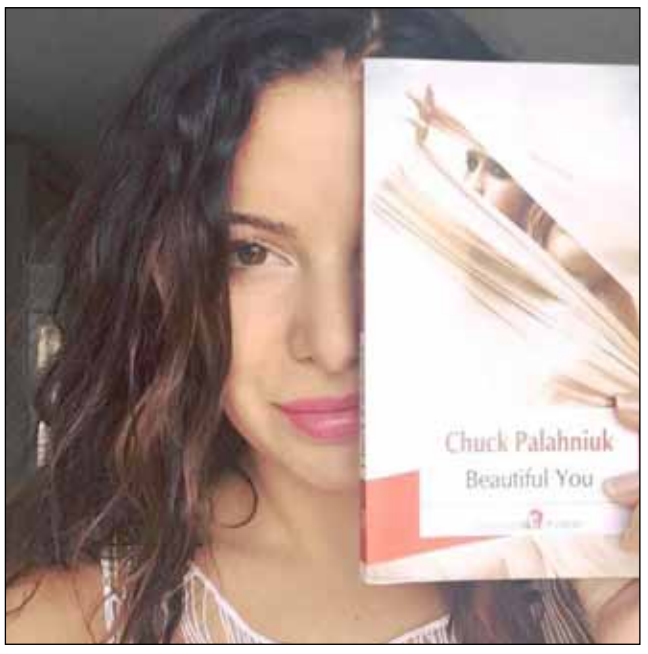

Rusanda Cojocaru

Geamuri aburite

- Bună seara, unde mergem?

Are şapcă de şmecher pe cap, ţigara o ţine cu vârful degetelor prin geamul întredeschis, în maşină miroase a shaworma şi plictiseală. Muzica e dată tare şi sunt câteva sticle goale de Cola. Este el, *taximetristus urbanus ingustus smecherus*. Şi eu, domnişoara misterioasă, la cale de seară, prin Bucureşti.

- Şefa?

Aia sunt eu.

- Dudeşti colţ cu Vlad Judeţul, vă rog. Mersi.

- Fratee, cum şi-au găsit să iasă la ora asta toţi odată prin oraş. Mai staţi şi voi acasă, fraţilor! Băă...

La radio intră buletinul de ştiri. Ceva despre miniştri noi, candidaţi şi nume vehiculate.

- Ce miniştri, frăţică, păi ăştia-s miniştri? Ăştia ne face pe noi săraci, trăi-ţi-ar, ne face necăjiţi vai de capu' nostru, şi ei trăieşte în palate şi se-ndoapă... nijte nesimţiţi! Apoi deschide geamul, aruncă ţigara şi scuipă, în semn de protest, împotriva nesimţirii celor de la putere.

***

Are rost să-i spun? Că la Chişinău totul e mult mai grav la nivel politic. Că suntem la baza piramidei lui Maslow acolo şi că ne zbatem să prindem o gură de oxigen de la suprafaţă. Că sunt unul din cei mai mari fani ai democraţiei şi totuşi alegerile de la Chişinău mă oripilează, pentru că nu mai ştiu cu cine să votez. Că de ani şi ani îmi dau votul doar împotriva cuiva, că suntem 4 milioane de oameni care ne mulţumim de atâta timp cu „răul mai mic" şi că asta începe să doară pe sub piele. Că asta lasă urme, ca nişte vânătăi, care se transmit peste generaţii?

***

În cei 9 ani de când locuiesc la Bucureşti, au fost multe călătorii cu acest specimen, *ingustus smecherus*. De asemenea, au fost unii taximetrişti din alte specii care mi-au dat lecţii valoroase de viaţă, lecţii de istorie, de morală.

Printre ei, mulţi şi-au expus părerea apropo de Basarabia din cauza sau datorită faptului că sesizau accentul meu. Mult timp am vrut să fiu uniformă, o formă primitivă de a te simţi acceptat în societate, şi atunci încercam să zic puţin, clar şi hotărât. Cel mai dificil era când pronunţam ceva cu L, de exemplu Lukoil. Acolo se simţea automat de unde vin, în dulceaţa de pe cerul gurii. Şi după Lukoil, furtuna:

- Aaa, da' nu sunteţi de la noi! Sunteţi de peste Prut?

- Ehehe, basarabencele astea, sucesc mintea oricărui bărbat! Ana Lesko, Tanti Ludmila, ohoho!

- Şi, vă place aici la noi?

- Cum e, dom'le, la voi, e aşa sărăcie cum se zice?

- Ei, ce basarabeni, ce moldoveni, tot de-ai noştri sunteţi.

- Eu cred că trebuie cât mai mulţi de la noi să se căsătorească cu fete frumoase de la voi, şi HOP şi Unirea!

***

Au trecut anii, nu mi-am mai dorit să fiu uniformă şi mi-am acceptat accentul, acesta mă defineşte şi mă colorează frumos. E plăcut să fii basarabeancă la Bucureşti, eşti complimentată, eşti socotită din start o femeie frumoasă, care găteşte gustos şi care se îngrijeşte. Şi asta nu poate fi decât un avantaj, dacă priveşti din unghiul potrivit.

Basarabenii sunt aici tinerii care se zbat, care au reuşit, pe care nu-i opreşte nimic, pentru că ei deja măcar o dată s-au rupt din zona lor de confort şi au luat-o de la început. Aud tot mai des de medici, actori, cântăreţi basarabeni lăudaţi în diverse cercuri ale societăţii.

O dată la 2-3 luni plec acasă, la Chişinău. Într-o seară m-a luat un domn taximetrist mai în vârstă, cu păr alb, care avea o Volgă curată şi îngrijită. Dacă psihologii spun că sufletul nostru e simbolizat de casa noastră, atunci sufletul lui era Volga asta lustruită şi iubită. M-a auzit vorbind la telefon pe drum, şi mă tot analiza prin oglinda retrovizoare. La coborâre, îmi spune, cu jumătate de voce:

- Sângură sânteţ' di la România?

- Nu, sunt de aici, dar locuiesc la Bucureşti.

- Cum adică, di aişi?

- De aici, din Chişinău. Am locuit aici până la 19 ani, apoi am plecat.

- Da? Şi frumos grăiţ... Aieştia di la noi nu grăiesc aşa frumos... parcă şi limba-i mai frumoasî. Tari frumos.

Ce să-i spun?

Că pentru mine graiul lui e cel mai frumos şi cel mai dulce?

Că atunci când îl aud mi se face dor de bunica şi de mirosul ei de pâine proaspăt coaptă?

Nu, îi mulţumesc şi cobor. Şi ştiu sigur, cuvintele astea nespuse se acumulează, se acumulează, şi peste ani nu le voi mai putea ţine captive. Vor izbucni violent, vor răsturna puterea în mine şi mă vor face captivul lor.

***

Peste alte 2-3 luni, acelaşi oraş, altă maşină galbenă. Karma Taxi.

- Bună seara, mergem la Buiucani, vă rog, pe Deleanu.

Niciun răspuns. Cred că nu m-a auzit.

- Scuze, m-aţi auzit?

- *Da poneal ia, Deleanu*. (*„Am priceput, Deleanu"*.)

- Deci înţelegeţi ce spun?

- *Ne gavariu ia po moldavski*. (*„Nu vorbesc moldoveneşte"*.)

M-a înţeles perfect, şi totuşi mi-a răspuns în rusă. Îl rog să oprim la un bancomat. Înţelege, opreşte. Eu se pare că vorbesc simultan două limbi diferite, una de stat şi alta păsărească, el vorbeşte într-a treia, şi totuşi ne înţelegem de minune. E aproape un miracol al naturii ce se întâmplă.

Peste un timp, nu mai poate şi îmi aruncă o întrebare:

- *Vy iz Rumynii?* (*„Sunteţi din România?"*)

- Nu, sunt de aici, dar locuiesc la Bucureşti.

- *A chto vam tam nravitsea? Ani je takie bednye!* (*„De ce vă place acolo? Ei sunt atât de săraci!"*)

Cum să-i explic unui om care trăieşte într-o ţară imaginară, cu hotar desenat cu creta de nişte năzbâtioşi, care-i diferenţa dintre sărăcia lui şi sărăcia din România? Că în România există drepturi, pensii, salarii, exista investitori, există viitor, există o masă de oameni care se alertează dacă ceva nu e bine şi cere răspunsuri la întrebări? Nu, să nu o idealizăm, nu e în niciun caz în poziţia ideală, dar totuşi, România are o poziţie. Iar noi ce facem, ne jucăm cu cretă colorată pe hotar şi inventăm limbi păsăreşti? Ne ascuţim orgoliile unul împotriva altuia ca să câştigăm ce, încă o bucăţică din sărăcia celuilalt? Ne împărţim înapoi în triburi, când ar trebui să fim uniţi, acum mai mult ca oricând?

Geamurile se aburesc, acceleraţia e apăsată tot mai agresiv, se enervează şi el pe răspunsurile mele, şi eu pe întrebările lui. Undeva în mintea mea naivă chiar încă sper că pot să-l conving de ceva, să-l fac să realizeze cât de ridicol e. Ca un nativ dintr-un trib, în era telefoanelor mobile, care încă trimite mesaje cu fum ca să poată comunica, aşa se ţine şi el de bucăţica lui de istorie pe care crede că o ştie şi de limba lui, cea mai - cea mai dintre toate. Da' poate limba mea e cea mai cea mai dintre toate? Când am încetat să ne mândrim cu cine suntem?

- *A pocemu vy ne ostanitesi tam? Chto vam zdesi nado? Idite v vashu Rumyniu!* (*„Şi de ce n-aţi rămâne acolo? Ce căutaţi aici? Plecaţi în România voastră!"*)

E o declaraţie de război asta, căreia nu am ce să-i răspund. Suntem într-un taxi galben, doi oameni maturi care, ca nişte copii de grădiniţă, încearcă să-şi împartă jucăriile şi nu reuşesc. El îmi spune să plec la altă grădiniţă, că aici e teritoriul lui şi mă spune lu' mama. Grădiniţa însă e românească, iar pe jucării scrie „Made in EU". De-a ce ne jucăm, de fapt?

Dacă Franz Kafka s-ar fi născut în Basarabia, ar fi scris de două ori mai multe cărţi.

***

Înapoi la Bucureşti, această a doua casă, cu geamurile mai curate, unde mă pot relaxa. Aici sunt „basarabeancă", „moldoveancă", mai sunt câteodată „rârâita", dar nimeni nu-mi spune forţat ce să fac şi încotro s-o apuc. Aici simt că societatea mă lasă pe mine să decid ce e mai bine. Să greşesc, să trag concluzii şi poate chiar să schimb ceva, pe undeva.

Poate că mai sunt zile când mi-e dor de prima mea casă, de oamenii mei dragi, de familie şi de prieteni, de dormitul pe cuptor la ţară şi de plăcintele cu bostan. Atunci înţeleg că timpul nu poate fi dat înapoi, timpul este unidirecţional şi ai de ales doar dacă vrei să ţii pasul sau vrei să fii lăsat în urmă.

Din când în când, când am nevoie de un semn ca să ştiu dacă sunt pe drumul cel bun sau nu, dacă am noroc, se mai aprinde un bec verde, se mai deschide o uşă şi mai aud o voce:

- Bună seara, unde mergem?

▣

Rusanda Cojocaru: Locuiesc în Bucureşti de 9 ani, am studiat Ştiinţele Comunicării, sunt PR de meserie şi inventatorul Bookletta, geanta pentru carte. La 18 ani am publicat o carte de versuri, *Culorile mele*, Editura Prut Internaţional, 2005 (a obţinut premiul Debutul Anului, al Uniunii Scriitorilor din Moldova, secţiunea Poezie). Sper să urmeze încă una, cât de curând. Numele meu e dat de tatăl meu, Gheorghe, după personajul Rusanda, din *Frunze de dor*.

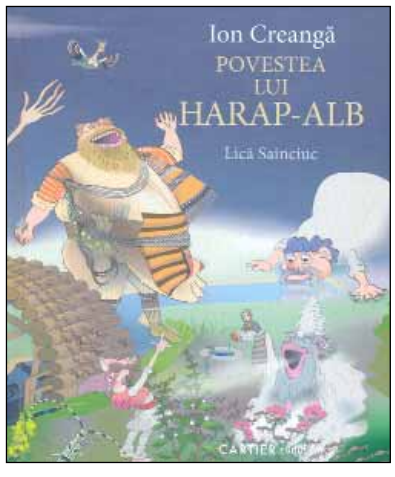

Ion Creangă, ***Povestea lui Harap-Alb.*** Adaptare şi desene de Lică Sainciuc (colecţia Cartier codobelc). Proiect editorial cofinanţat de Administraţia Fondului Cultural Naţional, 128 pag.

Tudor Cojocariu

Generaţia protestelor

Acum, când scriu acest articol, întreaga Europă îşi plânge morţii. Aseară am aflat de masacrul teroriştilor islamişti împotriva naţiunii franceze, în care au fost ucişi şi doi tineri români. Asta după ce, acum trei săptămâni, a ars clubul bucureştean Colectiv, cu tot cu oamenii din el. Catastrofa a luat deja 56 de tineri români, iar alte câteva zeci se zbat între viaţă şi moarte. De fapt, s-ar putea ca până în momentul în care veţi citi aceste rânduri, bilanţul să arate şi mai înfiorător. Numai conştientizarea acestui fapt, precum şi sentimentul de neputinţă în faţa unei calamităţi cauzate de ignoranţa şi lăcomia umană, ar trebui să ne dea fiori. Oricine ar fi putut fi acolo, în acel subsol lugubru, populat cu de 5 ori mai mulţi oameni decât permitea legea. Privind din această perspectivă, ne dăm seama că întrebarea corectă pe care ar fi trebuit să şi-o adreseze proprietarii barului, dar şi birocraţii care le-au eliberat arbitrar autorizaţiile de funcţionare, nu este *oare de ce?,* ci *când?* Oricine dintre noi s-ar fi putut afla înăuntru. La fel cum oricine dintre noi şi-ar fi putut pierde acolo pe cineva drag.

Partea şi mai proastă este că, în continuare, asemenea tragedii pot avea loc oriunde, oricând. Singurul lucru care ar putea preîntâmpina astăzi o nouă nenorocire similară este ca toate încăperile „închise”, mai ales cele de prin subsoluri, să fie închise. Pur şi simplu. Asta pentru că foarte puţine dintre acestea, inclusiv şcolile şi grădiniţele, au autorizaţii eliberate de Inspectoratul General pentru Situaţii de Urgenţă. Partea bună este că aici, în România, au fost deja începute demersurile pentru rezolvarea acestei probleme. De cealaltă parte a Prutului, însă, singura lecţie care a putut fi învăţată a constat în demararea unor controale prin cluburile din capitală. Dar nu e foarte clară soarta celor închise temporar, câţi patroni vor fi pedepsiţi şi care vor fi măsurile preventive care vor fi luate ulterior.

Am scris despre lucrurile de mai sus pentru că anume acestea fac agenda publică în România din ultimele săptămâni. Deşi sunt chestiuni care nu ne afectează, deocamdată, în mod direct, atât eu, cât şi apropiaţii mei, am trăit cu toţii aceste momente dramatice alături de victime, de familiile lor şi de protestatarii care tocmai au răsturnat un guvern ipocrit şi iresponsabil. De altfel, ne-am numărat, împreună cu soţia şi cu fiul de numai opt luni, printre aceştia din urmă. Protestele sunt, pe aici, foarte frecvente. Şi, la fel ca şi în RM, sunt legate în principal de acţiunile guvernului.

Guvernele, ţinte sigure ale protestatarilor

Ţin minte că tot guvernul, cu tot cu politrucul din fruntea lui, fusese ţinta noastră acum exact un an, când românii din afara graniţelor fuseseră împiedicaţi să voteze la prezidenţiale. Nu vom uita niciodată acel protest din faţa Ministerului Afacerilor Externe, pentru că a fost, chiar dacă nu „s-a numărat”, primul protest al fiului nostru. Ne-am întâlnit acolo cu multă lume bună, unii dintre ei cu copiii după ei, iar seara, surorile mele, stabilite şi ele de multă vreme în Bucureşti, ne-au spus că ne-au văzut la televizor. Ne-au mai văzut, după aceea, de încă cel puţin trei ori, pe toţi trei. De două ori la proteste antiguvernamentale şi o dată la un marş „Fără Borduri”, dar pentru trotuare accesibile tuturor categoriilor de pietoni. Inclusiv pentru părinţii cu copii, ceea ce ne interesa în mod direct. De fiecare dată, am simţit o senzaţie de comuniune şi solidaritate, care rămâne unul dintre motivele pentru care am protesta oricând pentru o cauză nobilă şi de interes general.

Privind şi mai mult înapoi, dar nu foarte departe, cam prin 2006, realizez că protestele mi-au definit, la fel ca şi altora din generaţia mea, modul de a fi şi de a înţelege lumea. Trăiesc de atunci, din 2006, când am devenit bursier al statului român, într-o *cultură a protestelor*. Şi nu pentru că până acum 9 ani n-aş fi participat la mişcări stradale, ci pentru că abia în mai 2006 am simţit ce înseamnă să porţi pe umeri o parte din responsabilitatea unei revolte, odată cu protestul anticomunist de la liceul pe care urma să-l absolvesc. Am tot protestat de atunci pentru nişte lucruri la care aspiram (Unire, identitate, transparenţă, democraţie, mediu, respect, justiţie, accesibilitate, vot, educaţie, libertate), precum am protestat şi împotriva altor lucruri pe care le detestam (abuz, rusificare, corupţie, aroganţă, furt, autoritarism, propagandă, ipocrizie). Am protestat împotriva mai tuturor politicienilor, dar mai ales a mentalităţii unora dintre semenii noştri, de pe ambele maluri ale Prutului.

Dar Bucureştiul rămâne, pentru mine, singurul oraş al protestelor. Deşi, chişinăuienii şi prutonistrenii, în general, au infinit mai multe motive de a se revolta împotriva a toate cele pe care le-am amintit mai sus. Dar cum să protestezi cu încredere când ştii că şansele ca protestul să nu fie furat, în momentul decisiv, de cei împotriva cărora protestezi, au fost şi rămân minime? La Bucureşti n-am avut nevoie nici de organizatori, nici de scene. Nici în 2009, când protestam împotriva regimului comunist, nici în 2012, când protestam împotriva unui guvern de dreapta, nici în 2014/15, când protestam împotriva unui guvern de stânga, cele din urmă, ambele, la fel de arogante şi rupte de propriul popor. Aici nu se pune nimeni cu voinţa populară, atât timp cât aceasta exprimă nişte aspiraţii foarte clare, nu este personificată de nişte „reprezentanţi” şi nu este deviată către nişte cerinţe inoportune. Tocmai de aceea, de ceva vreme, în România nu prea mai putem vorbi despre proteste furate. Împrumutate temporar, poate, dar nu furate. Un protest furat ar însemna ca toate energiile care l-au construit să se risipească, brusc, fără urmă. Aici, însă, protestele lasă urme adânci, chiar dacă protestatarii nu-şi ating neapărat şi de fiecare dată toate obiectivele general-acceptate.

Veşnica şi naiva reîntoarcere

Recent, aflat sub impresia acestor evenimente care m-au făcut să mă simt şi mai mult parte a societăţii al cărei membru sunt de aproape 10 ani, am fost întrebat dacă m-aş întoarce „acasă”, în RM. Ei bine, în această privinţă răspunsul meu n-a fost niciodată „Da” sau „Ba”. Asta pentru că lucrurile evoluează foarte rapid, atitudinile noastre se schimbă şi ele deseori, inclusiv din cauza vârstei, iar oportunităţile apar şi dispar mereu. Iar această abordare este comună pentru foarte mulţi dintre reprezentanţii generaţiei noastre. Văd şi acum foşti colegi de toate vârstele, proveniţi inclusiv din asociaţiile studenţeşti, care se angajează în stânga Prutului. Ei merg în instituţii de stat, în firme sau în ONG-uri, încercând să profeseze în baza studiilor absolvite după 3, 4, 5 sau chiar 6 ani în România. Unii rămân şi avansează pe scara „funcţionărească”, alţii îşi trec la CV experienţa şi emigrează în Vest, iar ceilalţi se întorc în România, privind experimentul moldav ca pe o armată prin care se bucură că au trecut, dar la care n-ar mai reveni niciodată de bunăvoie.

Şi eu, la rândul meu, am trecut printr-un asemenea experiment în 2010. Venisem pe creasta valului de optimism general, la exact un an de la revoltele din aprilie 2009. Eram o echipă de câţiva membri ai asociaţiilor studenţeşti din România, care ne angajaserăm cu toţii, care şi pe unde, în instituţiile „celei mai proeuropene ţări din lume”, judecând după cămăşile care picau rupte din mâinile demagogilor noştri de stat. Ţin minte că ţineam foarte strâns legătura între noi, ne vedeam des şi ne puneam la curent cu evoluţia vieţilor noastre. Eram o comunitate a unor tineri de 22-25 de ani, a căror ultimă grijă era legată de mărimea salariilor lor şi de avansarea în carieră. Entuziasmul, dar şi, trebuie să recunoaştem, impresia că viziunile noastre asupra chestiunilor de interes public erau singurele corecte, ne făceau să perseverăm într-un mediu în care regulile informale erau de mult făcute, arătând într-un hal pe care noi pur şi simplu nu-l puteam accepta. Organic, acestea nu se lipeau de noi.

La modul general, nu reuşeam să înţelegem de ce regulile nescrise sunt mai importante decât cele scrise, de ce trebuie să fii neapărat vechi (deşi nu neapărat eficient) pentru a gestiona procese, de ce experienţa era mai importantă decât competenţa, de ce traficul de influenţă era un lucru acceptabil, ba chiar de laudă, de ce despre unele lucruri de interes general se vorbea în şoaptă, sau de ce fiecare îl suspecta pe celălalt de te miri ce. Sigur, la modul intuitiv, înţelegeam unele lucruri, fiind ajutat şi de unii colegi extraordinar de calzi şi competenţi, deşi totuşi prea conformişti. Însă asta nu mă oprea să-mi doresc să schimb aceste norme, care funcţionau ca o plasă de păianjen. Nu ştiam de unde să încep şi nici dacă eventualele recompense meritau efortul. Cert este că, până la urmă, atât eu, cât şi unii dintre colegii mei, am părăsit, pentru a doua oară, republica. Eu, pentru că salariul de intern într-un ONG bucureştean era mai mare decât unul de consultant în Parlamentul chişinăuian, dar şi pentru că accesul la procesul decizional se făcea prin metode, după mine, inacceptabile; alţii pentru că s-au simţit ignoraţi, iar ceilalţi pentru că au simţit că-şi irosesc tinereţea într-un spaţiu închis şi sumbru.

Şi totuşi, naivitatea noastră şi experienţa întoarcerii nu ne-au şocat atunci într-atât de mult pe cât ne-ar fi şocat acum, în 2015. Asta pentru că bâlbâiala politicianistă din iarnă şi jocurile lor perverse de oligarhi şi politruci au provocat nişte reacţii profunde fără măsură şi incredibil de pesimiste. Am simţit de atunci până acum un val de negativism care m-a dezarmat. La un moment dat, pur şi simplu n-am mai găsit contraargumente. Asta pentru că interlocutorii mei aveau dreptate: cancerul corupţiei, incompetenţei şi arivismului au pătruns până în măduva tuturor sectoarelor. Printre aceşti interlocutori se numără inclusiv oameni pe care îi credeam dedicaţi pe vecie entităţii numite RM şi care, iată, de ceva vreme îşi fac bagajele. Explicaţia lor este una simplă, aceeaşi de fiecare dată: nu mai avem încredere în nimeni, pentru că absolut toţi liderii pe care îi ştim au făcut tot posibilul pentru a ne dezamăgi pe noi în timp ce se îmbogăţeau.

Sunt nevoit să admit astăzi că asemenea reacţii venite în valuri l-ar îndepărta pe oricine de orice. Chiar şi de locurile natale. De aceea, n-ar trebui să ne mire starea generală de lehamite pe care o resimţim cu toţii, indiferent de locul aflării noastre din prezent. Tocmai din această perspectivă, noi, cei care am avut, la un moment dat, şansa de a beneficia de o bursă, de un contract sau de orice altă oportunitate în dreapta Prutului, nu suntem doar generaţia protestelor, ci şi cei mai norocoşi dintre prutonistreni.

■

Tudor Cojocariu s-a născut la Chişinău şi a obţinut o bursă de studii a statului român, fiind licenţiat în sociologie şi având un master în integrare europeană. A fondat în România prima structură naţională a studenţilor originari din stânga Prutului, a coordonat proiecte civice, a fost implicat în cercetări şi a lucrat în instituţii publice din Chişinău şi Bucureşti. Din 2008 scrie articole de opinie pe propriul blog. În prezent, este ofiţer de granturi în cadrul Fundaţiei pentru Dezvoltarea Societăţii Civile.

Gânduri frugale despre doi corifei ai artei basarabene

Întâmplător sau nu, dar în acest an se *împlinesc* nişte date peste care anevoie poţi trece, dacă eşti un activ comentator al fenomenelor plastice. Pictoriţa Valentina Rusu-Ciobanu a împlinit 95 de ani, iar sculptorul Lazăr Dubinovschi ar fi făcut 105, dacă nu ne-ar fi părăsit în 29 noiembrie 1982. Despre ei doresc să vorbesc, despre ce îi apropie, dar mai ales despre ce îi deosebeşte.

Valentina Rusu-Ciobanu este acum decanul de vârstă al pictorilor de la est de Prut, iar acest fapt nu este doar unul calendaristic. E mai mult decât atît. Ea re-

de
Vladimir Bulat

prezintă mai presus de orice un anume stil de a picta, o anume scală a felului în care se face şi se percepe pictura. Desigur, nenorocirea *realismului socialist* nu a ocolit-o, după ce stagiul ei de artă din Iaşiul interbelic trebuia uitat, iar ceea ce a învăţat acolo se cerea îndreptat, corijat, dar cel mai bine – pus în surdină (*Portretul colhoznicei Ileana Bahnă din Cărpineni*, 1953, *Fată la fereastră*, 1954, *La joc*, 1956-1957, *La bal mascat*, 1957, *Ştefan cel Mare după lupta de la Războieni*, 1959-1960 ş.a.) Şi-a revenit apoi, în anii ce au urmat după 1963, definindu-şi un crez, o anume optică de a vedea lucrurile, nu fără o influenţă a *misticismului ludic* al lui Glebus Sainciuc (1919-2012) – artistul atât de subestimat, în opinia mea, de istoriografia de artă de la noi! Cuplul Rusu-Ciobanu – Sainciuc merită o analiză aparte, în sensul în care o carte devenită notorie[1] pune în ecuaţie câteva cupluri legendare de creatori şi artişti plastici, printre care Frida Kahlo şi Diego Rivera, Camille Claudel şi Auguste Rodin, Lee Krasner şi Jackson Pollock, Leonora Carrington şi Max Ernst...

Ei bine, în discursul plastic al Valentinei Rusu-Ciobanu de după 1963 se produce ruptura, lama cutezanţei a tăiat plasa ideologiei, şi în această perioadă se „forjează” *Portretul lui Dumitru Fusu* – acesta însuşi un actor de mare intensitate inovativă, de expresie subversivă cumva. Maniera picturală a artistei este colţoasă, brută, „constructivistă”, paleta este epurată, iar intensităţile, estompate. Clar-obscurul dispare treptat, făcând loc unei palete în care culoarea locală vibrează autonom, la limita frivolului, uneori cu intensităţi stranii; este întruchiparea „momentului senzorial”, după cum artista însăşi o mărturiseşte într-un interviu[2], acordat semnatarului acestor rânduri. După aceea apare o lucrare emblematică, *N. K. Krupskaya şi V. I. Lenin* (1969-1970), care a dat mari dureri de cap autorităţilor, celor care au fost pur şi simplu suprinşi de atitudinea şi ineditul situaţiei, căci Rusu-Ciobanu era de la începutul anilor 1960 învinuită că ar fi responsabilă de *„mâzgăliturі, locul cărora nu este în cadrul expoziţiilor şi muzeelor”*[3]. Aici intră în scenă Lazăr Dubinovschi, care era un înalt funcţionar în cadrul Ministerului Culturii, care decide imediata achiziţionare a acestei lucrări, pentru colecţia Muzeului de Artă, pentru care s-a „oferit preţul cel mai mare din acea campanie de achiziţii. Am obţinut preţul maxim”[4]. De fapt, s-a dorit izolarea acesteia într-un depozit muzeaul, departe de ochii mulţimii. De aici încolo cele două destine vor fi de nedespărţit: funcţionarul, burghezul şi gentilomul a luat-o sub aripa sa pe artista „renegată”, respinsă, avangardistă... Psihologic vorbind, anume aceasta a fost şansa multor artişti *nealiniaţi* ai vremii. Oameni ca Dubinovschi, pe linie oficială, şi Mihail Grecu, în mediul privat (dacă se putea vorbi despre existenţa unui teritoriu privat în acele timpuri) – au protejat numeroşi „acrobaţi”, care mergeau pe muchia tăişului, şi nu erau puţini. Studii de culturologie, din constelaţia unui Slavoj Žižek[5], ne arată cum sistemul totalitar se juca şi se hârjonea efectiv cu artiştii „modernişti”, cu sensibilităţile şi pretenţiile acestora, iar *efectul reactiv* nu întârzia să apară. *Nealiniaţii* supralicitau,

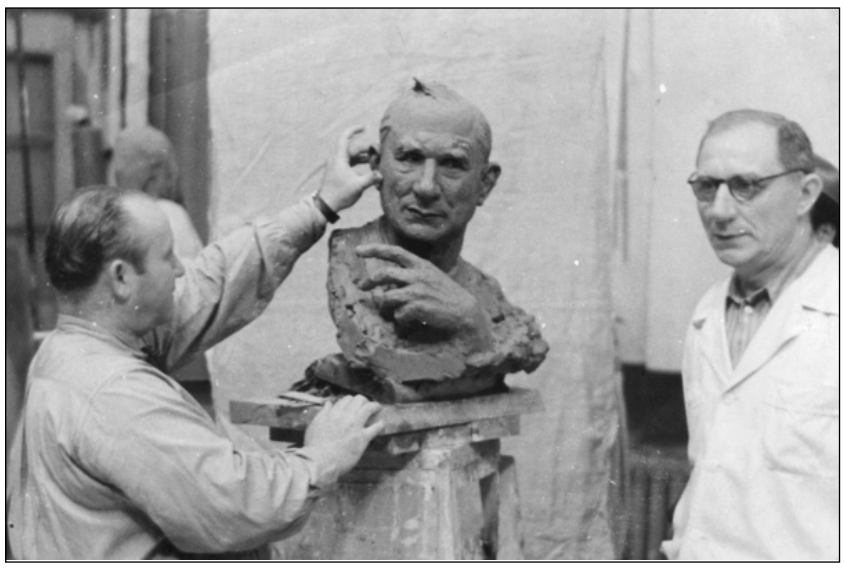

Lazăr Dubinovschi şi operatorul Eduard Tisse, 1958

vegheau părţile vulnerabile ale sistemului. Foloseau toate oportunităţile. Numai aşa putem înţelege şi accepta că a fost posibilă apariţia publică a unui tablou, în acele vremuri, ca cel denumit de Rusu-Ciobanu *Diogene sau Îmblânzitorii de lei*, sau prescurtat, *Saltimbancii* (1967) – *„Cel din mijloc e Igor Vieru, cel din dreapta e Grecu, ceilalţi sunt Sainciuc şi Dumitru Fusu.*

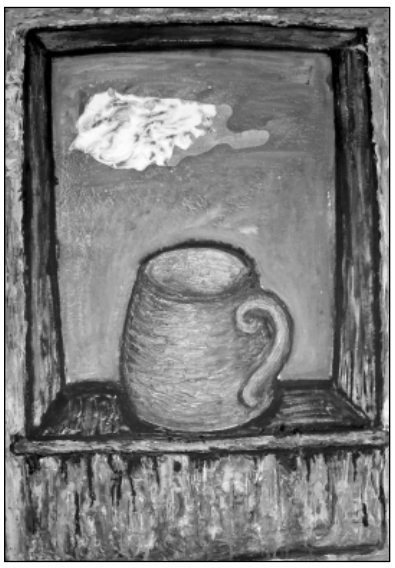

Oală pe fereastră, 1965-1966, colecţia personală a artistei.

Foto: arhiva personală: Vladimir Bulat

Ei sunt îmblânzitorii de lei. Grecu se gudură la Vieru, iar Sainciuc stă mândru cu piciorul pe leu. Dumitru Fusu, în ipostaza de Diogene, umblă cu lumânarea în căutarea omului. Astea-s nişte bancuri *de-ale mele, scorneli proprii. Fusu „murea” de plăcere să-i vadă pe ceilalţi trei că stau pe nimic, în aer, suspendaţi*”.[6] E o evoluţie aici, în ordine firească, de la un discurs declarativ, familiar, previzibil, spre un tip de afirmare care transgresează limitele unui talent comun, şi care urcă spre o gândire reaşezată pe temeiuri mature, contrabalansate de escapism, teamă, angoasă şi curaj totodată. În această cheie privind lucrurile, putem spune că actul artistic al lui Dubinovschi era comparabil cu al unui grădinar, în timp ce *bancurile* picturale ale Valentinei Rusu-Ciobanu ţintesc dexteritatea frizerului, care mânuieşte aceleaşi instrumente cu ale grădinarului, doar că la o scară mai mică. Este foarfeca fină care cizelează firele rebele, mustaţa şi barba, în timp ce grădinarul are de-a face cu arborii, boschetii şi lianele prea lungi ale viţei de vie.

Artefactele care astăzi sunt „pietre de hotar” pentru posteritate – Monumentul Eroilor Comsomolişti (ridicat în 1959) şi *Monumentul eliberării Moldovei de ocupaţia germano-fascistă* (1969) – erau pentru Dubinovschi acele „excrescenţe” ale sistemului, pe care trebuia să le îmblânzească, să le dea o formă, şi pe care să le transforme, în ultimă instanţă, într-un „obiect de artă” veritabil. În afara contextului ideologic de atunci, ele asta sunt, prin ceea ce reprezintă, adică rămân nişte forme care populează un spaţiu urban determinat, fix. Impactul lor este mai mare decât orice pictură sau serie de picturi care populează muzeele, galeriile de artă, spaţiile de expunere de orice fel. Acestea din urmă sunt spaţii închise, a căror influenţă şi impact depind exclusiv de prezenţa publicului vizitator, cunoscător sau nu, şi în lipsa cărora pictura îşi consumă energiile *semnificante* în tăcere, pasiv. *„Adevărul se află la mijloc. Este într-adevăr foarte dificil să nu vedem evenimentele aşa cum ne-o cere viziunea dominantă despre lume, dar nu este imposibil. Există metode de-a elimina prejudecăţile atunci când privim, chiar dacă prejudecăţile sunt adânc înrădăcinate în cel care priveşte. Iar faptul că există astfel de metode şi că ele sunt utilizate în prezent pretutindeni este un simptom al crizei în care se află viziunea occidentală despre lume*”, scrie Vilém Flusser în eseul său *Gestul de a picta*[7].

Ideea de bază a acestor note este că a sosit vremea să reconsiderăm în totalitate întreaga moştenire artistică a epocii totalitar-comuniste, care a constituit oarecum un *implant infam* în contextul spiritualităţii universale, creându-şi regulile, temele, ideile proprii, dar care au sucombat deja, au devenit caduce, devenind forme fără fond, iar în acea lume personalităţile, precum cele mai sus-invocate, au făcut o figură distinctă, s-au detaşat de restul plantonului şi plutonului. Astfel, putem conchide că persoanele sunt mai mult decât simplii oameni, cum populaţia nu e totuna cu un popor.

Noiembrie 2015

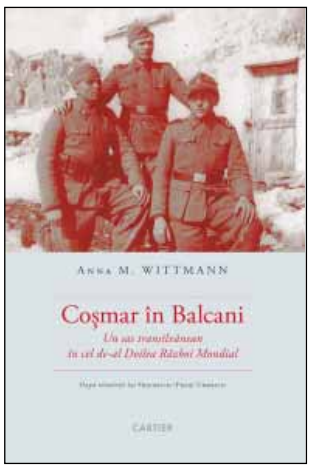

Anna M. Wittmann, *Coşmar în Balcani. Un sas transilvănean în cel de-al Doilea Război Mondial după relatările lui Friedrich (Fred) Umbrich.* Traducere din engleză de Tatiana Dragomir. Cu o prefaţă de Emil Hurezeanu (colecţia *Cartier istoric*), 448 pag.

„Dar iată, miracolul mai este posibil, în încrucişarea dintre realitate, destin, document, literatură, microistorie, istorie şi postistorie.

În cazul nostru, el se numeşte *Coşmar în Balcani. Un sas transilvănean în cel de-al Doilea Război Mondial*. Fred Umbrich s-a destăinuit doamnei dr. Anna M. Wittmann, o distinsă autoare canadiană, cercetătoare a fenomenului coloniilor penitenciare de la Auschwitz la Gulag, inclusiv în extensiile lor din istoria recentă.

Miracolul acesta este în primul rând realitate, spuneam. Un tânăr sas din Belleschdorf, Idiciu în limba română, de lângă Mediaş, este recrutat în 1943 în Waffen SS, Divizia de Vânători de Munte „Prinz Eugen”. În acest corp de armată de sumbră rezonanţă au luptat şi mai ales au murit, în Balcani, în luptele împotriva partizanilor iugoslavi, îndeosebi saşi şi şvabi din Transilvania, Banatul românesc, Ungaria şi Serbia.

Dacă partizanii lui Tito au avut parte de o istoriografie eroică şi eroizantă, soldaţilor români de origine germană din Divizia „Prinz Eugen” nu li s-a dedicat probabil niciodată – dincolo de oprobriul pauşal – mai multă şi mai intensă atenţie până la cartea lui Fred Umbrich. (...)

Avem de-a face cu o carte postmodernă şi postistorică. Pentru că ea este scrisă de omul supus vremurilor, după decenii, împreună cu un istoric şi antropolog al suferinţelor războaielor şi universului concentraţionar care le însoţeşte.”

(Emil Hurezeanu)

1 Whitney Chadwick & Isabelle de Courtivron, *Significant Others. Creativity an Intimate Partnership*, Thames & Hudson, Londra, 2006, traducerea românească, Editura Vellant, Bucureşti, 2013

2 *„Mulţi dintre cei cu putere de decizie erau nişte neputincioşi”*, în: Contrafort, nr. 72-73, octombrie-noiembrie, 2000, pag. 22.

3 Vezi Constantin I. Ciobanu, *Valentina Rusu-Ciobanu*, ARC, 2005, pag. 25

4 Vezi nota 2.

5. În special studiul său, *The Sublime Object of Ideology*, Londra, 1989, reconstituie complicata şi insidioasa maşinărie ideologică, şi statutul artistului printre meanderele acesteia. E stilul scriiturii lui Žižek, în care literatura de masă, filmul, documentul de arhivă brut se întâlnesc, se melanjează, pentru a servi o reţetă de meditaţie foarte atipică, obscură pe alocuri, pe cât de captivantă, pe atât de discutabilă din punct de vedere metodologic şi epistemologic.

6. Ibidem.

▣

Aer catalan de secol XIX

de
Răzvan Mihai Năstase

Fie că vorbim de prozatori catalani pursânge, fie că avem în vedere scriitori care văd în Barcelona o destinaţie ofertantă pentru întâmplările imaginate de ei, fapt este că nu puţine sunt romanele recent traduse în română a căror acţiune este plasată în lumea din nord-estul Spaniei. Arturo Pérez Reverte şi Caros Ruiz Zafón sunt doar doi dintre prozatorii contemporani care au exploatat subtil goticul ofertant al Barcelonei, creând istorisiri complexe, cu numeroase ramificaţii, gata să fascineze deopotrivă cititorul experimentat şi amatorul simplu de roma-

ne care să te ţină cu sufletul la gură. Care Santos, născută în apropiere de Barcelona, la Mataró, este, la cei 45 de ani ai săi, una dintre cele mai vii şi mature voci ale literaturii catalane contemporane, combinând cu succes tradiţia unui gen ce îmbină elemente de suspans şi gotic cu particularităţi ale prozei moderne şi ale unei spiritualităţi uşor diferite de cea spaniolă.

Aerul pe care îl respiri este cel de-al doilea roman care vede lumina tiparului în ediţie românească la Humanitas Fiction, după bestsellerul *Încăperi ferecate*. Traducerea semnată de Cornelia Rădulescu surprinde prin prospeţime, o modernitate a scrierii fără cusur şi fluenţă lingvistică, în pofida registrelor literare extrem de diferite cu care prozatoarea jonglează. Ca gen literar, avem de-a face cu un roman care face apel la narațiunea în ramă, fiind un soi de puzzle alcătuit din bucăţi de cărţi, manuscrise şi viaţă pe care una dintre protagoniste, prietena alteia care moştenește un preţios anticariat, reuşeşte să le pună cap la cap. Povestirea din ramă este, fără doar şi poate, un pretext şi trebuie privită cu îngăduinţă. Cele două protagoniste feminine nu au profunzime, relaţia dintre ele nu convinge în vreun moment, iar peste mici picanterii se poate trece în goană. Ce încape însă în ramă e de-a dreptul fascinant: scrisori, reproduceri după dicţionare ale epocii, biografii recompuse, povestiri când la persoana I, când la a treia, fragmente de jurnal, pasaje eseistice, bucăţi desprinse parcă din tratate de istorie, totul legat fără cusur într-un du-te-vino formidabil carencepe în epoca lui Napoleon şi se-ncheie după mai bine de jumătate de veac. Avem în faţa ochilor o frescă plină de culoare şi mister a unei lumi teribil de frământate. Conflicte militare, sociale, etnice ori religioase se oglindesc la scară mică în tot soiul de înfruntări între familii ori ciocniri de ambiţii absurde.

Uimitoare la autoarea catalană este capacitatea de transcendere a eticului: binele şi răul devin două noţiuni difuze, personaje odioase aflate în umbra unora mult mai haine par dintr-o dată benigne, iar protagonişti eminamente bine intenţionaţi sfârşesc prin a comite atrocităţi. Asistăm la un malaxor moral în care istoria nemiloasă zdrobeşte individualităţi şi-i face pe oameni să se plece sub vremi doar pentru a supravieţui. Astfel, de pildă, şeful poliţiei din Barcelona, un bibliofil obsedat de rarităţi, ajunge patronul unei case de toleranţă, în cârdăşie cu mai toate notabilităţile urbei: „Omul nu era mulţumit. Problema nu erau angajatele, Venus şi Afrodita conduceau bine afacerea, recomandarea fostei sale asociate fusese una corectă: cele două erau dure cu fetele, atente cu clienţii, discrete cu toată lumea şi tăcute ca un mormânt în ce priveşte autorităţile. Numai că banii zburau mai lesne decât intrau şi în cantităţi mai mari. Ca să ţii o casă ca a sa era foarte costisitor. Nu numai din cauza numeroaselor guri care trebuiau hrănite, ci şi a celor care trebuiau închise. Tosquillas, de pildă, bătea atât de des drumul la el ca să-şi ceară mita, că nici măcar nu se mai ostenea să găsească alt cuvânt pentru asta. Aproviziona bordelurile lui Pérez cu fete furate de prin toată Europa, le ascundea identitatea cu documente false, pentru asta primea o cotă-parte care-i acoperea toate plăcerile.” (p. 322)

Aerul pe care îl respiri e genul de volum în care nu oamenii sunt personajele centrale, ci cărţile, o ficţiune livrească fascinantă, în stare să ţină cititorul în tensiune prin simpla jonglare cu destinul unor făpturi de cerneală şi hârtie (ori pergament, după caz). Atunci însă când narațiunea tinde să se ia prea tare-n serios, iar cărţile şi soarta lor capătă parcă prea multă autonomie, Care Santos introduce ironii subtile. În această cheie trebuie citite episoadele care-i au în centru pe cei din aşa-numitul grup al „înţelepţilor”, şase tineri prieteni, săraci, dar pasionaţi de cărţi şi literatură, nişte coate-goale simpatici care înfiinţează un soi de societate secretă în răspăr, printre activităţile căreia se numără şedinţe de spiritism cu autori răposaţi, clasici ai literaturii spaniole. Cei şase amintesc oarecum de o altă gaşcă de zurbagii avangardişti şi simpatici, cunoscuţi publicului român din *Capul de răţoi*, carei avea în centru pe Urmuz şi George Ciprian. Întocmai ca-n cazul bandei de prieteni din piesa dramaturgului român, „înţelepţii” pun la cale farse, vorbesc uneori în dodii, adoptă gesturi când teatrale, când gratuite, şi se dedau la tot soiul de excentricităţi: „Grupul «înţelepţilor» era format din şase zăpăciţi cu vârste cuprinse între şaptesprezece şi douăzeci şi opt de ani. Mai exact: Robles, pictor pasionat de anatomie; Insúa, tipograf-şef şi falsificator de incunabule; Rojo, editor de romane şi aproape spiritist; Piferrer, actoraş, dramaturg şi, fără să ştie încă, medium; Brau, înfumurat, mare admirator al lui Larra şi profesor de mecanică teoretică; Brancaleone, librar, poet, adulter fără vină şi căutător de cărţi.” (p. 258.)

E greu de identificat un portret-robot al cititorului pe care-l are în vedere Care Santos pentru romanele sale. Ca şi *Încăperi ferecate*, volumul de faţă scoate la iveală o reţetă limpede şi de succes: scriitură fluidă, ritm alert, lexic prietenos, pigmentat din când în când de câte o găselniţă lingvistică mai aparte sau de vreun arhaism găsit prin cine ştie ce ungher uitat al limbii şi scuturat bine de tot de praf. Dincolo de toate acestea, stă o imensă dragoste de carte, pe care autoarea catalană se vede c-o are şi pe care o transmite mai departe nemijlocit. **Aerul pe care îl respiri** e aerul pe care l-au tras cu putere în piept generaţii de-a rândul înaintea ta, unul încărcat de aroma foilor îngălbenite de vreme, a cernelii care ascunde istorii uluitoare, aerul unor realităţi şi vremuri pe care viaţa nu ţi le îngăduie, dar pe care literatura şi cărţile ţi le pot revela oricând.

Care Santos, ***Aerul pe care îl respiri***, roman. Traducere din spaniolă de Cornelia Rădulescu, Humanitas Fiction, Bucureşti, 2014, 456 p. ■

Declaraţia Uniunii Scriitorilor din Moldova privind Unirea

28 octombrie 2015

Uniunea Scriitorilor din Moldova ia atitudine şi condamnă cu fermitate ultimele evoluţii (de fapt, involuţii) de pe scena social-politică a Republicii Moldova. Revendicările populare privind tragerea la răspundere a beneficiarilor jafului secolului şi restituirea Miliardului furat din buzunarul cetăţenilor, în ultimă instanţă, sunt, pur şi simplu, ignorate de oficialităţi. Aservită oligarhilor mafiotizaţi ce se ascund după imunitatea parlamentară, justiţia e ca şi inexistentă.

Este fără rost să mai aşteptăm de la aşa-zisa „clasă politică” anumite viziuni clare şi salvatoare privind destinul nostru istoric. Suntem, în schimb, forţaţi să tot urmărim spectacole stupide de răfuială meschină interpartinică, de exerciţii demagogice, de mimare a luptei cu corupţia, de manifestări organizate de agenţi sub acoperire ai FSB-ului etc. Observatorii străini remarcă faptul că Republica Moldova s-a transformat rapid dintr-o „poveste de succes” în „horror story'”.

Căderea în lanţ a aşa-ziselor guverne europene şi jocurile parlamentare de culise au compromis în fapt ideea europeană şi au sporit decepţia populaţiei până la cota critică de circa 80 % de neîncredere faţă de clasa politică şi instituţiile statului, conform ultimelor sondaje.

Mai mult, după nesfârşitele crize din scurta perioadă de existenţă a Republicii Moldova este evident că proiectul statal RM a eşuat, statul devenind captivul oligarhilor şi politicienilor corupţi.

În aceste condiţii, luând în calcul numeroasele apeluri şi iniţiative civice, Uniunea Scriitorilor consideră că singura soluţie salvatoare pentru Republica Moldova, unica modalitate de a evita un colaps economic şi social este Reunificarea cu România.

Primul pas, în viziunea noastră, ar fi reconstituirea, după exemplul reconstituirii Declaraţiei de Independenţă, arse de comunişti, unui nou Sfat al Ţării, aidoma celui din 1917-1918, pe aceleaşi principii de reprezentativitate politică, socială, etnică şi confesională. Considerăm că tocmai reconstituirea Sfatului Ţării ar conferi legitimitatea istorică şi geopolitică a continuităţii noastre în timp şi nu existenţa artificială şi efemeră a actualei statalităţi captive.

Această idee este subliniată şi în Declaraţia de Independenţă de la 27 august 1991, în care se cere explicit denunţarea consecinţelor Protocolului secret al Pactului Molotov-Ribbentrop, în urma căruia Basarabia a fost ocupată, la 28 iunie 1940, de URSS, şi în urma acestei ocupaţii, Sovietul Suprem al URSS, precum se subliniază în Declaraţie, „încălcând chiar prerogativele sale constituţionale, a adoptat la 2 august 1940 „Legea URSS cu privire la formarea RSS Moldoveneşti unionale”, în nişte frontiere reduse arbitrar, care nu coincid cu frontierele Basarabiei istorice, în hotarele căreia s-a format, în 1917, Republica Democratică Moldovenească. Cu atât mai mult că declararea RSSM s-a făcut fără desfăşurarea unor alegeri democratice şi existenţa, cel puţin formală, a unor instituţii statale care ar fi conferit o oarecare legitimitate unei ilegitimităţi transformate în timp în actuala republică.

Urmărind modelul sud-coreean, dar şi exemplul german, această structură civico-politică – Sfatul Ţării-2 – s-ar concentra pe direcţiile:

- consultări cu partenerii externi, europeni şi americani;
- iniţierea şi realizarea unor proiecte româno-europene între Moldova, România şi UE;
- accelerarea procesului de integrare sub scutul de securitate euro-atlantică;
- ridicarea standardelor de viaţă;
- explicarea populaţiei de diferite etnii din Republica Moldova a beneficiilor valorilor româno-europene;
- convocarea unui Congres civic reprezentativ care ar instituţionaliza noua direcţie etc.

Facem apel către întreaga societate, uniunile de creaţie, instituţiile de învăţământ, savanţii, pedagogii şi oamenii de afaceri, ONG-uri, persoanele de bună-credinţă să se implice şi să sprijine această idee. Înţelegem asumarea acestei mari responsabilităţi, faptul că moştenirea ideologiei sovietice, dar şi confruntarea cu separatismul şi ideologia Federaţiei Ruse au creat suficiente bariere, care, totuşi, pot fi depăşite printr-un efort comun, consecvent şi tenace.

În situaţia în care un sfert de secol de independenţă a Republicii Moldova a însemnat, de fapt, o mişcare din neunde spre nicăieri, datoria noastră ca intelectuali, ca oameni ai cetăţii este să atragem atenţia întregii populaţii a Republicii Moldova asupra singurei căi de izbăvire – integrarea în Europa, prin reunificarea celor două state româneşti, Republica Moldova şi România, într-un singur stat.

Aşa să ne ajute Dumnezeu!

Uniunea Scriitorilor din Moldova

■

Vasile Gârneţ

Hans Magnus Enzensberger despre „Cei care aduc groaza”

Hans Magnus Enzensberger (născut 1929, Kaufbeuren, Bavaria) e unul dintre cei mai importanţi scriitori contemporani din Europa. Un creator polivalent – poet, prozator, eseist, dramaturg, autor de cărţi pentru copii, excelent traducător din mai multe limbi, teoretician al literaturii. Un candidat îndreptăţit la Premiul Nobel, mai ales pentru poezia sa inconfundabilă, dubitativă, un intelectual lucid, care se implică şi comentează nuanţat – deseori critic – despre vremurile noastre învolburate.

În aceste zile, când trăim şocul atentatelor teroriste de la Paris, am recitit eseul său despre fundamentalismul islamic în epoca post World Trade Center, publicat la Suhrkamp în 2006 – „Schreckens Männer - Versuch über den radikalen Verlierer”. Cartea, de doar 91 de pagini, a fost tradusă şi în limba română la Editura bucureşteană ART, în 2007, cu titlul **Cei care aduc groaza. Eseu despre perdantul radical.** Autorul excelentei versiuni româneşti este Dan Flonta, iar volumaşul mai are şi o prefaţă semnată de scriitorul şi germanistul Gabriel H. Decuble.

Despre „perdantul radical” Hans Magnus Enzensberger a scris mai întâi un eseu de dimensiuni restrânse, pe care l-a publicat în săptămânalul *Der Spiegel,* în 2005. Subiectul abordat a stârnit destule ecouri, dezbateri, note polemice, astfel încât scriitorul şi-a dezvoltat ideile până la dimensiunea unei cărţi.

„Nu totul trebuie neapărat înţeles, dar o încercare nu poate să strice” – e mottoul sub care autorul şi-a situat eseul. Enzensberger face în primele capitole ale volumului o analiză remarcabilă a ceea ce el numeşte „perdantul radical”, perdantul care îşi pierde controlul şi se dezlănţuie, „o ia razna”. Tipologia acestor rataţi explozivi e largă: inşii (el/ea) care ucid din gelozie şi dintr-o invidie patologică; dementul (elev sau student) care îşi omoară colegii şi profesorii într-o şcoală sau în incinta unui campus universitar; vecinul de scară care nu mai suportă comportamentul şi zgomotul făcut de colocatari şi devine violent dintr-odată; angajatul umil, şters, complexat care brusc iese din anonimat şi îşi insultă, îşi sfidează directorul..., în sfârşit teroristul care îşi sacrifică viaţa în numele unui ideal pe care nu-l înţelege prea bine.

De obicei, remarcă autorul, „perdantul” îşi trăieşte resemnat condiţia de ratat, înfrânt până în momentul când ajunge să-i perceapă, să-i vadă pe ceilalţi drept „câştigătorii radicali”. În aceeaşi clipă îşi conştientizează situaţia – „sunt un perdant şi nimic altceva” – şi se întreabă cine e vinovat de eşecul său? Sigur, există un vinovat, pentru că – nici nu admite gândul! – nu poate fi vina sa. Găsirea vinovaţilor pentru soarta sa nefericită devine o obsesie, asta

îl face să nu-şi mai supravegheze comportamentul, să-şi iasă din fire, să reacţioneze violent, să explodeze. Observă cu subtilitate Enzensberger: „Ceea ce îl preocupă în mod obsesiv pe perdantul radical este o comparaţie care iese în orice clipă în defavoarea sa. Întrucât dorinţa de recunoaştere nu cunoaşte în principiu nicio limită, pragul durerii scade în mod inevitabil şi sfidările devin tot mai insuportabile. Iritabilitatea perdantului creşte cu fiecare ameliorare pe care o observă la alţii. Măsura nu e dată niciodată de cei mai dezavantajaţi ca el. În ochii lui, nu aceştia sunt cei care sunt jigniţi, umiliţi şi înjosiţi, ci mereu numai el, perdantul radical. Întrebarea de ce stau lucrurile aşa îi sporeşte chinurile. Pentru că pricina nu poate să fie la el însuşi. Asta e de neconceput. De aceea, trebuie să găsească vinovaţi care sunt răspunzători pentru soarta sa.”

După ce descrie nuanţat, cu un fuleu teoretic deopotrivă seducător şi persuasiv, tipurile de comportament antisocial care se manifestă la „perdanţii radicali”, Enzensberger se concentrează pe terorismul islamic, ca o emblemă a perdantului colectiv. Dacă în secolul trecut exemplul cel mai proeminent pentru o societate dominată de perdanţi a fost oferit de ascensiunea naţional-socialismului în Germania (exemplul nu putea lipsi, iar demonstraţia autorului e excelentă), Enzensberger argumentează că singurul colectiv de perdanţi activi astăzi la scară globală provine din lumea musulmană. Aşa cum subiectul e deopotrivă „delicat şi exploziv”, autorul delimitează net societatea islamică (cu istoria ei glorioasă, din păcate intrată în declin) de fanaticii „islamişti”, manipulaţi de nişte mollahi fanatici, complexaţi, deliranţi, care interpretează versetele cărţii lor sfinte după cum îi taie capul. Enzensberger arată că islamiştii radicali sunt recrutaţi din rândurile familiilor bogate, mulţi dintre ei au studii în Occident şi nu s-au remarcat printr-o prea mare credinţă.

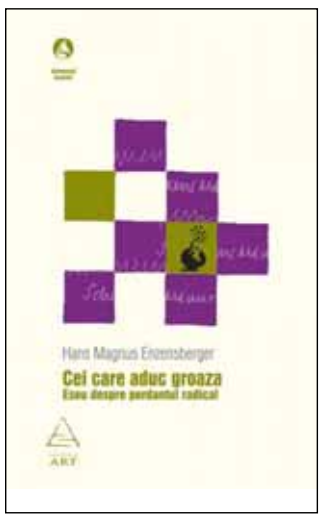

În 2006, când redacta versiunea finală a eseului, terorismul islamic, care îşi identificase în mod previzibil duşmanii, ţapii ispăşitori (globalizarea, imperialismul american, sionismul, serviciile secrete occidentale...), adunase „destule fapte” pentru a-l prinde, fără a greşi prea mult, într-un portret. Iată cum o face Enzensberger: „aceeaşi disperare faţă de propriul eşec, aceeaşi goană după ţapi ispăşitori, aceeaşi pierdere a simţului realităţii, aceeaşi nevoie de răzbunare, aceeaşi obsesie a virilităţii, acelaşi sentiment compensator de superioritate, fuziunea distrugerii şi a autodistrugerii, şi dorinţa compulsivă de a ajunge, prin escaladarea terorii, stăpân peste viaţa celorlalţi şi peste propria moarte”.

În demonstraţia sa, în care combină investigaţia psihologică şi analiza sociologică, Enzensberger identifică şi cauzele care alimentează şi menţin această revoltă şi răzbunare a „perdantului radical”. Autorul citează dintr-un document, „Arab Human Development Report”, întocmit de o echipă de specialişti arabi, condusă de sociologul egiptean Nader Fergany – deci, o sursă credibilă –, care oferă o imagine aproape coşmarescă despre lumea care alimentează terorismul islamic. Câteva exemple: În cele 22 de state membre ale Ligii Arabe, cu o populaţie de peste 280 de milioane de locuitori, libertatea politică este mai mică decât în Africa; statele arabe cheltuiesc pentru cercetare numai 0,2% din PIB; cifra cărţilor tipărite în lumea arabă se situează la 0,8% din producţia mondială; numărul traducerilor din alte limbi, începând cu domnia califului Al Mamun (813-833), adică pe parcursul a 1 200 de ani, e acelaşi cu numărul traducerilor apărute în Spania în decursul unui singur an; una din două femei arabe nu ştie să scrie sau să citească...

Iar ideologia, baza teoretică a comportamentului rebel, e de găsit, scrie autorul, în religia acestor oameni: „Islamismul nu se interesează de soluţii pentru dilema lumii arabe; el se epuizează în actul negării. În sensul strict al cuvântului, este vorba de o mişcare nepolitică, întrucât ea nu formulează pretenţii care ar putea fi negociate. Dorinţa ei propriu-zisă este ca majoritatea locuitorilor planetei, compusă din necredincioşi şi trădători, să capituleze sau să fie nimicită. Această dorinţă arzătoare este irealizabilă. Dar energia distructivă a perdanţilor radicali este de ajuns pentru a căsăpi mii, poate zeci de mii de oameni care nu au niciun amestec în aceste chestiuni şi pentru a aduce daune durabile civilizaţiei, căreia i-au declarat război.”

Un diagnostic necruţător, curajos, pus de un scriitor acum zece ani. De atunci lucrurile, din păcate, au evoluat în rău. Parisul însângerat din aceste săptămâni, cu sute de morţi în urma atacurilor teroriştilor musulmani, evenimentele tragice din Bruxelles, Danemarca, Turcia, dar şi atrocităţile din aşa-zisul Stat Islamic, ne arată că Hans Magnus Enzensberger a identificat exact pericolul pe care îl reprezintă pentru civilizaţie „perdantul radical”/terorismul islamic.

Hans Magnus Enzensberger, ***Cei care aduc groaza. Eseu despre perdantul radical.*** Traducere din limba germană de Dan Flonta, Prefaţă de Gabriel H. Decuble, Editura ART, 2007

■

O nouă publicaţie - Revista literară

A apărut *Revista literară* (publicaţie de literatură şi dialog cultural*)*, două numere simultan, nr.1 şi nr. 2/2015 – un proiect anunţat mai demult de Uniunea Scriitorilor din Moldova. Editorii revistei sunt Uniunea Scriitorilor din Moldova şi Uniunea Scriitorilor din România (Filiala Chişinău), iar din conducerea revistei fac parte Arcadie Suceveanu (director), Teo Chiriac (redactor-şef), Adrian Ciubotaru (redactor-şef adjunct) şi Grigore Chiper (secretar de redacţie).

Din sumarul celor două numere ale revistei remarcăm: editorialul programatic al publicaţiei, intitulat „Pro Domo”, semnat de Teo Chiriac; interviurile cu Arcadie Suceveanu şi Val Butnaru; fragmentele – excelente! – din „Jurnal de Italia” de Leo Butnaru; grupajele de versuri aparţinând Marcelei Benea şi Irinei Nechit; cronicile literare semnate de Grigore Chiper, Mircea V. Ciobanu, Ghenadie Nicu; paginile de eseu-istorie literară-disertaţie filologică de Eugen Lungu; medalionul lui Andrei Ţurcanu despre Paul Goma şi un alt medalion scris de Alexandru Burlacu despre Constantin Stere; rubrica „Archivarius” de Vasile Malanetchi; traducerile lui Leo Butnaru din poezia lui Boris Pasternak.

Viaţă lungă, *Revista literară*! (**vg**)

Abonamente pentru străinătate

România: 1 an: 56 lei; 6 luni - 28 lei; 3 luni - 14 lei
Europa Occidentală: 1 an - 70 USD sau 56 EUR;
6 luni - 35 USD sau 28 EUR; 3 luni - 18 USD sau 14 EUR
America, Australia, Asia: 1 an - 90 USD;
6 luni - 45 USD; 3 luni - 23 USD
Europa Centrală: 1 an - 55 USD sau 46 EUR;
6 luni - 28 USD sau 23 EUR; 3 luni - 15 USD sau 11 EUR

Cititorii din străinătate se pot abona la revista "Contrafort" astfel:
- la redacţie, achitând în valută sau echivalentul în lei moldoveneşti al abonamentului;
- prin virament la:

FUNDAŢIA CULTURALĂ CONTRAFORT

Cod fiscal 1013620008005
Conturi de decontare:
MDL - 2224710SV64518647100 Lei Moldova;
EUR - 2224710SV64519017100,
cont IBAN – MD64MO2224ASV64519017100
USD – 2224710SV64518807100,
cont IBAN – MD26MO2224ASV64518807100
RON - 2224710SV64519447100,
cont IBAN – MD91MO2224ASV64519447100

la B.C. „MOBIASBANCA - Groupe Société Générale” S.A.,
Cod BIC: MOBBMD22

Adresa: Bd. Ştefan cel Mare şi Sfânt 81a, MD-2012, or. Chişinău, Moldova. Tel. + 373 22 25 64 56;
Fax + 373 22 54 19 74

Redacţia revistei "Contrafort" trebuie înştiinţată asupra plăţii efectuate, trimiţându-se la ***adresa pentru corespondenţă*** *a redacţiei o fotocopie după dispoziţia de plată bancară, cu indicarea numelui şi a adresei poştale complete a abonatului.*

Moldpresa®
Tu alegi, noi difuzăm!